

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

POLITIA

Вісник наукових робіт молодих вчених

ВИПУСК № 8

Івано-Франківськ - 2024

УДК 32
ББК 66.0

*Затверджено до друку
кафедрою політичних інститутів та процесів
(протокол № 4 від 12 листопада 2024 року)*

Головний редактор - доктор історичних наук, професор кафедри політичних інститутів та процесів **Марчук В.В.**

Відповідальний секретар – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів **Березовська-Чміль О.Б.**

Редакційна колегія:

Дерев'янюк С.М., доктор політичних наук, професор кафедри політичних інститутів та процесів;

Климончук В.Й., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології;

Кобець Ю.В., кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів;

Матвієнків С.М., кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів;

Міщук М.Б., кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів;

Геник М.А., кандидат історичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів;

Мадрига Т.Б., кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів;

Адреса редакційної ради:

м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, кафедра політичних інститутів та процесів факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Тел. (0342) 596-146

Електронна пошта: kpol_inst@pnu.edu.ua

POLITIA. Вісник наукових робіт молодих вчених. Івано-Франківськ, 2024.

Випуск № 8. 136 с.

© Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024

© Факультет історії, політології і міжнародних відносин, 2024

© Кафедра політичних інститутів та процесів, 2024

ЗМІСТ

УКРАЇНА В СУЧАСНОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ (<i>Олексій Тутов</i>).....	5
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ТА “МОВИ ВОРОЖНЕЧІ” (<i>Дмитро Сегедин</i>).....	19
М’ЯКА СИЛА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: ЗМІНИ У СПРИЙНЯТТІ УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ (<i>Назар Перепічка</i>).....	32
ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ (<i>Станіслав Марчук</i>).....	42
БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (<i>Іван Жикаяк</i>).....	57
ІДЕОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ У ПОГЛЯДАХ С. БАНДЕРИ (<i>Вікторія Кульчицька</i>).....	69
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА ТА БОЙОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН 1929-1939 РР. (<i>Марія Ковалюк</i>).....	79
МОДЕЛІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПІВ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ (<i>Юрій Головчук</i>).....	89

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ ГІРСЬКИХ ТА ПЕРЕДГІРСЬКИХ
ТЕРИТОРІЙ: ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ (*Іван Івасюк*).....101

МІЖНАРОДНА РЕАКЦІЯ ТА ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
АГРЕСІЇ ТА ГІБРИДНОСТІ (*Сергій Дідійчук*).....106

ГРОМАДСЬКІ ІНІЦІАТИВИ ТА ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ГАЛИЧИНИ В КІНЦІ
ХІХ СТ. ТА НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ
ПРОБЛЕМИ (*Михайло Джогола*).....115

УКРАЇНА В СУЧАСНОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасне геополітичне становище України є складним та потребує детального аналізу, задля вироблення стратегії збільшення її міжнародної ваги. Тому ця стаття досліджує регіон в якому знаходиться наша країна та визначає потенційних ворогів та союзників відповідно до їх сили та національних інтересів. В ній проаналізовані причини ослаблення нашої держави на міжнародній арені. Надано рекомендації щодо посилення геополітичної позиції України. В статті розкривається геополітичне розташування через призму концепції «Стратегічного Хартленду» Хелфорда Макіндера. Обґрунтовується наша важливість для Європи, як опорного пункту в Євразії. Проаналізовано вплив цивілізаційних розломів на території нашої країни. Досліджено концепції брами або ж щита Європи. Звернуто увагу на вплив ослаблення нашої економічної сфери на геополітичну силу держави. Розглянуто вплив трьох потужних геополітичних масивів – Євроатлантичного, Євразійського та Ісламського на Україну. Окреслено перспективи та небезпеки для нашої держави на геополітичній арені.

Ключові слова: *геополітична роль, геополітичне розташування, геостратегія, регіон, субрегіон, Україна*

Вступ. Після розвалу радянського союзу і відновлення державності України геополітична картина світу зазнала глобальних змін, і почала рухатись стрімкими темпами до формування багатополлярності. Внаслідок цього наша держава стала одним з основних опорних пунктів у великій боротьбі геостратегій західного світу (Європа та США) і східного (росія), до яких додається ще й стратегія ісламських цивілізацій. Сьогоднішнє

повномасштабне вторгнення росії в Україну тільки загостило нашу важливість для великих гравців, адже від результату битви буде залежати в якому руслі здійснюватиметься нове переформатування не тільки світової системи безпеки, а геополітичного устрою світу загалом. Чи це буде реванш авторитарно-тоталітарних режимів, чи початок нової хвилі демократизації залишається відкритим питанням, як і роль України в цих сценаріях.

Дослідження геополітичної ролі і розробка геостратегії нашої країни є важливими не тільки з огляду на виклики сучасних глобалізаційних перетворень, а і на досить невелику кількість наукових розвідок і розробок в українській науці в цій сфері. Проте їх складно буде визначити чи сформувані без основи, якою є розуміння геополітичного становища нашої країни у світі.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення геополітичного розташування України, аналіз її місця у світі в межах різних концепцій вітчизняних та зарубіжних науковців, стану геостратегії та геополітичної ролі нашої країни.

Аналіз використаної літератури. Кондратенко О.Ю. в своїй праці «Геополітичний статус України: історіографія та методологічний дискурс», досить ґрунтовно розкрив проблематику геополітичного розташування України та причини ослаблення нашої держави на міжнародній арені [2]. Поліщук І.О. дослідив геополітичну роль України та надав рекомендації щодо посилення геополітичної позиції нашої держави [9]. Шульга М. А. проаналізувала геополітичне розташування через призму концепції «Стратегічного Хартленду» Хелфорда Макіндера [12]. Бжезінський З., виділив доволі багато місця в своїй роботі для України. Він обґрунтував нашу важливість в Євразії, як опорного пункту, а наше включення в західний світ окреслив одним з етапів вибудови Транс'євразійської системи безпеки [1]. Хантінгтон С. в своїй обширній праці «Зіткнення цивілізацій», дійшов висновку, що на території нашої країни проходить один з цивілізаційних

розломів [13]. Кудряченко А. досліджував різні аспекти проблем України на геополітичній арені, причини ослаблення нашого становища тощо [4,5,6]. Такі науковці як Прийдун С. та Плохій С. дотримувались схожої думки стосовно геополітичного розташування України. Вважали, що вона є брамою або ж щитом Європи [8, 10]. Кораблін С. здійснив аналіз впливу ослаблення нашої економічної сфери на геополітичну силу держави [3]. Мокляк С. розглядає вплив трьох потужних геополітичних масивів – Євроатлантичного, Євразійського та Ісламського на нашу державу [7].

Виклад основного матеріалу. Перед початком безпосереднього аналізу України в геополітичному інтер'єрі необхідно, на нашу думку, дослідити субрегіон, в якому розташована наша країна. До країн які в нього входять відносимо: росію, білорусь, Польщу, Словаччину, Угорщину, Румунію, Молдову, Туреччину, Естонію, Латвію та Литву, Болгарію, Грузію. В свою чергу їх можна класифікувати за ступенем могутності і їхньої активності, застосовуючи аналіз таких сфер сили, як військова, економічна, науково-технологічна, культурна, що здійснюють вирішальний політичний вплив суб'єкта на міжнародній арені [1, с. 35]. Проте, на нашу думку, більш доцільно застосовувати ширше розуміння геополітичного статусу держави, запропоноване Кондратенко О.Ю.: «Під геополітичним статусом держави, перш за все, розуміємо наявність достатнього економічного та техніко-технологічного потенціалу, сукупність військових можливостей та соціально-політичної стабільності, а також географічних, економічних, військових, демографічних, соціальних і духовних факторів, які формують національну силу держави» [2, с. 43].

Згідно з викладеним вище, до наймогутніших акторів ми відносимо рф, Польщу, Туреччину. До таких, які мають певну силу – Румунію, країни Балтії, Словаччину, Угорщину, Болгарію. До найслабших – Молдову, Грузію.

Білорусь є державою, яка втратила свій суверенітет і контролюється росією, захищає її національні інтереси, а не власні.

Отож, ми маємо два простори протистояння або співпраці: сухопутний і морський. Якщо брати другий, то тут йдеться про протистояння за домінування в Азовському морі між Україною і росією, і про можливу співпрацю між нашою країною і Туреччиною, з метою домінування обох держав у Чорному морі, і нівелювання інтересу рф до повного його контролю. Це матиме позитивний ефект на безпекову ситуацію в субрегіоні та зміцнюватиме нашу позицію у світі. Проте це буде можливо тільки тоді, коли Туреччина відмовиться від намагання «всидіти на двох стільцях», а Україна візьме чіткий курс на розбудову власного флоту до найбільшого в обох морях. Варто зауважити, що даний аналіз здійснюється виходячи з умов початку 2022, адже після війни картина нашої геостратегії може кардинально змінитись.

В сухопутному просторі ми знову ж таки маємо протистояння з росією, і повинні поглиблювати нашу співпрацю з країнами Балтії, Румунією і особливо з Польщею, від відносин з якою залежить формування вісі Україна-Польща-Німеччина-Франція, як такого собі залізного стержня Європи, котрий значно посилить її геостратегічну потужність. [1, с. 110-111] Проте це виходить за даний субрегіон на рівень Європи.

Але, як ми бачимо, на сьогодні такий сценарій є неможливим, через розгорнуту агресію росії, тому українська геостратегія має зосередитись на послабленні позицій росії в даному субрегіоні. Варіантом виконання подібного задуму може бути, наприклад, знищення ПМР та передача її територій під контроль Молдови.

На сьогодні можна також констатувати, що наша країна розташована в таких собі «лещатах» росії: на сході безпосередній кордон з нею, на півночі контрольована кремлем Білорусь, а на півдні ми маємо анексований Крим і окуповані області, також до цього додається ПМР, яка межує з Одеською областю.

Як ми можемо констатувати, основним противником в субрегіоні для нас є росія, дії і рішення якої в найближчому майбутньому аж ніяк не будуть для нас йти на користь через логіку російського правлячого кола. Доволі чітко її описав І. Тодоров: «Протягом пострадянського періоду росія намагалася визначитися, чим їй слід бути: імперською силою, яку всі бояться, або країною, яка передусім турбується про добробут громадян. Президент В. Путін, здається, вирішив це питання на користь амбітної політики експансії. Процвітання – це добре, але до певного часу, адже воно народжує людей, які незалежно мислять і які можуть шляхом голосування скинути свого правителя» [11, с. 293].

Наступним кроком необхідно проаналізувати країни з точки зору регіону Європи, за допомогою вище описаного методу. Найсильніші: рф, Франція, Німеччина. Ті, що мають силу: Польща, Велика-Британія, Туреччина, Італія, Іспанія.

Отже, можемо підсумувати, що, по-перше, Україна опинилась на перетині трьох цивілізацій: євроатлантичної (країни Європи, США), євразійської (представлена росією) та ісламської (представлена Туреччиною), причому оточена одними з найсильніших або найсильнішими їхніми представниками. По-друге, наша держава знаходиться на перетині стратегічних інтересів США, Європи та росії, які відстоюють їх за наш рахунок. Також доволі поширеною характеристикою складного географічного положення України є формула «Захід-Схід».

Схожої думки дотримується науковець С. Мокляк, який констатує, що Україна знаходиться в південно-східній частині Європи, де перетинаються три потужні геополітичні масиви – Євроатлантичний, Євразійський та Ісламський. В цьому автор вбачає як переваги, так і проблеми для України, що полягають у проектуванні впливу та інтересів цих трьох геополітичних центрів на Київ. При всьому він зазначає, що саме цей унікальний міжцивілізаційний простір відіграє визначальну роль у розвитку Української

держави, автоматично надаючи їй статусу транзитної ланки між різними геополітичними площинами. [7].

Також подібні висновки має А. Кудряченко. Він відзначає, що Україна знаходиться на перетині трьох геополітичних доктрин: євразійської, євроатлантичної та чорноморської. Саме ці доктрини, за словами науковця, і визначають засади геостратегії України. Далі він зазначає, що у межах України переплелися кордони трьох геополітичних та соціокультурних просторів: європейського, євразійського та середземноморського [4, с. 508].

Подібні думки зустрічаються і в І. Поліщука, який констатує, що: «Україна перебуває на широтній геополітичній осі, полюсами якої є Західна Європа (Європейський Союз) і російська федерація. При цьому на заході територія України безпосередньо прилягає до європейських держав, які після розширення ЄС входять у найпотужніше інтеграційне угруповання світу. Крім того, поступово відбувається відродження традиційної меридіональної осі – Балтійсько-Чорноморської. Отже, Україна лежить на перетині транспортних артерій, що з'єднують Захід і Схід, Північ і Південь Євразійського материка. А чорноморські порти створюють сприятливі умови для безпосередніх зв'язків із країнами інших континентів» [9, с.172].

Досить цікаву та актуальну в зв'язку з війною позицію щодо геополітичного статусу України займає представник тернопільської наукової школи міжнародників С. Прийдун, який, керуючись постулатами класичної геополітики, зазначає, що Україна знаходиться на межі перетину між Римлендом і Хартлендом завжди виконувала роль своєрідного захисного щита Європи. Також Україна, що географічно розташована в центрі Європи, знаходиться на перетині торговельно-воєнних шляхів між Сходом і Заходом. [10, с. 80].

Певною мірою схожу думку має С. Плохій, який пише: «...розташована на західному краю Євразійського степу, Україна протягом багатьох століть була брамою Європи. Інколи, коли «брама» зачинялася внаслідок війн чи

конфліктів, Україна допомагала зупинити іноземні навали зі сходу та заходу; коли ж вона була відчинена, як це найчастіше траплялося в українській історії, вона правила за міст між Європою та Азією, сприяючи обміну людьми, товарами та ідеями» [8, с. 23].

Цікавий аналіз в цьому ж руслі здійснила Шульга М. А., яка спиралась на сконструйовану систему «Стратегічного Хартленду» Х. Макіндера. Вона зазначала, що Україна постає як територія, де державність, господарсько-економічні та соціально-культурні відносини мають вибудовуватися з огляду на головну мету і вище призначення української незалежності: бути за формулою Д. Донцова «передовою стежкою воюючого папізму» або «антантського імперіалізму», або німецького «пертя на схід!». Фактично незалежність України пов'язується із необхідністю для неї стати театром боротьби «між двома взаємно ворожими цивілізаціями» (Д. Донцов), ставка в якій – ослаблення росії, впритул до її «розбиття», «розпаду», щоб позбавити «виняткового контролю над євразійськими теренами». Тим самим ця незалежність виявляється зумовленою підтримкою західних країн, які в свою чергу зацікавлені в Україні, що є «сторожовим постом» та однією з баз їхньої постійної присутності на західних кордонах росії-хартленду. «Україна – це форпост не лише Європи, але й західної цивілізації». Отож, Україна – це укріплений і оснащений відповідним чином пункт на західному кордоні Хартленду для виконання спеціального завдання – стежити за Хартлендом [12, с. 136].

Також різні аспекти геополітичного розташування України коротко можуть передати, щоправда здебільшого в історичному аспекті, такі визначення, як «буферна зона», окраїна «руського світу», складова східно-слов'янської православної цивілізації, «серце Європи», «брама Європи», «міст» між Європою та Азією («Із варяг у греки»), «країна стратегічного транзиту», «цивілізаційне роздоріжжя», «геополітична вісь», «розколота країна», «сила стримування росії» тощо.

Значну вагу при аналізі геополітичного становища нашої держави відіграють і напрацювання західних вчених. Так, на думку відомого американського геостратега З. Бжезинського, Україна має для Заходу виключну важливість, оскільки є геополітичною віссю, важливість якої на міжнародній арені зумовлюється географічним розташуванням та ключовою роллю у наданні чи відмові доступу до важливих регіонів чи ресурсів геостратегічним гравцям [1, с. 62-63]. З. Бжезинський, визначив Україну у якості своєрідного нового «П'ємонту» для США на євразійській шахівниці та надважливого геополітичного центру на пострадянському просторі. Учений зокрема акцентував увагу на тому, що без України та встановлення контролю над виходами до Чорного моря росія втрачає статус потужної євразійської імперії [1, с. 70]. Росія на тлі скорочення слов'янського етносу та зростання мусульманського населення автоматично трансформується в азійську, віддалену від Європи напівімперську державу. Також без України, як доводить З. Бжезинський, неможливою є будь-яка інтеграція в межах слов'янського союзу чи «слов'янського геополітичного трикутника» у складі росії, України та Білорусі. І навпаки, як вважав видатний геополітик, повернення під контроль Москви України з її ресурсами та виходом до Чорного моря, дозволяє Росії автоматично перетворитися на потужну імперську державу, що охоплюватиме Європу й Азію. Далі він стверджує, що втрата Україною незалежності мала б негайні наслідки й для Центральної Європи, оскільки б створила підґрунтя для трансформації Польщі в геополітичний центр на східних рубежах об'єднаної Європи [1, с.63].

Відповідно до геополітичного концепту визначного американського політолога С. Гантінгтона, територією України проходить цивілізаційний розлом між західною та православною цивілізацією, що тим самим ускладнює геополітичне розташування України та її внутрішню стабільність. Це зумовлює вразливість України в умовах міжцивілізаційної конкуренції/конфронтації. Адже, згідно з теорією С. Гантінгтона на межі

міжцивілізаційних розколів відбуваються конфлікти між цивілізаціями у контексті регіональної та глобальної конфронтації [13, с. 199].

Отже, Україна має доволі складне геополітичне розташування, вона є, так би мовити, «мостом» між цивілізаціями, чи точкою зіткнення геостратегій Заходу та Сходу. З одного боку така географічна позиція у світі може зробити нас «конем», або ж «турою» в цих євразійських шахах при правильній зовнішньополітичній діяльності і виконання власної створеної геостратегії, на що повинен накладатись ще й позитивний розвиток нашої держави. З іншого ж, вона є не вигідною через значний тиск великих держав, або цивілізацій, і нездатність нашої країни ефективно йому протистояти.

Цілком очевидним фактом на сьогодні є й те, що Україна значно ослабла в плані свого геополітичного становища і відстає від держав навіть на рівні власного субрегіону. При цьому в перші роки незалежності ми займали одну з провідних позицій в Східній Європі та мали другу найбільшу ресурсну базу для встановлення могутності держави в чотирьох сферах сили, описаних З. Бжезінським, після росії. То що ж обумовило такий розвиток подій?

В період кінця 20 ст. основними подіями, що значно ослабили наш геополітичний статус в світі, як зазначає Кондратенко, були: розміщення на території України російської військово-морської бази поряд з втратою ядерного статусу та різким спадом економіки позбавило перспектив здобуття достойного геополітичного статусу в умовах постбіполярного світопорядку [2, с. 45].

Вже згаданий вчений А. Кудряченко зазначав: «на 1991 р. потенціал незалежної України вигідно відрізнявся від решти пострадянських країн та сусідніх східноєвропейських держав. Адже, за його словами, Україна тоді належала до найбільш розвинених країн, оскільки була третьою ядерною державою, шостою науковою і десятою промисловою державою в світі. Однак, на початок третього тисячоліття Україна вже посідала 110 місце серед

120 обстежених країн світу за рівнем життя і соціальної захищеності» [5, с. 733]

Він також довів, що за п'ятнадцять років незалежності Україну залишило понад п'ять тисяч українських науковців, серед яких сотні кращих інженерно-технічних працівників, програмістів та людей творчих професій. Вже на 2006 р., як стверджує автор, Україна втратила близько 7 млн. населення [4, с. 510]. Під час дослідження й аналізу ключових векторів зовнішньої та гео економічної політики України А. Кудряченко дійшов висновку, що на 2008 р. Україна мала від'ємне торговельне сальдо з кожною третьою країною світу, зокрема з кожною третьою країною ЄС, з кожною четвертою країною Азії, з 30% держав Африки та Америки. Зокрема після вступу до СОТ у 2008 р. Україна мала від'ємне сальдо за цей рік у розмірі 18,5 млрд. дол. [6, с. 151].

Також значного ослаблення на міжнародній арені наша країна зазнала, через слабку економіку держави. С. Кораблін відзначає, що Україна на 1989 р. за показниками ВВП входила в тридцятку найбільших економік світу (81,5 млрд. дол. у поточних цінах), а її ВВП перевищував сумарний ВВП таких країн як Польща (66 млрд. дол), Чехія (40,5 млрд. дол.), Румунія (39 млрд. дол.), Ізраїль (59 млрд. дол.), Малайзія (44 млрд. дол.) тощо. Однак за тридцять останніх років сумарний ВВП України, як наголошує вчений, скоротився на 36,1%, а ВВП країн з високими доходами, як за цей період, зріс у 1,8 рази, із середніми – у 3,4 рази, ВВП найбідніших країн зріс у 2,9 рази. При цьому автор об'єктивно відзначає про недоцільність порівняння України з країнами ЦСЄ, оскільки ті вже тривалий час інтегровані до ЄС і взяті на так званий фінансовий буксир Брюсселю, без якого їх зростання нині було б не таким очевидним. Він наводить приклад, що сусідня Польща отримала від ЄС упродовж 2007-2008 рр. 150 млрд. євро, тоді як Україні взагалі було відмовлено у такій підтримці у 2013 р. у зв'язку з можливим

ризиком економічних втрат (як це було відзначено в політичних колах країн ЄС) через запровадження зони вільної торгівлі з ЄС [2].

Як бачимо, вже від самого початку безліч факторів економічного, військового та політичного характеру перешкодили Україні стати хоча б в рівень європейських держав. Цьому також сприяла несформованість професійного інституту нашої країни та проголошена багатовекторність, яка є актуальною тільки для торговельно-економічної та геоекономічної політики України. Вона не може бути основою для формування й реалізації української зовнішньополітичної стратегії, оскільки не сприятиме інтеграції до європейських та євроатлантичних структур.

Основним фактором, на нашу думку, що найбільше послаблював і послаблює наше геополітичне становище, є управлінська криза. Адже, незважаючи на значне внутрішнє втручання у нашу державу інших країн, таких як росія, основна відповідальність лежить на нашому інституті, який протягом всієї нашої незалежності не відстоював належним чином наші національні інтереси або й взагалі ставав виконавцем чужих і згубних для нас стратегій (наприклад росії). В деяких випадках він навіть не був зацікавлений в розбудові нашої країни. Це є найголовнішою причиною нашої ослабленості як гравця на міжнародній арені.

До того ж подальша агресія з боку росії, та байдужість провідних держав, а з розгортанням повномасштабного вторгнення невирішеність хто ж має перемогти, перетворили нашу країну в «щит» Європи, як зазначав С. Прийдун, і не більше. Сьогодні ми виконуємо роль, як вважає Кондратенко, у якості своєрідного антиросійського проєкту в міжцивілізаційному протистоянні, за рахунок чого цивілізований світ прагне ослабити головного геополітичного суперника на теренах пострадянської частини Євразії. [2, с 47]. Таким чином, ми опинились в глухому куті, коли самотійно ми не можемо визначити свого майбутнього, наша держава стала повністю залежною від рішень провідних гравців Євразійської шахівниці. Україна

тепер розмінна монета для втілення амбіцій великих держав та блоків, важливий пішак для чиєїсь величі, але не власної. Потрібно визнати, що наша власна байдужість призвела до такого результату, ми самі винні в такому розвитку подій.

Проте варто погодитись зі словами І. Поліщука: «Самим своїм розташуванням Україна приречена на сильну зовнішню політику, на вироблення свідомої європейської геостратегії. Стабільна Україна є гарантом безпеки в ключовій зоні, де стикається континентальна й середземноморська Європа. Колективний Захід має остаточно визнати Україну як частину євроатлантичної цивілізації, адже це підтверджує її історичне минуле, географічне розміщення, належність до культурних традицій європейської цивілізації, демографічний склад населення, можливості економічних зв'язків із країнами Європи» [9, с 172].

Висновки. На субрегіональному рівні ми маємо не найвищі позиції в плані сили, проте наявна велика перспектива в майбутньому стати сильним регіональним гравцем, який охоплюватиме сухопутний і морський простір окресленої території в співпраці з іншими країнами, особливо Польщею, країнами Балтії і Туреччиною. В майбутньому нам необхідно намагатись включитись у польсько-німецько-французьку вісь, після чого сила Європи значно зросте.

Узагальнюючи напрацьований матеріал з даної теми, можна сказати, що в Україні знаходяться межі перетину між Римлендом і Хартлендом, перетинаються три потужні геополітичні масиви – Євроатлантичний, Євразійський та Ісламський, стикаються між собою три геополітичні доктрини: євразійська, євроатлантична та чорноморська, проходить цивілізаційний розлом між західною та православною цивілізацією.

Україна виконує роль своєрідного захисного щита/брами Європи, укріпленого і оснащеного відповідним чином пункту на західному кордоні Хартленду для стеження за ним.

Нашою територією також проходять одні з основних торговельно-воєнних шляхів між Сходом і Заходом.

Разом з тим, попри таке специфічне і складне розташування нашої країни на міжнародній арені, воно є вигідним за правильної геостратегії та відповідного вміння його використовувати.

Проте, на жаль, ми не змогли повною мірою реалізувати власний потенціал і значно ослабили свої позиції. До головних ударів нанесених нашому геополітичному становищу можемо віднести: розміщення на території України російської військово-морської бази, втрату ядерного статусу, різкий спад економіки, управлінські кризи, багатовекторність курсу держави, розгорнута гібридна та повномасштабна агресія з боку росії.

Сьогодні наше становище є надскладним, адже протистояння між Заходом і Сходом значно загострилося з розгортанням повномасштабного вторгнення росії. Від того як закінчиться ця війна залежить яким буде світ. Варто розуміти, що після неї в Україні є великий шанс значно підвищити своє геополітичне становище і перетворитись на сильного й важливого гравця, це розуміють і «старі» центри влади у Європі, і росія. Нашим завданням і роллю є не просто бути щитом, чи то брамою, а лідером в своєму регіоні, який розвалив би свого історичного ворога. Нам варто пам'ятати, що з слабкими ніхто в світі не рахується, що тільки сильні здатні займатись геополітикою та визначати яким буде світ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бжезінський З. Велика Шахівниця. Харків : Ранок, 2022. 288 с.
2. Кондратенко О. Ю. Геополітичний статус України: історіографія та методологічний дискурс. *Проблеми всесвітньої історії*. 2020. № 3(12). С. 41–63.

3. Кораблін С. Спадок і спадкоємці. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/ukraina-1991-2020/spadok-i-spadkojemtsi-makroriven-za-29-rokiv-trendi-v-tsifrah-do-dnja-nezalezhnosti.html> (дата звернення: 03.11.2024).
4. Кудряченко А. Геополітичні дилеми сучасної України. *Україна дипломатична. Науковий щорічник*. 2006. № 7. С. 502–523.
5. Кудряченко А. Євроатлантичний поступ України та її відносини з Росією. *Україна дипломатична. Науковий щорічник*. 2009. № 10. С. 772–786.
6. Кудряченко А. Європейський вибір України: необхідність, реалії, перспективи. *Світова та українська дипломатія: історичний досвід, сучасний стан, перспективи*. 2009. № 15. С. 147–154.
7. Мокляк С. Україна в сучасному геополітичному просторі та проблеми забезпечення її воєнної безпеки. *Науковий вісник Дипломатичної Академії України*. 2009. № 15. С. 201–205.
8. Плохій С. М. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків : Фоліо, 2016. 496 с.
9. Поліщук І. Геополітична роль України. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого*". Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Т. 1, № 52. С. 169–177. URL: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.52.249960>.
10. Прийдун С. Історико-геополітичні передумови та основні етапи формування зовнішньополітичної діяльності України. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2017. № 19. С. 79–90. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/9407>.
11. Тодоров І. Війна на українському Сході: геополітичні витоки. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2014. № 2. С. 285–295.

12. Шульга М. Україна в ракурсі геополітики: перечитуючи Хелфорда Макіндера. *Регіональні студії*. 2019. № 16. С. 131–137.
URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2019.16.21>.
13. Huntington S. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* : Simon & Schuster, 1996. 368 p.

*Автор – Олексій Тутов,
здобувач бакалаврської програми 052 Політологія,
Науковий керівник – Микола Геник,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних інститутів та процесів*

Дмитро Сегедин

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ТА “МОВИ ВОРОЖНЕЧІ”

У статті досліджено поняття та основні особливості «гібридної війни». З'ясовано сутність поняття «мова ворожнечі». Висвітлено теоретичні підходи до дослідження гібридних війн. Проаналізовано основні ознаки, компоненти та особливості гібридної агресії.

Ключові слова: мова ворожнечі, гібридна війна, агресія, конфлікт.

Війна – конфлікт між політичними утвореннями (державами, етносами, політичними угрупованнями тощо), що відбувається у формі збройного протиборства, військових (бойових) дій між їх збройними силами; регулюється законами та звичаями – сукупністю принципів і норм міжнародного права, які встановлюють обов'язки воюючих сторін. Тобто

один політичний суб'єкт докладає зусилля задля зміни поведження іншого, силує останнього до відмови від власної свободи, права на територію чи ресурси. Збройне протистояння, як основний і суттєвий інструмент, є вирішальним засобом досягнення мети; економічний, дипломатичний, інформаційний та інші методи – вважатимуться допоміжними [12, с. 73].

Не можна обділити увагою такі вагомні міжнародно-правові акти (документи), котрі засвідчують правила і норми ведення таких масштабних збройних конфліктів, як війна, а саме IV Конвенцію про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі та Женевську конвенцію про захист цивільного населення під час війни. Саме вони формують чітке уявлення про поняття війни і якою та не повинна бути, тобто, яких порядків та норм слід дотримуватися при веденні війн.

Так, наприклад, у IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додатку до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі, що була підписана в нідерландському місті Гаага 18 жовтня 1907 року, було внесено зміни до тодішніх загальних звичаїв та законів війни з метою максимально чіткого їх визначення, а також для того, щоб внести до них такого роду обмеження, котрі максимальною мірою зм'якшили б їхню суворість. Саме тому, для зменшення лиха війни, були укладені такі положення, як:

- Видання своїм сухопутним військам накази, що не суперечать Положенню про закони і звичаї війни на суходолі;
- Воююча сторона, котра порушує норми Положення, у формі відшкодування збитків підлягає відповідальності, якщо для цього є підстави, а також вона є відповідальною за всі дії, здійснені особами, що входять до складу її збройних сил.

Також встановлюються норми, що стосуються не тільки до армії, а й ополчення та добровольчих загонів, ставлення до військовополонених, хворих та поранених, цивільного населення окупованих, і не тільки, територій. Крім того формуються правила ведення війни, пов'язані із

військовими діями (облога, бомбардування, засоби завдання шкоди противнику), капітуляції та укладення перемир'я [9].

У свою чергу Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, підписана 12 серпня 1949 року, доповнює вищезгадані норми.

Її положення стосуються:

- Усього населення країн, що перебувають у стані конфлікту, без всякого роду дискримінації, зокрема за ознаками раси, національності, релігійних чи політичних переконань, та мають на меті полегшити страждання, задіяних війною;
- Створення гідних умов, призначених для захисту від результатів війни для таких осіб, як: поранених і хворих, цивільних, що не беруть участь у бойових діях, особливо, вагітних і дітей, військовополонених [10].

Це очевидно, що одним із найголовніших і найнагальніших викликів сучасного світу є проблема воєнних конфліктів та їх ведення, та котра, на сьогоднішній день, залишається частиною повсякденного життя як окремої особи, групи осіб та держав, так і всього людства.

Ми вже згадували, що дане явище обмежене у своїй діяльності різними міжнародними правовими актами, однак, слід зазначити, що у своїх методах та засобах війна також зазнає впливу механізму стримування, а саме у:

- Забороні застосовувати зброю або ж речовини, що здатні завдати додаткові страждання, зосібна отруту чи зброю такого характеру;
- Забороні застосування задушливих, отруйних і інших газів такого типу, а також бактеріологічних застосунків;
- Забороні розробки, вироблення і накопичення запасів біологічної та хімічної зброї;
- Забороні або ж обмеженні використання певних типів класичної зброї, котрі вважаються такими, що спричиняють надмірні ушкодження ;
- Встановленні режиму нерозповсюдження ядерної зброї;
- Повній забороні декотрих методів, до прикладу, віроломства (відання наказу не залишати нікого в живих);

- Забороні використання засобів ведення війни, котрі мають на меті завдати або завдадуть серйозної і довгочасної шкоди природному довкіллю;
- Забороні військового або всякого іншого агресивного використання способів впливу на навколишнє середовище методом навмисного контролювання природними процесами із наміром змінити динаміку, склад чи структуру Землі, її атмосфери, гідросфери, біосфери та космічного простору [14, с. 29-30].

Таким чином розглянуті вище положення даних міжнародно-правових актів дають чітко зрозуміти, що проблематика як самого поняття “війна”, так і практичного явища є достатньо гострою та вартою уваги.

Також можна стверджувати, що війна в найзагальнішому розумінні є боротьбою між двома державами, або й більшою кількістю, передусім, завдяки збройним силам, і фінальним завданням кожного з її учасників є перемога або нав’язування своїх пропозицій досягнення миру. Головними рисами війни котрі можна, і слід, виділити є:

- Приявність двох, або більше, держав, що протидіють одна одній, протистояння декотрих угруповань у межах конкретної держави;
- Залучення збройних сил;
- Кінцева мета війни втілюється у перемозі однієї із країн і подальшому нав’язуванні переможеній стороні своїх правил державою-переможцем.

Також війною можна назвати всякий ряд інцидентів, котрі відповідають індикаторам втрат, підготовки, а також легітимації. А саме:

- Втрати у битвах мінімум тисячі осіб бойового складу, не беручи до уваги непрямих жертв (через голод, або хвороби);
- Завчасно підготовлена та сприяється організаціями завдяки вербуванню, навчанню і розгортанню військ, закупівлі, зберіганню та розповсюдженню зброї і боєприпасів, складанню відповідних військових планів;

- Узаконюється державою таким способом, що масові вбивства розглядаються як обов'язок, а не злочин [1, с. 559].

Тож, як вже зазначалося раніше, збройне протистояння, як основний і суттєвий інструмент, є вирішальним засобом досягнення мети; економічний, дипломатичний інформаційний та інші методи – вважатимуться допоміжними. Однак, у сучасному розумінні, модерна війна являє собою результат дії цих допоміжних, уже згаданих, засобів, які стали на один щабель зі збройним протистоянням, через що межі класичного розуміння поняття “війна” стираються, набуваючи нових, цілком невизначених і різноманітних значень.

Таким чином ми підійшли до безпосереднього визначення поняття “гібридна війна”.

Так, наприклад, у книзі “Світова гібридна війна: український фронт” дане поняття розуміється як війна, узагальнений вигляд якої постає у воєнних діях, котрі, у свою чергу, ведуться принципом узгодження мілітарних, квазімілітарних, інформаційних, економічних і дипломатичних способів із ціллю здобуття стратегічних цілей. Своєрідність даного поєднання засідає в тому, що кожний із способів, військовий чи ні, застосовується у меті конфлікту (війни) у якості зброї, в прямому розумінні, завдаючи удару різного рівня та значення по системах противника [13, с. 19].

В свою чергу О. Комарчук визначає гібридну війну як сукупність заздалегідь підготовлених та оперативно реалізованих державою дій військового, дипломатичного й інформаційного характеру, спрямованих на досягнення стратегічних цілей. А також додає, що гібридна війна охоплює втілення набору гібридних загроз різного виду, а саме: традиційних, нестандартних, масштабний тероризм, а також підривні дії, у ході яких застосовуються інноваційні технології для протидії військовій силі супротивника, такі як масовані кібератаки, підривні дії в енергетичній, економічній сферах. Саме тому суть визначення поняття “гібридна війна” можна і слід розрізняти за декількома варіантами, а саме:

- Військовий метод, що сполучає класичну війну, малу війну і кібервійну;
- Атака з користуванням біологічної, хімічної, ядерної зброї, самозахисних знарядь задля атак терористичного характеру та інформаційного натиску;
- Непередбачувана і гнучка динаміка бойового простору, що визначає блискавичну протидію й адаптивність протиборчої сторони;
- Модерний тип партизанської війни, що поєднує сучасні технології й спосіб мобілізації;
- Головний спосіб в асиметричній війні, що ведеться на умовних фронтах: поміж мешканців конфліктної зони, запільного населення і міжнародного співтовариства;
- Довільних дій ворога, що блискавично і гнучко застосовує різноманітні маневри дозволеної зброї, тероризм, злочини на полі протиборства задля досягнення політичних цілей [8, с. 50-52].

Також слід зазначити, що принцип ведення сьогочасних війн базується на волі та витривалості всього суспільства, де цикл визначення та прийняття рішень противником носить прихований характер. Внаслідок чого чиниться зміна у індексі успіху. Так, натомість території пріоритет надається легітимності як в очах громадян держави, так і міжнародного співтовариства та противника, зокрема.

Тому, завдяки зміні генези війни та набутті легітимністю пріоритетного значення, формується та здійснюється нова тактика, що складається з власного трактування подій та викривлення або ослаблення опису й тлумачення противника, а також показ його справжніх задумів [4, с. 65].

Саме тому, щоб описати гібридні засоби, які в широкому розумінні визначаються як будь-які дії, що виходять за рамки традиційних військових дій використовують кілька, часто розпливчастих термінів, таких як: “гібридний конфлікт”, “гібридні засоби”, “асиметричні операції”, “невійськова боротьба”, “нетрадиційна війна” та “інформаційна війна”.

Особливо цікавим терміном є останній. Прив'язуючи його до поняття “гібридна війна”, слід розуміти, що в умовах ведення такого протистояння визначення управління держави-мішені є кінцевою політичною метою, тоді як ширша, основоположна, мета - здобуття контролю над фундаментальним світоглядом і орієнтацією держави, тобто - інформаційною метою, що вимагає, щоб гібридна війна зосереджувалася на інформаційних кампаніях [15, с. 16].

Також, гібридну війну, в контексті інформаційної війни слід розуміти як протистояння між двома, або більше, державами в інформаційному середовищі із метою нанесення збитку інформаційним системам, циклам та ресурсам значущо важливим та іншим структурам, нашкодити політичній, економічній та соціальній системам, масованої психологічної обробки населення для розхитування суспільства і держави, а також примусу держави до прийняття рішень відповідно до інтересу супротивної сторони.

Загалом, поняття “інформаційна війна” можна пов'язати із поняттям “кібервійна”, адже остання, в свою чергу, розглядається як пікова точка кіберконфлікту між державами, в ході якого держави вчиняють кібератаки проти кіберінфраструктури противника як елемента військової кампанії. Вона, кібервійна, може бути оголошена формально як однією конфліктуючою стороною, так і всіма сторонами, або ж взагалі формально не оголошуватися, однак бути у дійсності активною.

Також, кібервійна, водночас, безпосередньо може визначатися як масований цифровий та координований напад на уряд однієї держави урядом іншої, або ж великими групами громадян. Вона визначається як дія, котра спрямована з боку держави, метою якої є проникнення в мережі та комп'ютери “ворожої” країни заради вчинення шкоди або ж порушення їх діяльності. В такому розумінні слід збагнути, що операції даного типу війни набувають значення використання кібернетичного потенціалу, за якого головною метою є досягнення цілей військового значення або ж настання відповідних наслідків через кіберсередовище. Комп'ютеризована мережева

атака окреслює те, як дії, учинені згідно з використанням комп'ютерних мереж, з думкою нашкодити, зіпсувати, заблокувати чи знищити інформацію, котра існує в комп'ютері чи комп'ютерній мережі [6, с. 14-15].

Також слід додати, що саме інформаційна складова частина є найголовнішим та найпотужнішим методом ведення гібридної війни, адже їй доволі складно протистояти й водночас це дієвий метод, що приносить очікувані результати без всякого військового втручання. Її компонентам виступають дезінформація, маніпуляція та пропаганда. Остання, в свою чергу, популяризує та розповсюджує конкретні ідеї в масовій свідомості. Вона, пропаганда, виступає систематичним зусиллям, що здійснюється з метою впливу на свідомість як окремого індивіда, так і групи або суспільства задля досягнення певного, завчасно визначеного результату. Часто в її зміст вкладено негативний характер. Головною ознакою пропаганди виступає її розвиток із міфу та подальше створення нею міфу. Вона, як не дивно, є одним із головних інструментів внутрішньої та зовнішньої політики.

Важливо згадати, що існують дві протилежні думки щодо визначення поняття пропаганди, а саме:

1. Пропаганда культивує деякі емоційні стани, афекти, намагається вловити філістерські, фанатичні або ж рабські настрої, щоб завдяки їх виявити і закріпити конкретні соціо-психологічні види поведінки, утворити конкретні грані “хвилювань”; як ідеологічно-виховна робота в умовах боротьби протилежних світоглядів;
2. Пропаганда як метод управління людьми за допомогою насилля, підкупу, бойкоту або інших способів соціального контролю; поведінка людини підпорядковується певним закономірностям і тому здатна піддатися модифікаціям [12, с. 553-554].

Крім того, гібридна війна, у вигляді інформаційної, передбачає і використання засобів інформаційного впливу, котрі можуть включати в себе потенційно руйнівні види комунікації, які використовуються іноземними державами або ж їхніми представниками. Вони передбачають зумисне

втручання в внутрішні діла держави задля організації та забезпечення підриву довіри на міжособистісному рівні спілкування влади і громадян. Інформаційна війна користується експлуатацією вразливих точок у суспільстві з метою його роздроблення і дестабілізації, а також задля подальшого просування власних інтересів іноземної держави.

Такий бажаний результат може досягтися завдяки проведенню інформаційно-психологічної операції (ІПСО), котра характеризується як комплекс заходів, котрі спрямовані на формування в цільовій, широкій ворожій аудиторії переконань та настроїв, що здійснюють послаблення її опору і таким чином полегшують досягнення воєнної мети. Здебільшого ІПСО спрямовують психологічний тиск проти суспільства, маючи на меті поширити панічні настрої та підрив довіри до державних інститутів [7, с. 6-7]. Одним із елементів операції даного типу виступає мова ворожнечі.

Таким чином ми дійшли до безпосереднього визначення поняття “мова ворожнечі”.

Під терміном “мова ворожнечі” (або ненависті) варто розуміти всі види висловлювань, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм та інші форми ненависті, викликані нетерпимістю, в тому числі нетерпимістю, що виявляється у формі агресивного націоналізму та етноцентризму, дискримінації меншин і ворожого ставлення до них, а також іммігрантів та осіб, що за своїм походженням належать до іммігрантів [3, с. 8]. При цьому такий вид висловлювань може спрямовуватися як на конкретну людину, так і на усе суспільство (або населення певної країни), чи його частину, котрі не відповідають конкретним критеріям, тому піддаються докорам.

Також мові ворожнечі притаманний опис ієрархічно-зіставленого різноманіття груп людей та оцінювання особистих якостей конкретних осіб на підставі їх належності до тієї або іншої групи. Саме тому слід зазначити,

що мова ворожнечі може виражатися на підставі чого і щодо кого за такими принципами:

- Продукт консервативного або революційного світобачення;
- Вияв ксенофобії чи авторитаризму, або ж садизму;
- Елемент наукового бачення картини світу, істина підручників, уявлення розуму (соціо-етнографічне опитування, коментар політтехнолога);
- Елемент національного або ж міжнародного законодавства й інших норм довільного рівня;
- Конкретизація в термінах рас, народів чи каст; наявності громадянства чи країни походження; релігійних переконань; культури і мови; віку та статі; сексуальної орієнтації; матеріального, соціального становищ, способу заробітку; інтелекту, особливостей поведінки чи зовнішнього вигляду [11, с. 73].

Окрім того, слід розуміти, що мова ворожнечі може бути застосована з метою до підбурювання вчиняти акти насильства, ворожості та всякого роду дискримінації проти тих, на кого вона спрямована. Вона, мова ворожнечі, схильна до тенденцій поширення шляхом електронних засобів комунікації, котрі здібні посилити її вплив. Варто усвідомлювати, що через незнання і безграмотність у медійному середовищі, а водночас і відчуження, дискримінацію, перебування під впливом ідеології та маргіналізацію людей може бути використано задля заохочення їх до мови ворожнечі, наслідків та природи якої вони можуть не розуміти. Особливий внесок, який всі форми

ЗМІ можуть зробити як для боротьби з нею, так і для поширення мови ворожнечі, слід усвідомлювати про ті згубні наслідки, ризик відчуження та радикалізації, що випливає з її використання, для тих, проти кого вона спрямована та про ту шкоду для суспільства і його згуртованості здатна вчинити через незмогу протидіяти їй [5, с. 4].

Як вже зазначалося вище, мова ворожнечі виступає в якості структурного елемента пропаганди, котра у сучасності здійснюється

відповідно до ідеологічного контексту, особливо політичного, та набуває необмеженого поширення. Пропагування певної інформації, ідей, є невід'ємною складовою модерних комунікацій, котрі слугують методом чийось інтересів: державних, корпоративних чи особистих. Таким чином, мова ворожнечі є способом впливу на людей шляхом зміни їх поведінки. Мета пропаганди, та мови ворожнечі зокрема, полягає у зміні думок, мотивів та цілей людей, формуванні певних установок і цінностей, що приймаються природним шляхом, зміні їхньої поведінки у напрямку, необхідному маніпулятору.

Не варто забувати, що особливу роль, з розвитком інформаційних технологій, відведено інтернету. Він став своєрідним еталоном поширення інформації у суспільстві. Завдяки йому будь-яка людина, чи група, здатна поділитися своєю точкою зору в середовищі інформації. Це слугує як вільним обміном думок, інформацією, відсутністю цензури, так і вседозволеністю, двозначністю інформації, можливістю дезінформації і доступністю методів маніпулювання та пропаганди. Очевидно, що пропаганда, та мова ворожнечі, як її похідна, є чи не найсильнішою зброєю у війні, котра застосовується задля дегуманізації ворога, внутрішнього або зовнішнього, або створенням “правильного” образу у свідомості [2, с. 101-102].

Таким чином, узагальнений розгляд викладеного вище матеріалу складає чітке уявлення про поняття війни, гібридної війни та мови ворожнечі, зокрема. Ми спільно доходимо розуміння, що:

- Війна в найзагальнішому розумінні є боротьбою між двома державами, або й більшою кількістю, передусім, завдяки збройним силам, і фінальним завданням кожного з її учасників є перемога або нав'язування своїх пропозицій досягнення миру. Та того, що її природа еволюціонує разом із людством;
- Поняття “гібридна війна” розуміється як війна, узагальнений вигляд якої постає у воєнних діях, котрі, у свою чергу, ведуться принципом

- узгодження мілітарних, квазімілітарних, інформаційних, економічних і дипломатичних способів із ціллю здобуття стратегічних цілей. А також те, що чіткого поняття не існує, тому, для її розуміння існує кілька термінів, таких як: “гібридний конфлікт”, “гібридні засоби”, “асиметричні операції”, “невійськова боротьба”, “нетрадиційна війна” та, особливо, “інформаційна війна”;
- “Мову ворожнечі” слід розуміти як всі види висловлювань, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм та інші форми ненависті, викликані нетерпимістю, в тому числі нетерпимістю, що виявляється у формі агресивного націоналізму та етноцентризму, дискримінації меншин і ворожого ставлення до них, а також іммігрантів та осіб, що за своїм походженням належать до іммігрантів; не забуваючи про те, що вона може являтися головним інструментом маніпуляції та пропаганди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бехруз Х. Н. Поняття війни у міжнародному праві: проблеми концептуалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 558–561. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/132> (дата звернення: 23.03.2024).
2. Васишин В. О. Основні підходи до розуміння пропаганди тероризму. *Інформація і право*. 2016. Т. 17, № 2. С. 99–105.
3. Вебер А. Навчальний посібник з проблематики «мови ненависті» / ред. О. М. Павліченко. Київ : Тютюкін, 2010. 96 с.
4. Гібридна війна: in verbo et in praxi / ред. Р. О. Додонов. Вінниця : Нілан-ЛТД. 2017. 412 с.
5. Загальнополітична рекомендація Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) № 15: протидія мові ворожнечі URL:

<https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-hatespeech-ukrainian-tran/1680a11674> (дата звернення: 08.03.2024).

6. Камчатний М. В. Основні ознаки поняття "кібервійна" в сучасному міжнародному праві. *Альманах міжнародного права*. 2017. № 15. С. 12–22.
7. Команда Центру стратегічних комунікацій та інформ. безпеки. Гібридна війна Росії проти України. Як перемогти на інформаційному фронті. Аналітичний посібник / ред. Команда Центру демократії та верховенства права. Центр стратег. комунікацій та інформ. безпеки. Центр демократії та верховенства права, 2023. 55 с.
8. Комарчук О. Гібридна війна: сутність та структура феномену. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2018. № 1. С. 48–54.
9. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі Конвенція; Україна від 18.10.1907.
10. Конвенція про захист цивільного населення під час війни Конвенція; ООН від 12.08.1949.
11. Львова О. Л. Мова ворожнечі: теоретико-правовий аналіз поняття. *Правова держава*. 2018. № 29. С. 71–79.
12. Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / ред. Н. М. Хома. Львів : «Новий Світ – 2000», 2014. 779 с.
13. Світова гібридна війна: український фронт / ред. В. П. Горбулін. Київ : Нац. ін-т стратег. дослідж., 2017. 496 с.
14. Сурілова О. О., Ківалова Т. С. Обмеження засобів та методів ведення війни в системі сучасного міжнародного права. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 227–232.
15. Clark M. Russian hybrid warfare. *Military Learning and the Futures of War Series*. 2020. Т. 1, № 5. С. 33.

*Автор – Дмитро Сегедин,
здобувач бакалаврської програми 052 Політологія,
Науковий керівник – Світлана Матвієнків,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних інститутів та процесів*

Назар Перепічка

М'ЯКА СИЛА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: ЗМІНИ У СПРИЙНЯТТІ УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

У статті досліджено, що «м'яка сила» являє собою здатність країни чи організації впливати на інших через ненасильницькі засоби, такі як культура, цінності та політичні ідеї. Вона може доповнювати «жорстку силу», забезпечуючи більшу ефективність зовнішньої політики. Висвітлено формування м'якої сили України в умовах російської агресії. Проаналізовано зміни у сприйнятті України міжнародною спільнотою.

Ключові слова: м'яка сила, російська агресія, жорстка сила.

У сучасних міжнародних умовах значення інформаційного фактору суттєво зростає, оскільки світ швидко змінюється під впливом розвитку інформаційних технологій, що спричиняє глобальну конкуренцію за економічне та політичне лідерство. Зміни, які сталися наприкінці ХХ - початку ХХІ століття, стимулювали пошук нових теорій для пояснення реальності, переосмислення поняття влади та владних ресурсів, а також розробку сучасних технологій, що дозволяють успішно брати участь у геополітичній конкуренції. Ці зміни призвели до появи концепції «м'якої сили», що виникла у 1990 році в США в рамках неоліберальної теорії

міжнародних відносин і з часом стала важливою частиною дипломатичного та політологічного дискурсу. Нині концепція м'якої сили є досить популярною в наукових колах різних країн, і триває активна робота над її теоретичною та практичною адаптацією [6].

Концепція м'якої сили та її впровадження в країнах ЄС та США вже досить ґрунтовно досліджені багатьма авторами. Проте в країнах Східної Азії ця тема ще не була достатньо вивчена. Цікаво дізнатися, як держави Східноазійського регіону інтерпретують концепцію «м'якої сили», що має американське походження. Весь світ уважно стежить за основними гравцями Сходу та їхніми діями на міжнародній арені. Їхня зростаюча роль у світовій політиці викликає підвищену увагу до того, які інформаційно-комунікаційні технології, пов'язані зі сферою м'якої сили, застосовують ці країни [7].

Метою статті є виявлення способів та особливостей використання інформаційного чинника стратегії м'якої сили в зовнішній політиці країн, зокрема України.

Впродовж кілька десятиліть м'яка сила вважається ефективним інструментом впливу на міжнародній арені. Теоретик Дж. Най зазначає, що жорстка сила передбачає різні примусові форми та застосування сили, коли м'яка сила використовує позитивний імідж держави, її привабливість у політиці, дипломатії та інформаційній сфері. Провідний фахівець з м'якої сили Дж. МакКлорі запевняє, що не варто сприймати жорстку та м'яку силу як дихотомію «або/або», а, навпаки, сприймати як нероздільні компоненти, адже на практиці обидва інструменти важливі для ефективної реалізації політики [4].

М'яка сила України зазнала суттєвих змін у сприйнятті закордоном у контексті російської агресії, починаючи з анексії Криму у 2014 році та особливо після повномасштабного вторгнення росії у 2022 році.

Наприкінці лютого 2022 року росія розпочала повномасштабну війну проти України. Це вторгнення є цілковитим застосуванням жорсткої сили Росії, що відображається не лише у діях її армії, але і в агресивній та цинічній

риториці російського керівництва та пропагандистських масмедіа. На початку війни Україна мала два фокуси щодо її дій: на оборону та дипломатію. Очевидно, що діяти потрібно було оперативно і насамперед забезпечити успішну обороноздатність держави, щоб протистояти тиску росіян. Водночас було важливим і згуртувати світ або, як мінімум, західні країни на своєму боці, щоб отримати зобов'язання щодо надання військової допомоги та домогтись справедливих санкційних обмежень для країни-агресора. Дж. МакКлорі коментує, що військова міць, хоробрість громадян України та її бійців надзвичайно швидко породили нову м'яку силу.

Дослідники та експерти відзначають кілька ключових аспектів цього процесу:

1. Підвищення міжнародної підтримки та солідарності: початком повномасштабного вторгнення у 2022 році, міжнародна спільнота значно посилила підтримку України: економічна, гуманітарна та військова допомога. Багато країн висловили солідарність з Україною, засудивши дії росії.
2. Підвищення уваги до української культури та історії: за останні роки інтерес до української культури, літератури, мистецтва та історії значно зріс. Світові медіа, художники, письменники та кіноматографи звернули увагу на Україну, що сприяло її культурному впливу.
3. Активна дипломатія та комунікація: український уряд, зокрема Президент Володимир Зеленський, активно використовують дипломатичні канали та міжнародні платформи для комунікації з міжнародною аудиторією. В.Зеленський став символом стійкості та боротьби за свободу, що значно покращило міжнародний імідж України.
4. Роль української діаспори: українська діаспора в різних країнах активно бере участь у підтримці України, організовуючи мітинги,

збираючи кошти та поширюючи інформацію про ситуацію в Україні.

5. Міжнародні медіа та інформаційна підтримка: міжнародні медіа значно посилили висвітлення подій в Україні, часто надаючи платформу для українських голосів та історій. Це сприяло підвищенню обізнаності про українські реалії та боротьбу за незалежність.
6. Гуманітарна допомога та співпраця. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями та країнами в наданні гуманітарної допомоги, що підвищує її імідж як відповідального міжнародного партнера.

Весь цивілізований світ захоплено спостерігав та досі спостерігає за успішним спротивом України та незламністю українського народу. Якщо проаналізувати публікації світових медіа у перші дні російського вторгнення, то всі заяви про вражаючу сміливість українського народу. До прикладу, стаття від 28 лютого 2022 року щоденної газети США The New York Times мала назву «Я думав, що знаю, що таке сміливість. Потім я побачив Україну». До речі, цей вже усім відомий вислів належить американському фахівцю з ведення переговорів та управління проектами П.Перезу. Американсько-канадська цифрова медіа та телерадіокомпанія Vice того ж дня також опублікувала статтю із заголовком ««Ми не боїмося смерті»: Українки беруть зброю в руки, щоб боротись з Росією». Ще одна американська газета New York Post мала статтю 28 лютого 2022 року з назвою «Герої України: З усією сміливістю дають відпір росії» [1].

Таких публікацій є безліч, що демонструє сильну підтримку усього світу України та українського народу у боротьбі з жорстокою сусідньою країною. Різними способами та через різні канали українці поширюють інформацію про війну. Креативний фронт художників та дизайнерів створює різні ілюстрації та плакати на воєнні теми. До прикладу, команда креативної

агенції Projector нещодавно випустила у продаж журнал *Telegraf.Magazine*, де зібрані матеріали українських креативників.

Творці Projector зазначають, що з перших днів війни українські дизайнери, ілюстратори та митці генерують потоки візуальних рефлексій, створюють відверті, злі, перемого-ствердні плакати. У журналі можна знайти інформаційні кампанії, безліч цифрових та аналогових рішень, які генерували українці, щоб доносити правду і поширювати світом заклик про допомогу у спільній боротьбі за свободу. Ще одне відоме креативне агентство *Banda.agency*, а саме їхній креативний директор П. Вржещ, на початку весни ініціював об'єднання креативних людей та створення «Креативної Січі», де українці б створювали актуальні за запитом матеріали та поширювали їх через різні канали комунікації. Важливо, що співпраця також здійснювалась з українцями, які знаходились за кордоном, щоб вони виходили на мітинги з плакатами. Основна думка створення такого волонтерського ком'юніті – це не переставати говорити і діяти. Кожна держава має свої внутрішні проблеми і з часом теми війни в Україні, військової підтримки українського народу стають, на жаль, другорядними.

Тому, важливо посилювати голос України у світі, аби отримувати важку зброю, фінансування та політичну підтримку. Українські музиканти співали патріотичні пісні, щоб підтримати дух українського народу. До прикладу, співак гурту «Бумбокс» А. Хливнюк виконав українську народну пісню «Ой, у лузі червона калина» зі зброєю у руках і це відео отримало велику популярність. Світові зірки, такі як південноафриканський музикант *The Kiffness* та гурт *Pink Floyd*, підтримали українського виконавця. Приклад *Pink Floyd* був підхоплений молодшими зірками світової музики [1].

Наприклад, популярний британський виконавець Ед Ширан також зняв кліп за участю українських музикантів гурту «Антитіла». Ці кейси підтверджують, що зараз допомагати Україні, співпрацювати з українцями стало дуже престижно. Дж. МакКлорі також ділиться коментарями, що одного разу, проїжджаючи повз норвезьких вулиць у поїзді з Осло до

Ліллекхаммера, він помітив скандинавський фермерський будинок, над яким майорів український прапор. Експерт додає, що цей український елемент, що знаходиться у малонаселеній норвезькій сільській місцевості – маяк м'якої сили, потужний символ тотальної трансформації, яку національний бренд України зазнав за кілька коротких місяців.

Світові рейтинги, які оцінюють успіхи національного бренду держав, публікували свої звіти у 2022 році, враховуючи сучасні геополітичні трансформації. Річний звіт про найдорожчі та найсильніші національні бренди Nation Brand Index відомої консалтингової компанії Brand Finance включає дані глобальних досліджень сприйняття національних брендів, виміряне як усередині країни, так і за кордоном. Ми вже згадували результати України у Nation Brands Index 2021 року, що вражають значними досягненнями як щодо оцінки сили бренду, так і цінності бренду. Результати Nation Brand Index 2022 були опубліковані у вересні 2022 року, тому враховують сучасну геополітичну ситуацію, а саме повномасштабне вторгнення росії в Україну. Насамперед варто зазначити, що рішення росії розпочати війну підірвало її економічне становище, про що свідчить різке падіння вартості національного бренду з 786 мільярдів доларів США минулого року до 642 мільярдів доларів США у 2022 році. Це відображає шкоду комерційним брендам, пов'язаним з росією, здатності країни отримати доступ до капіталу, а також потенціалу впливати на її сприйняття у світі [1].

Як бачимо, більша частина респондентів у державах світу вважає росію агресором. Позиції мешканців Бразилії, Туреччини та ПАР є близькими до сприйняття повномасштабного вторгнення європейцями і ототожнення його з агресією РФ. Репутація РФ, згідно з даними Brand Finance погіршилася на 19%. Впізнаваність України у світі, навпаки, підвищилася до 44%, що призвело до позитивних зсувів у сприйнятті нашої держави як борця з агресором і свідчить про готовність світу підтримати нас.

Директор з плейсбрендингу компанії Brand Finance К. Ягодзінські запевняє, що російське вторгнення спричинило гуманітарну кризу, принісши

руйнування та страждання народу України. Зараз росія платить високу економічну ціну за своє рішення розпочати цю війну. Про це свідчить власний збиток національному бренду Росії, який нині коштує менше, ніж бренд Бельгії – країни з населенням у 12 разів меншим. Водночас, незважаючи на те, що війна завдала Україні катастрофічної гуманітарної та економічної руйнації, внаслідок чого вартість її бренду впала на 22 мільярди доларів США, нація успішно захистила свою незалежність і заручилася підтримкою союзників на міжнародному рівні, що призвело до значного збільшення сили бренду. Окрім оцінки вартості бренду, Brand Finance також визначає відносну силу національних брендів за допомогою збалансованої системи показників, що оцінюють інвестиції в бренд, сприйняття бренду та ефективність бренду. Показник сили українського бренду зріс більше, ніж на 5 пунктів у порівнянні з минулим роком, а саме з 52,8 до 57,9 зі 100 [1].

Це, головним чином, завдяки 15%-му зростанню сприйняття бренду. Відома компанія Bloom Consulting також прокоментувала сучасні події та вплив війни на позиціонування України у світі. Очевидно, що після війни Росія розпочне тривалий процес так званого «перепозиціонування» себе у світі, який навряд чи буде успішним. У випадку з Україною ситуація зовсім інша. Для світу і навіть Європи Україна як країна і як нація була здебільшого незнайомою, але на початку березня 2022 року це змінилося. Країни стали свідками історій незрівнянної стійкості, хоробрості та рішучості. Bloom Consulting зазначає, що Україна, навіть не підозрюючи, створила національний бренд, настільки потужний і настільки сильний, що атрибути, які він представляє та якими він відомий, ймовірно, позиціонуватимуть його як бренд, який хоче, або, радше, потребує Європа під своєю «парасолькою».

Так національні бренди і створюються. Таким чином, вторгнення росії в Україну змусило державу сміливо захищати себе і чинити опір окупантам. Військова міць, хоробрість громадян України та її бійців надзвичайно швидко породили нову м'яку силу. Публікації 60 світових медіа

демонструють сильну підтримку України та українського народу у боротьбі з жорстокою сусідньою країною [5, с. 87].

Не зважаючи на те, що війна завдала Україні катастрофічної гуманітарної та економічної руйнації, внаслідок чого вартість її бренду впала на 22 мільярди доларів США, нація успішно захистила свою незалежність і заручилася підтримкою союзників на міжнародному рівні, що призвело до значного збільшення сили бренду. Дослідження, проведене Brand Finance у березні 2022 року, показало, що Україна зросла у впізнаваності й репутації, а також посилила свій вплив.

Протягом 2021-2022 років Україна піднялася на 10 позицій у рейтингу м'якої сили від Brand Finance. Ці дослідження були проведені до початку повномасштабного вторгнення, і після нього прогнозується ще більше посилення позицій України завдяки зміцненню її м'якої сили. Крім того, було проаналізовано інструменти державного регулювання зовнішньої політики та уточнено функції державної політики культурної дипломатії. Серед суб'єктів культурної дипломатії виділяються: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, політичні партії, громадські організації, Міністерство закордонних справ України, закордонні дипломатичні установи України, Міністерство культури та інформаційної політики, Український Інститут, Український культурний фонд (УКФ), Український інститут національної пам'яті (УІНП), Державне агентство з розвитку туризму, Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти (Держмистецтво), Державне агентство України з питань кіно (Держкіно), Український інститут книги (УІК), інші державні служби та агентства, культурні інституції, недержавні установи та організації, а також об'єднання закордонних українців [1].

До об'єднань закордонних українців належать такі суб'єкти, як Світовий Конгрес Українців, організації українців за кордоном, Європейський конгрес українців, Світова федерація українських жіночих організацій, Світова

федерація українських лемківських об'єднань, ПЛАСТ, а також лідери суспільної думки, зокрема українські митці, журналісти, викладачі, студенти, науковці, політики та небайдужі громадяни. Автор уточнив функції культурної дипломатії: інформаційна, комунікаційна, освітня, пізнавальна, правозахисна та захисна (захист культурних цінностей України). Оскільки організаційно-правовий механізм передбачає взаємодію державних і недержавних акторів, автор запропонував сім ланцюжків взаємодії, що реалізують описані функції культурної дипломатії.

В умовах сучасних викликів особливої актуальності набуває проблема застосування м'якої сили як ефективного інструменту зовнішньої та внутрішньої політики держав. Питання розробки й використання національних моделей м'якої сили для впливу провідних країн світу, таких як КНР і США, на світову систему потребує більш глибокого розгляду. Це пов'язано з аспектами глобальної конкуренції, економічного успіху, інвестиційної привабливості держав, їхньої позиції на міжнародній арені, а також з якістю життя населення, національною ідеєю, ідеологією, менталітетом, культурою тощо [3].

На завершення варто звернути увагу на конкурентні переваги використання інструментів м'якої сили, що є невіддільною складовою зовнішньої політики держави. До цих інструментів належать інформаційно-комунікаційні та гуманітарні можливості громадянського суспільства. На нашу думку, м'яку силу слід розуміти не просто як концепцію чи набір ідей, які країна транслює назовні, а як систему інструментів і механізмів для досягнення зовнішньополітичних цілей. Найважливішими для України серед них є: активна взаємодія з представниками української діаспори та захист прав співвітчизників за кордоном; посилення ролі нашої країни в міжнародному гуманітарному просторі; зміцнення міжнародних позицій українських масмедіа; культуроцентричність політики м'якої сили.

У зовнішньополітичній діяльності України необхідно забезпечити донесення до світової громадськості об'єктивної інформації щодо позиції

країни з основних міжнародних питань. Для цього уряд має надавати державну підтримку україномовним масмедіа та використовувати новітні інформаційно-комунікаційні технології.

Отже, м'яка сила — це здатність впливати на інших для досягнення бажаних результатів через привабливість, а не через примус чи підкуп. Культурна дипломатія являє собою процес, в якому держава і суспільство активно формують свій національний образ, імідж та стереотипи. Впровадження культурної дипломатії сприяє формуванню громадської думки в іншій країні, збільшує впізнаваність та симпатію до України. Цільовою аудиторією є офіційні представники іноземних держав та широка громадськість. Автор зазначає, що м'яка сила - це спосіб впливати на інші країни, а культурна дипломатія це інструмент державної політики для реалізації м'якої сили.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми сучасних міжнародних відносин. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 17-18 листопада 2023 р., м. Дніпро. / ред. кол.: І.В. Іщенко, І.К. Головка, П.Г. Петров. Дніпро: ПринтДім, 2023. 290 с.
2. Атаманенко А., Матвійчук Н. Публічна дипломатія закордонних українців як прояв дипломатії діаспор. Публічна дипломатія: навчальний посібник / за загальною редакцією Ірини Матяш; Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин, Національний університет «Острозька академія». Київ; Острог: Горобець, 2021. С. 80–94.
3. Бути сміливими – це наш бренд; будемо поширювати нашу сміливість у світі – звернення Президента Володимира Зеленського. Офіційне інтернет-представництво Президента України. 07.04.2022 URL: <https://cutt.ly/d1zOux0>

4. Бікір К. Ю. «М'яка сила» як дієвий інструмент формування іміджевої політики України. *Регіональні студії*. 2019. № 19. С. 35–40. URL: <http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/19/8.pdf>
5. Культура як «м'яка сила» в концепції зовнішніх відносин Джозефа Ная. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18080/Korniychuk.pdf;jsessionid=8524258E10F3F21660C69896A5E97C24?sequence=1>
6. Нікулішин Н. Основні підходи до розкриття змісту поняття «м'яка сила» у сучасній вітчизняній науці. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2014. Випуск 26. С. 32–37.
7. Слісаренко І. Теорія і практика «м'якої сили» в міжнародних відносинах. *Освіта регіону*. 2008. №1-2. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/24>

*Автор – Назар Перепічка,
здобувач бакалаврської програми 052 Політологія,
Науковий керівник – Юлія Кобець,
кандидат політичних наук,
завідувач кафедри політичних інститутів та процесів*

Станіслав Марчук

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

У статті проаналізовано поняття та основні принципи забезпечення національної безпеки України в період воєнного стану. Висвітлено

теоретичні підходи зарубіжних та українських науковців щодо забезпечення національної безпеки, захисту національних інтересів та протидії загрозам.

Ключові слова: національна безпека, загрози, воєнний стан, національні інтереси.

Актуальність теми дослідження обумовлена введенням воєнного стану в Україні після повномасштабного збройного вторгнення російської федерації на територію незалежної суверенної держави, яке актуалізувало такі важливі питання, як територіальна цілісність держави та забезпечення її національної безпеки. Забезпечення національної безпеки – це система гарантій захисту життєво важливих інтересів держави, суспільства та особи від внутрішніх і зовнішніх загроз, реалізації конституційних прав і свобод громадян, їх належного життєвого рівня, незалежності і суверенітет держави, її територіальна цілісність і сталий соціально-економічний розвиток тощо. Введення воєнного стану в Україні після повномасштабного збройного вторгнення Російської Федерації на територію незалежної суверенної держави актуалізує такі важливі питання, як територіальна цілісність держави та забезпечення її національної безпеки.

Національна безпека потребує особливого підходу до впровадження системи, що включає аналіз цих нових викликів. Питання, пов'язані з національною безпекою, порушували у своїх працях значна кількість науковців, але система концепцій, що концептуалізують безпекову стратегію та політику України, ще перебуває на стадії формування. Це було зумовлено слабкою теоретичною розробкою політико-правових категорій національної безпеки в радянський період для розвитку держави, оскільки безпека країни в умовах управління економікою була головною метою.

Основними науковцями, які досліджували питання національної безпеки, були: В. Барабін, І. Даниленко, А. Дмитрієва, Г. Кіссінджер, Р. Макнамара, Г. Моргентау, У. Перрі, С. Телбот, Ф. Фукуяма, С. Хантінгтон, О. Українчук, О.С. Власюк, Г.П. Ситник, Б.А. Кормич, М. Стадник тощо.

Дослідники здійснили комплексний аналіз проблеми національних інтересів, національної безпеки держав, системи загроз безпеці особистості, суспільства тощо. Крім того, західні та східні вчені інтенсивно та плідно розробляють теорію національної безпеки. У сучасних умовах до системи знань вітчизняних дослідників увійшли найвідоміші праці з теорії національної безпеки.

Мета дослідження полягає у висвітленні основних засад сутності розуміння національної безпеки та проблеми її забезпечення в умовах воєнного стану.

Система забезпечення національної безпеки – це сукупність комунікаційних структур, які працюють у правовій сфері та приймають політичні рішення у сфері забезпечення національної безпеки. У цій структурі функціонує підсистема, основною функцією якої, окрім розробки та затвердження управлінських рішень держави щодо реалізації політики національної безпеки, є формування правового поля зазначеної політики. Цю роль виконує Система управління національною безпекою, яка є підсистемою Системи управління національною безпекою.

Остання в Україні створюється і гарантується відповідно до Конституції України та інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері національної безпеки. Закон України «Про національну безпеку України» визначає та розмежовує повноваження державних установ у сфері національної безпеки і оборони, створює основу для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних установ, які здійснюють дії, пов'язані з національною безпекою та обороною, сили безпеки та оборони, системи командування, контроль та координація дій сил безпеки та оборони, приймається комплексний підхід до організаційних питань у сфері національної безпеки та оборони, забезпечуючи таким чином демократичний громадянське суспільство, нагляд за органами та організаціями сектору безпеки і оборони [1].

Стаття 3 цього закону визначає основні національні інтереси України, якими є:

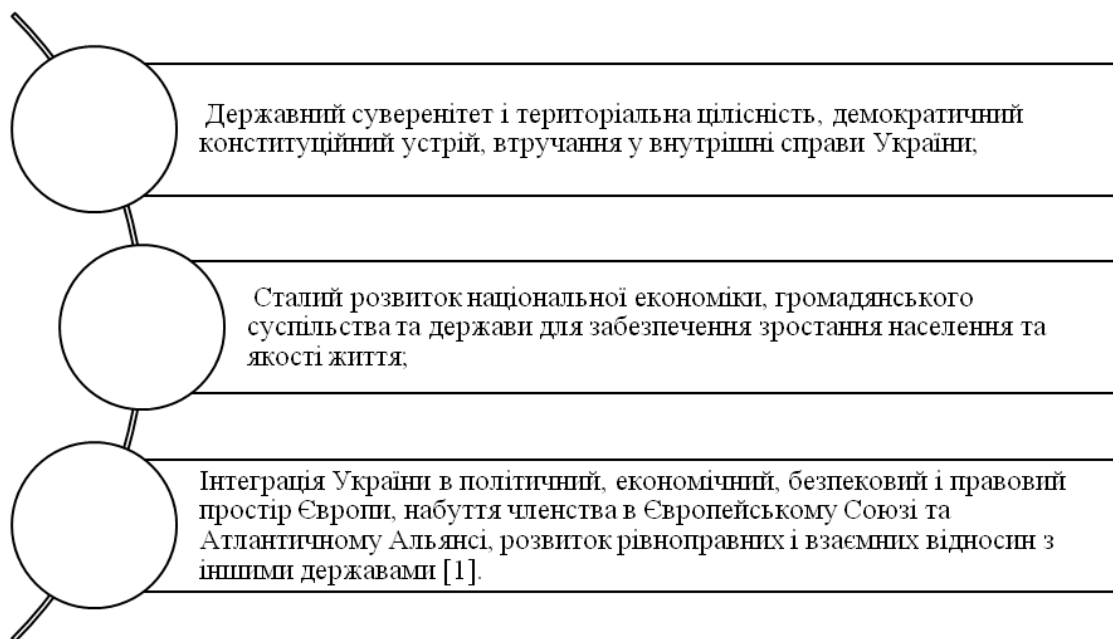

Рис.3.1 Основні національні інтереси України

У статті 4 вищезазначеного закону визначено, що політика держави у сфері національної безпеки і оборони спрямована на забезпечення воєнної, зовнішньої, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, безпеки важливих об'єктів інфраструктури, кібербезпеки України та в інших регіонах.

Визначення реальних і потенційних загроз національним інтересам і безпеці є особливо важливим для забезпечення системи національної безпеки як України, так і будь-якої іншої правової держави. Правові повноваження щодо розмежування загроз національній безпеці та відповідні пріоритети державної політики у сфері національної безпеки і оборони України визначаються такими законодавчими актами, як План національної безпеки України, План воєнної безпеки України, Політика мережевої безпеки та інші. України та інші документи з питань національної безпеки і оборони, затверджені Радою національної безпеки і оборони України та затверджені указами Президента України [12].

Зокрема, у Плані національної безпеки України, який затверджено Указом Президента України від 14 вересня 2020 року [8].

У розділі «Поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичної та внутрішньої кон'юнктури» сім пунктів (табл. 1) чітко описують загрози з боку росії, на які державна система національної безпеки орієнтувалася до початку було здійснено повномасштабне збройне вторгнення на територію України.

У результаті було констатовано, що джерелом загроз незалежності, суверенітету та демократії України залишається недостатня ефективність державних інституцій, що ускладнює розробку та реалізацію ефективної політики.

25 березня 2021 року Указом Президента України введено в дію План воєнної безпеки України, який у контексті воєнної безпеки визначає, що «...У світовому масштабі основні елементи воєнної безпеки – це руйнування системи міжнародної безпеки, створеної після Другої світової війни, підвищення рівня невизначеності та непередбачуваності середовища безпеки, що характеризується:

- загостренням боротьби за ресурси та міждержавної конкуренції через використання політико-дипломатичних, економічних, інформаційних, військових та гібридних інструментів, зокрема суб'єкти економічного впливу, приватні військові компанії, регулярні війська, що не розміщуються;
- ескалація конфліктів, спричинених національністю, релігією, міграцією, економічними та іншими факторами;
- конкуренція між державами у сфері космосу, квантові, інформаційні, мережеві, гіперзвукові, біологічні, нано- та інші технології, розробка систем зброї на їх основі з використанням нових фізичних принципів, робототехніки та найсучасніших матеріалів, милітаризація космічного простору;
- загрози надзвичайних ситуацій, особливо від епідемій;

- поширення міжнародного тероризму та злочинності, ризик розповсюдження зброї масового знищення.

Ці та інші фактори змінюють сутність і характер військових конфліктів і можуть призвести до участі України у війні між державами, особливо тими, що володіють ядерною зброєю [9]. А в липні того ж 2021 року, враховуючи загрозу національним інтересам і безпеці, було прийнято Закон України «Про основи національного спротиву» [10], який набув чинності 1 січня 2022 року, яким запроваджено правові основи щодо особливостей системи забезпечення національної безпеки України з урахуванням реальних загроз збройної агресії Російської Федерації.

Зокрема, цей закон визначає поняття національного спротиву як комплексу заходів, що плануються та здійснюються з метою зміцнення обороноздатності України шляхом залучення якомога ширшого кола громадян України до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності держави, стримування та відсічі агресії та створення неприйнятних загроз противнику, втрати, враховуючи те, що він змушений припинити збройну агресію проти України [13].

Окремо слід звернути увагу на розроблені РНБО зміни до чинного Закону України «Про запровадження правової системи воєнного стану» від 12 травня 2015 року після запровадження цієї правової системи в Україні на : 24 лютого 2022 року.

Ці зміни та доповнення до Закону України «Про запровадження правового режиму воєнного стану» сприятимуть організації та взаємодії держави та законодавчої влади, прийняттю необхідних рішень, які дозволять системі забезпечення національної безпеки в державі в своєчасно та в законний спосіб.

Оскільки національна безпека держави включає низку елементів, які взаємопов'язані та залежать один від одного, необхідність управління гуманітарними аспектами національної безпеки державними інституціями,

що забезпечують національну безпеку держави, релігійного аспекту, що вимагає негайного законодавчого прийняття.

Зокрема, заборонити діяльність на території України Московського патріархату – російської православної церкви та релігійних організацій, що входять до складу російської православної церкви, в тому числі Української православної церкви, для забезпечення національної безпеки та захисту національних інтересів.

Поняття «національна безпека» є невід'ємною характеристикою більшості військово-політичних концепцій, аналітичних і прогностичних розробок глобального, довгострокового характеру. Але загальновизнаного визначення різних видів безпеки не існує, до того ж розбіжності між науковими школами та окремими дослідниками досить радикальні. Це стосується і поняття «державна безпека». Згідно з українським законодавством, лише Служба безпеки України забезпечує безпеку держави, та й то від загроз невійськового характеру. Але забезпечення безпеки впливає з мети діяльності відносно великого кола державних органів. Тобто, гіпотетично, що безпека держави, як апарату влади та управління, забезпечується низкою органів зі своєю компетенцією [14].

Слід враховувати, що зміст поняття «безпека» дещо ширший за статичний «стан захищеності» соціальної системи від внутрішніх і зовнішніх загроз, а тим більше – «стан невразливості». Можна передбачити, що безпека соціальної системи залежить від її здатності ефективно нейтралізувати внутрішні та зовнішні загрози, що виникли (у тому числі шляхом профілактики); заохочення та використання позитивних явищ, факторів і процесів, що впливають на суспільну систему, на благо людини, а також її створення; спонукати до трансформації нейтральних у цій системі чинників у позитивні й водночас протистояти їх перетворенню в негативні фактори, процеси, явища.

Отже, безпека соціальної системи – це найкращий стан функціонування та розвитку за умов правильного вибору перспективних цілей, ефективної

нейтралізації загроз, що виникають, мотивації та створення позитивних процесів. Існують правові визначення державної безпеки. Таким шляхом пішли законодавці тих країн, де після введення поняття в нормативному акті дається детальне роз'яснення шляхом визначення мети, завдань і принципів дії [15].

Майже в усіх визначеннях безпека держави розглядається як стан суспільного ладу та станів чи його засад, які характеризуються певними якостями, а саме: міцністю, нездоланністю, незалежністю, захищеністю. Перспективною, на нашу думку, є ідея поєднання поняття «безпека держави» з категорією «відносини». Тому зрозуміло, що поняття «державна безпека» є досить складним, багатоаспектним, інтегрованим із багатьох понять і, відповідно, акцентом на безпеку не лише держави, а й окремої людини та суспільства в цілому [2].

Хоча кожне визначення має свої особливості, зауважимо, що в політичних і наукових колах сучасне трактування безпеки як «стану безпеки» конкретної соціальної речі (людини, суспільства, держави) сприймається позитивно.

Досліджуючи публік рілейшнз, можна стверджувати, що жодна спеціальна служба країни не здатна (і не має таких повноважень) забезпечити безпеку в усьому обсязі всіх без винятку суспільних відносин. З огляду на це Служба безпеки України (з урахуванням визначеної законом мети діяльності) має забезпечувати пріоритетні інтереси суспільства шляхом забезпечення безпеки держави в основних сферах діяльності України. Проте, будучи принциповим, держава має бути лише ефективним засобом, суб'єктом виконання завдань, які має вирішити суспільство.

Отже, враховуючи мету та завдання діяльності із забезпечення безпеки держави, статус та сутність діяльності Служби безпеки України можна визначити таким чином:

Служба безпеки України є державним органом, який за допомогою спеціальних сил, методів, засобів і форм забезпечує безпеку держави шляхом

виявлення, попередження та припинення протиправної діяльності (розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб іноземних держав та порушень суверенітету України) організації, групи та особи в політичній, економічній, науково-технічній, військовій та соціальній сферах діяльності України.

Сьогодні поняття «державна безпека» автоматично замінюється терміном «національна безпека», який є більш конкретним і точним, ніж перший, але менш придатним для політичного використання. Історично ці терміни вживалися в законодавчих актах після внесення змін до Конституції УРСР 1990 р., у тому числі згадувалися терміни «державна безпека» та «національна безпека» (нова редакція ст. 7 щодо). заборона створення та діяльності партій та громадських організацій і рухів, спрямованих, у тому числі, на підрив безпеки держави, стаття 49 щодо можливості встановлення обмежень на об'єднання політичних партій, організацій інших громадських інтересів [13].

А в 1992 році до Конституції України були внесені зміни, які передбачили використання терміну «національна безпека». Проте, якщо взяти за вихідне положення про те, що термін «державна безпека» означає лише забезпечення безпеки держави, то деяких суперечностей можна уникнути. Застосовуючи теорію згоди, можна, звичайно, створити недосконалу систему класифікації «безпеки»: національна безпека, громадська безпека, державна безпека, військова безпека, політична безпека, економічна безпека тощо.

Отже, поняття «безпека держави – це здатність системи суспільних відносин (у державно-політичній та соціально-економічній сферах діяльності суспільства), яка безпосередньо пов'язана із забезпеченням оптимального функціонування її інститутів (переважно державної влади), здійснювати державну безпеку, реалізовувати державну безпеку в державній сфері, забезпечити безпеку особистості та суспільства і держави з конкретним балансом їх життєво-важливих інтересів» отримує своє підтвердження [3].

Термін «державна безпека» слід визначати як якісно зумовлений законодавством стан функціонування держави, як політичного інституту влади, що досягається шляхом прогнозування, запобігання, виявлення та мінімізації негативного впливу поточних та можливих загроз на основні елементи держави (переважно, інститути державної влади, територіальну цілісність, суверенітет, грошово-кредитну та податкову системи) та дозволяє державі ефективно реалізовувати соціальну місію щодо забезпечення розвитку особи, суспільства і держави [11].

Виходячи з того, що найприйнятнішим визначенням держави є її визначення як організації політичної влади (складової суспільства, що її організовує), можна зазначити, що безпека держави, як системи політичної влади в Україні, є невід'ємною частиною системи політичної влади залежно від її політичної, економічної, наукової та науково-технічної складових, які є основою інноваційної політики України.

Тобто безпека держави – це захищеність конституційно узаконеного політичного ладу держави від змін його неконституційним шляхом; визначеність державотворення та конструктивна політика стабільності суспільства; наявність політичного суверенітету; територіальну цілісність України та недоторканність її кордонів; безпека інститутів державної влади; забезпечення інтересів національної держави у сфері економіки.

Для визначення складових державної безпеки доцільне передусім визначити такі явища, як політика, безпека політичної системи та державного устрою України, політична економія та економіка.

Усі ці визначення тісно пов'язані між собою, накладаються одна на одну та реально дають можливість окреслити пріоритетні стратегічні напрями діяльності держави, а отже, визначити напрями підтримки. Політика також є мистецтвом можливостей; та наука державного управління; та участь у державних справах; і спрямованість дій держави; та форми, мета, завдання, зміст певної державної діяльності [5].

Сфера політики охоплює питання, пов'язані з державним устроєм, управлінням країною, керівництвом соціальною спільнотою: класами, різними соціальними групами людей, політичною боротьбою політичних партій, політичних рухів тощо.

Політика відображає основні, життєві інтереси соціальних спільнот і соціальних класів. Пріоритетність того чи іншого виду національної безпеки (політичної, економічної, соціальної, екологічної, військової та ін.) визначають об'єктивні чинники:

- обсяг, необхідний людям у цьому виді безпеки;
- вразливість людей і критичних об'єктів до цього виду небезпеки;
- широкий спектр екстремальних небезпек, які ця система безпеки повинна витримати.

Отже, можна сказати, що політична безпека – це комплекс заходів щодо запобігання тим факторам, які можуть завдати шкоди політичним інтересам країни, народу, суспільства та громадянина, які можуть спричинити регрес, виявити, попередити та усунути політичну та навіть політичну смерть. Є багато небезпек, які можуть підірвати владу, правопорядок і спричинити хаос.

Отже, необхідно створити ефективний механізм забезпечення політичної безпеки внаслідок накопичення цих загроз [4]. При цьому політична безпека є одним із найважливіших видів безпеки, який використовує політичні засоби для досягнення економічного та соціального балансу (або його відсутності) державного устрою. Безперечно, координуюча та керівна роль у процесі забезпечення політичної безпеки країни має належати державі, діяльність якої в цьому випадку узгоджується з інтересами економічної безпеки.

Аналізуючи вищевикладене та власні напрацювання з теорії понять, виходимо з того, що:

- політика – це стратегічна програма, як система методів і засобів реалізації її пріоритетів і директив щодо управлінської діяльності функції держави,

що відповідає інтересам держави, особа, суспільство і сама держава, які декларуються владою, або її представниками і забезпечуються державою в певному соціальному середовищі;

- політична безпека – це якісний стан політичної системи суспільства, який має визначатися законом, і досягається системою заходів, спрямованих на конституційне збереження політичного ладу конкретної держави, забезпечення формування державотворчої та конструктивної політики, соціальна стабільність, коли нація та державні інститути можуть самостійно вирішувати питання державного устрою;
- гарантований захист політичного суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності та конституційного ладу держави;
- самостійно проводити внутрішню і зовнішню політику, виходячи з балансу життєвоважливих інтересів особи, суспільства і держави.

Другий пов'язаний переважно з чіткою політикою держави в соціально-економічній сфері її діяльності.

Економіка є найважливішою сферою суспільного життя, в якій на основі використання різноманітних ресурсів, виробництва, обміну, розподілу та споживання продуктів людської діяльності створюється система продуктивних сил і економічних відносин, контрольованих різними видів економічних законів формуються і постійно розвиваються [7].

Економіка має складну структуру, її матеріальною основою є система продуктивних сил, яка відображає активне природо-сприйняття людини в процесі праці та створення матеріальних і нематеріальних благ. На кожному етапі розвитку людської цивілізації система продуктивних сил включала працівника, засоби виробництва і сили природи, які використовує людина.

У XIX столітті форми і методи організації виробництва, щоб бути новим аспектом цієї системи, у другій половині XX століття.

Останні на сьогодні є визначальними факторами функціональної структури економіки і, як ми вважаємо, основою реального виробництва.

Тобто безпека держави залежить переважно від її політичної складової щодо забезпечення економічної безпеки суспільства [5].

Розмежування повноважень між державними органами щодо національної безпеки та забезпечення окремих видів безпеки, у тому числі й державної, зумовлено низкою факторів негативного впливу. По-перше, в Україні існує конституційна невизначеність щодо статусу глави держави, що залишає прогалини у визначенні відповідної компетенції Президента та так званих «допоміжних» органів при Президентові, які фактично здійснюють певні повноваження [6].

По-друге, адміністративна реформа триває тривалий час, внаслідок чого існують державні органи з різним статусом [9, с. 28-29]. Це негативно позначається на їх керованості, особливо в умовах загострення внутрішньополітичного конфлікту. У літературі на це зверталася увага в контексті необхідності належного та ефективного організаційно-правового вдосконалення системи забезпечення національної безпеки України [10].

Висновки. Національна безпека України забезпечується діяльністю державних інституцій, спрямованою на створення та поліпшення умов і факторів (гарантій) ефективної життєдіяльності людей. Відповідні державні інституції формують систему забезпечення національної безпеки України. Однією з важливих ключових складових національної безпеки є державна безпека, тому національну безпеку не можна звужувати до державної безпеки, оскільки це поставило б під загрозу пріоритет інтересів держави над інтересами народу.

У системі національної безпеки одним із головних пріоритетів є державно-політичний та соціально-економічний аспект. Державно-політичний аспект складається із забезпечення територіальної цілісності України, недоторканності її кордонів, внутрішніх і міжнародних інтересів Української держави та її впливу на світовій арені, захисту державно-політичного ладу від спроб ліквідації чи на неконституційну зміну прав і

свобод громадян, виживання у разі катастроф, стихійного лиха та зменшення їх наслідків.

Соціально-економічний аспект забезпечує стабільність соціально-економічної системи країни, удосконалення структури національної економіки, її захист від зовнішніх і внутрішніх загроз, подолання кризових явищ в економіці та соціальній сфері. Загрози національній безпеці України (внутрішні та зовнішні, реальні та потенційні) безпосередньо впливають на якісний стан безпеки країни.

Забезпечення державної безпеки як мета законодавчо визначена Службою безпеки України. При цьому безпека держави забезпечується й іншими державними органами.

Основним негативним чинником, який впливає на належну організацію діяльності у цій сфері, є незавершеність адміністративної реформи, метою якої є уніфікація системи центральної виконавчої влади. Також необхідно належним чином визначити правовий статус так званих «допоміжних» органів Президента України та виокремити відповідний обсяг його повноважень, які безпосередньо пов'язані із забезпеченням державного суверенітету та територіальної цілісності країни. Крім того, послідовність законодавчого визначення має виходити від визначення державного органу через мету діяльності, завдання, функції та повноваження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В. І., Ситник Г. П., Смолянчук В. Ф. Глобальна та національна безпека. Київ: НАДУ. 2016. 315 с.
2. Барановський О. І. Податкова безпека: сутнісний вимір. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2017. № 1. С. 7-24.
3. Бліхар В., Бліхар М., Копитко М., Омельчук О., Башук В., Живко З., Вінчук М., Стадник М. Національна безпека держави: філософсько-

- правовий і соціально-економічний аналіз: монографія. Хмельницький: Вид-во ХУУП ім. Л. Юзькова, 2021. 404 с.
4. Васильчишин О. Б. Формалізація впливу державного регулювання та нагляду на фінансову безпеку банківської системи. Національна економіка. Інтелект ХХІ. 2016. № 6. С. 28-44.
 5. Гаврильців М. Т. Інформаційна безпека держави у системі національної безпеки України. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 2. С. 200- 203.
 6. Гордієнко С. Г. Методологічні орієнтири розробки понятійно-категоріального апарату у сфері державної безпеки. Зб. наук. пр. НА СБ України. Критерії оцінки діяльності органів СБ України. Київ, 2004. № 12. С. 140–146.
 7. Гордієнко С. Г. Сутність та зміст поняття «державна безпека». Стратегічна панорама. Київ, 2003. № 2. С. 114–120
 8. Гордієнко С.Г. Забезпечення економічної безпеки держави контррозвідкою СБ України: матеріали наук.-практ. конференції Проблеми контррозвідувального захисту економічної безпеки держави, м. Харків, 19 груд. 2003 р. Харків: ФПС для СБ України (СФ) у складі Нац. юрид. акад. України, 2004. С. 55-61.
 9. Гордієнко С.Г. Методологічні аспекти теорії державної безпеки України та захисту інтелектуальної власності Службою безпеки: матеріали наук.-практ. конференції Концептуальні засади забезпечення державної безпеки України, Київ, 9 черв. 2004 р. Київ: Вид-во НА СБ України, 2004. С. 70-73.
 - 10.Єзеров А. Конституційна безпека як складник національної безпеки України. Український часопис конституційного права. 2017. № 2. С. 60–67.
 - 11.Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

12. Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення: монографія. Львів: Сполом, 2020. 418 с.
13. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади). Київ : НАДУ, 2012. 496 с.
14. Яровой Т. С. Завдання державної політики у сфері національної безпеки. Теорія та практика державного управління. 2019. Вип. 4. С. 188–196.
15. Яценко В.А. Щодо визначеності поняття “національна безпека України”: зб. Матеріалів круглого столу Право національної безпеки та військово-право: історія, сучасність і перспективи, Київ, 28 берез. 2019 р. / упоряд.: М.М. Прохоренко, П.П. Богуцький; за заг. ред. М.М. Прохоренка. Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2019. С. 45-48.

*Автор – Станіслав Марчук,
здобувач бакалаврської програми 052 Політологія,
Науковий керівник – Тетяна Мадрига,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних інститутів та процесів*

Іван Жикаляк

БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті досліджено поняття та сутність безпекової політики. Проаналізовано безпекову політику України в умовах російської агресії та визначено її нормативно-правове забезпечення.

Ключові слова: безпекова політика, агресія, конфлікт, нормативно-правове забезпечення.

Зусилля громадян держави щодо забезпечення національної безпеки, яка є ознакою незалежності, є важливою складовою процесу державного будівництва України. У воєнний час потрібні особливі методи вирішення проблем, які враховують як російську агресію, так і сучасні світові проблеми. Україна має постійно вдосконалювати умови, що сприятимуть підвищенню ефективності організаційно-правового забезпечення всієї системи національної безпеки і оборони, політики національної безпеки та комплексу заходів щодо її забезпечення. Це важливий крок у зміцненні національної безпеки України, оскільки дасть змогу реалізувати ідеал захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів країни від реальних і майбутніх загроз [3].

Закони про національну безпеку і оборону підлягають правовому контролю, мають юридичну силу і мають пріоритет над Конституцією з точки зору органічного розвитку її основних положень. Це пояснюється їх політичною та правовою сутністю. З метою захисту національних інтересів, забезпечення безпеки людини, суспільства і держави в Україні від внутрішніх і зовнішніх загроз у всіх сферах життєдіяльності ці закони мають важливе значення для збереження конституційного регулювання суспільних відносин. Ці закони безпосередньо включені в систему конституційного права України [2, с. 76].

Найвизначніша політико-правова конституція нашої держави – Конституція України – значною мірою визначає їх політико-правовий зміст. Конституція встановлює, які закони у сфері національної безпеки і оборони мають прийматися та як розвивати кожен пункт [4, с. 68]. Необхідність прийняття конституційних законів, що стосуються національної безпеки та оборони, ґрунтується на предметі цих законів, а також на властивих

Конституції функцій як Основного Закону, який лише частково регулює відповідні суспільні відносини в цих сферах (стаття 17) [1, с. 89].

Щоб висвітлити ключові характеристики правової природи законів, що стосуються національної безпеки та оборони як джерел конституційного права, слід виділити наступне: по-перше, ці закони, враховуючи їх важливість для суспільства та політики після Конституції, займають особливе місце і становлять відносно самостійний нормативно-правовий масив взаємопов'язаних актів, що регулюють відносини у сфері національної безпеки і оборони; по-друге, закони в цій сфері мають пріоритет над іншими законами; по-третє, закони в цій сфері мають чітко визначену сферу регулювання. По-четверте, закони, що стосуються національної безпеки і оборони, мають широку сферу застосування та є складними за своїм змістом і функціональним призначенням; По-п'яте, вони відрізняються більшою стійкістю і приватними умовами дії; по-шосте, їх відрізняє специфіка нормативної діяльності, яка полягає у застосуванні норм у правовідносинах, що стосуються національної безпеки та оборони [2, с. 70]

Важливо зазначити, що інтереси України слід захищати більш фундаментально та системно на інституційній основі через численні складні правові проблеми, які виникли внаслідок збройної агресії росії проти Української держави. Переоцінка Стратегії національної безпеки та Воєнної доктрини України, а також законів України «Про основи державного устрою України» та «Про основи внутрішньої та зовнішньої політики» може бути корисною стратегією вирішення цих питань.

росія є потенційним, стратегічним і цивілізаційним ворогом української держави. росія налаштована на тотальну війну на знищення української нації, її державності, мови, культури та національних традицій. Тому положення цих документів мають бути спрямовані проти росії під виглядом певних міфів про історичну спорідненість російського та українського слов'янських народів [1, с. 109]. У світлі цих фактів вкрай необхідно вилучити пункти, що стосуються позаблокового статусу України, і

дати конкретну відповідь на питання, як Україна збирається рухатися до повноправного членства в ЄС і НАТО. Зауважимо, що значне місце серед цих нормативних заходів займає Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» від 26 травня 2015 року та редакція Воєнної доктрини України 2015 року. Таким чином, нова стратегія 2015 року зокрема зазначено, що буде прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про основи національної безпеки України», яким буде встановлено механізми керівництва у сфері національної безпеки і оборони та врегульовано структуру та склад сектору безпеки і оборони, а також системи управління, координації та взаємодії його органів [4, с. 56]. Для вирішення цих нагальних проблем, які постали перед Україною, необхідна нова законодавча база, а також прийняття законів, спрямованих на забезпечення безпеки людини, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також на захист життєво важливих інтересів людей і громадян, суспільства, держави. Водночас дедалі актуальнішими стають питання щодо зменшення ризиків для національного суверенітету та встановлення умов для територіального відновлення України в її міжнародно визнаних кордонах [1, с. 111]. Відсутність чітко сформульованих положень у новій Стратегії національної безпеки України (2015 р.) викликає особливе занепокоєння при аналізі поточного стану законодавчої бази щодо мінімізації загроз державному суверенітету та територіальній цілісності України. Це свідчить про те, що росія наразі є країною-агресором по відношенню до України, а також потенційним ворогом, який становить для країни стратегічну, цивілізаційну та агресивну загрозу. Системна україноцентрична гуманітарна політика повинна стати одним із першочергових завдань держави, а також мобілізація всього українського суспільства, всього арсеналу матеріальних і духовних ресурсів держави, реанімація сектору безпеки, підвищення обороноздатності країни. Метою цієї стратегії має бути ефективний захист від гуманітарної атаки з боку росії, одночасно зміцнюючи солідарність

українського суспільства проти імперіалістичної великошовіністичної пропаганди росії [4, с. 70].

Необхідно підкреслити, що за сприяння російських спецслужб та «п'ятої колони», яка діє в інформаційній, культурно-історичній, мовній та релігійній сферах Української держави, сьогодні росія почала розширювати та активізувати свою гуманітарну агресію. Важливо визнати, що частина людей, які живуть у Криму та на південному сході України, стали мішенню пропагандистських форм Кремля. Крім того, ця агресія призвела до рідкісних випадків зради в лавах правоохоронних органів України під час збройної агресії росії проти України та сприяла створенню та поширенню сприятливого середовища для зростання сепаратистських настроїв і рухів (лнр, днр) [4, с. 79]. Враховуючи вищезазначене, українська влада повинна уважно стежити за загрозами національній безпеці України в гуманітарній сфері, а також активізувати весь сектор безпеки країни та зміцнити обороноздатність Збройних Сил України в парі з діями, спрямованими на припинення російської військової агресії. Частиною цих заходів має стати створення та введення в дію законодавчого плану, який передбачає програмні заходи щодо стабілізації ситуації в Україні (наприклад, коригування військової доктрини, оборонної стратегії та стратегії розвитку національної безпеки). Розглядаючи це питання, важливо мати на увазі, що Стратегія національної безпеки України, яка була прийнята 26 травня 2015 року, в загальних положеннях передбачає, що наша держава відстоюватиме свої основні цінності, які закріплені законодавством країни. і Конституція: незалежність, територіальна цілісність і суверенітет, гідність, демократія, права і свободи кожної людини, верховенство права, забезпечення добробуту, миру і безпеки [1, с. 161].

До першочергових завдань політичної складової системи національної безпеки Української держави належать забезпечення сталого розвитку суспільства шляхом забезпечення матеріальними і духовними ресурсами, а також оперативне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і

перспективних загроз національній безпеці [4, с. 99]. Тому головною метою політичної гілки апарату національної безпеки Української держави є повне визнання, використання та використання можливостей, що склалися в суспільстві, для захисту національних інтересів і забезпечення того, щоб люди, суспільство та держава в Україні захищена як від внутрішніх, так і від зовнішніх загроз у всіх сферах життя.

Військова, економічна, інформаційна, екологічна, продовольча, соціальна, політична, духовна та моральна сфери входять до системи національної безпеки. Кожна з них має унікальні форми, процедури та системи забезпечення безпеки. Справжній статус особи, суспільства та держави, які повинні переживати цей «стан безпеки», також слід враховувати при визначенні безпеки, а не просто поняття та набір умов, які не завжди виконуються [13, с. 61].

Основними причинами проблем із системою забезпечення національної безпеки під час війни є військова агресія та окупація окремих територій України. Створення ефективних механізмів захисту нації, перерозподіл коштів з урахуванням зростання оборонно-промислового комплексу, створення науково-дослідних установ, зусилля яких спрямовані на створення нових підходів до захисту цивільного населення та військового персоналу, розвиток випробування найсучаснішої зброї тощо є ключовими складовими системи національної безпеки [14, с. 6-15]. Крім того, державна законодавча гілка влади сформулювала та запровадила кілька законодавчих та нормативних заходів, враховуючи реальні ризики для незалежності, суверенітету та демократії України. Однак неефективність державних інституцій перешкоджала розробці та проведенню успішної політики. Окрім інших ключових елементів, державне управління системою гарантування національної безпеки також висвітлює наявність дедалі більшого дефіциту фінансових ресурсів, що ускладнювало виділення коштів для забезпечення виробництва та придбання сучасної військової техніки та озброєння в необхідних умовах. кількості [5, с. 295]

Президент України оприлюднив проект нової редакції Стратегії національної безпеки в листопаді 2014 року, приурочивши оголошення позачергового послання до Верховної Ради «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». Документ окреслює загрози, з якими стикається нація, та пріоритети державної політики у разі кардинальної зміни безпекового середовища країни. Зазначений проект наразі очікує на прийняття в установленому порядку. Створено Національним інститутом стратегічних досліджень (НІСД) згідно з Указом Президента України від 24 вересня 2014 року № 744 [5, с. 54]. Він був розроблений за результатами громадського та експертного обговорення, в якому брали участь як вітчизняні, так і іноземні фахівці. Проблема виходить за рамки того факту, що офіційні записи країни не точно відображають діяльність, що відбувається в ній. Відсутність якісної «дорожньої карти» у сфері гарантування безпеки України значною мірою гальмує або дестабілізує реформування ключових складових відповідної системи [11, с. 12-13].

Зараз в Україні розробляються Державна програма реформування і розвитку оборонно-промислового комплексу, Концепція розвитку сектору безпеки і оборони, концепції і стратегії реформування і розвитку окремих суб'єктів сектору безпеки і оборони. Ці документи мають бути узгоджені між собою та базуватися на стандартних принципах. (МВС, СБУ, ДПС та ін.) [12, с. 107-108].

Стратегія національної безпеки України із змінами, передбаченими законом (статті 2, 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» та «Про організацію оборонного планування»), є стратегією національної безпеки України. «дорожня карта» для всіх цих видань. Поки це триває, є ще багато важливих завдань, які потрібно виконати. Це, зокрема, подолання соціальної та гуманітарної диспропорції, забезпечення ефективного контролю за діяльністю природних монополій, боротьба з корупцією, реформування сектору безпеки і оборони в цілому, посилення його функціональної спроможності, підвищення ефективності використання

державних коштів, диверсифікація джерел енергії, забезпечення, підвищення ефективності їх використання та створення безпечних умов для проживання населення. Ці завдання визначені в чинній редакції Стратегії як важливі для політики безпеки країни [12, с. 109].

Серед інших цілей – створення сприятливих умов для забезпечення інтересів громадян, суспільства і держави, продовження розвитку України як демократичної держави зі стабільною ринковою економікою, що розвивається. Водночас протягом усього етапу реалізації поточної Стратегії безпекове середовище України зазнавало значних трансформацій [7, с. 30]. Під час Революції Гідності в Україні було створено сильне громадянське суспільство, а також відновлено дію Конституції 2004 року, яка передбачає парламентсько-президентський стиль правління.

Агресія російської федерації проти України оголила низку безпекових проблем, серед яких: - інформаційно-психологічна війна РФ проти України, енергетичний «шантаж»; - корупція та неефективна система державного управління; — система забезпечення національної безпеки України, що включає, серед іншого, порушення територіальної цілісності, військову присутність Російської Федерації в Криму та на сході України, нарощування збройних сил вздовж державного кордону України, втручання Російської Федерації у внутрішню політичні процеси. Ключова інфраструктура держави, кібербезпека, техногенна та екологічна безпека знаходяться під загрозою через економічну кризу, виснаження фінансових ресурсів та зниження якості життя населення [8, с. 76].

Тиск громадянського суспільства на владу має стати потужним мотиватором для прискорення змін в Україні. Наскільки успішно виконується оновлена Стратегія національної безпеки України, можна оцінити такі цілі: - зменшення загроз державному суверенітету та створення засад для відновлення територіальної цілісності України в межах державного кордону, визнаного міжнародним правом; - досягнення нового рівня економічного та гуманітарного розвитку, що гарантує входження України до

Європейського Союзу. Хоча озвучені цілі досить високі, вони однозначно визначають напрямок руху нації. Від ефективності зусиль керівництва держави, підтримки їх громадськістю та внеску кожного в кінцевий результат залежатиме, чи зможемо ми наблизитися до намічених рубежів [7, с. 35]. Це стосується і законів із забезпечення національної безпеки, які потребують ретельної перевірки всього – від відомчих інструкцій до вимог Конституції України. Слід лише зазначити, що на правовому рівні неможливо остаточно визначити ризики національній безпеці та першочергові завдання стратегії національної безпеки держави.

Початок повномасштабного вторгнення показав, як швидко при порушенні територіальної цілісності держави порушуються права і свободи людини, в тому числі її інтереси та право на життя. Грубе порушення прав і свобод конкретного громадянина (наприклад, застосування органами досудового розслідування дій, що принижують повагу та гідність) призведе до порушення демократичного режиму, конституційних засад тощо [6, с. 326].

У зв'язку з військовою агресивністю російської федерації існує кілька шляхів захисту прав людини у сфері національної безпеки: законодавчий та правоохоронний. судові, політичні тощо. Подібним чином права людини у сфері національної безпеки захищаються низкою законодавчих рамок, включаючи цивільне право, кримінальне право, кримінальний процес і конституцію [13, с. 61-62].

Щодо захисту прав людини під час воєнного стану, ми бачимо, що їх обмеження може мати місце лише у разі, якщо Указом Президента України ці права будуть прямо визначені. На завершення заявляємо, що їх закріплення в Указі Президента України є другою підставою для їх обмеження [10, с. 381-384].

Відповідно до прочитання вищезазначених статей є підстави вважати, що права людей та юридичних організацій можуть бути обмежені. Пропонуємо звужити рамки дослідження до проблеми захисту прав особи в

умовах воєнного стану. Право на недоторканність житла (ст. 30 Конституції України); право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31 Конституції України); та інші права і свободи фізичних осіб наразі підлягають обмеженням. свобода пересування, право обирати місце проживання та вільний виїзд за межі України (ст. 33); право на свободу думки і слова, право на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34); право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах; право вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та місцевого самоврядування (ст. 38 Конституції України); усі вони гарантуються конституцією. Конституція України надає такі права: свободу мирних зборів, без застосування сили, проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій; право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, у тому числі плодами інтелектуальної та творчої діяльності; право на заняття підприємницькою діяльністю; право на працю; право на страйк; право володіння, користування та розпорядження своїм майном; право на освіту (ст. 53 Конституції України) [13, с. 64]. Вищезазначені права людини, які захищені Конституцією України, також охоплюються різними законодавчими положеннями. Тому захист принципів кримінального судочинства, а саме права на недоторканність житла, права на таємницю спілкування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, права на повагу до приватного життя, закріплені відповідним законом. правоохоронні та судові організації [54, с. 369].

З точки зору захисту прав людини на рівні національної безпеки важливо зазначити, що як під час воєнного, так і в мирний час ці права не можуть бути обмежені чи обмежені. Тому права людини, які належать до сфери національної безпеки, підлягають захисту та захисту незалежно від дії спеціальних правових режимів. Щоб підкріпити висунутий аргумент, наведемо посилання на розділ законодавства [9]. Вкрай важливо пам'ятати, що ці права не можуть бути обмежені чи обмежені під час війни чи миру з точки зору захисту прав людини на рівні національної безпеки. Таким чином,

незалежно від впливу певних правових режимів, права людини, які перебувають у сфері національної безпеки, мають право на захист [13, с. 65].

Отже, з метою збереження та пропаганди духовних і матеріальних цінностей національна безпека в Україні визначається як стан захищеності основних інтересів держави, суспільства та особи від загроз як зсередини, так і ззовні. Здійснюючи виважену державну політику відповідно до визнаних доктрин, стратегій, ідей та планів у політичній, економічній, соціальній, екологічній, науково-технічній, інформаційній та військовій сферах Україна може досягти національної безпеки. Забезпечення національної безпеки залежить від визначення пріоритету національних інтересів, оперативних дій, вжиття відповідних заходів щодо обсягу та форми загроз цим інтересам та діяльності в межах легітимної демократії. Україна має негайно створити передовий ефективний механізм гарантування національної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: Талком. 2017. 576 с.
2. Антонов В. О. Проблема формування нової нормативно-правової бази національної безпеки України на тлі нових викликів та загроз. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 70-73.
3. Бацінко О. Удосконалення стратегії Національної безпеки України. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f95c6cc0-ee67-48e7-a2a6-199161593e8b/content> (дата звернення 15.05.2024)
4. Горбулін В. П. Національна безпека: український вимір. Київ : ПП «Інтер технологія». 2008. 104 с.
5. Зозуляк В. В. Національна безпека України в умовах військової агресії Росії : диплом. робота за освіт.-кваліф. рівнем «магістр» : спец.

8.18010014 – управління фінансово-економічною безпекою магістер. програма – управління фінансово-економічною безпекою /наук. керівник к.е.н., доцент А. П. Колесніков. Тернопіль, 2017. 113 с.

6. Кубецька О., Остапенко Т., Палешко Я. Умови забезпечення національної безпеки держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 321-327.

7. Лісовський В. М. Модернізація національної безпеки України в умовах війни з Росією. *Політикус : наук. журнал*. 2021. № 6. С. 30-36.

8. Медвідь Ф. М. Національна безпека і національні інтереси України: генеза і становлення. Дисертація у формі наукової доповіді на здобуття наукового ступеня доктора наук в галузі політології. Київ, 2015. 98 с.

9. Про національну безпеку України: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2018, № 31. С. 241.

10. Проць І. М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 381-384.

11. Резнікова О. Оновлення Стратегії національної безпеки України у контексті нових викликів і загроз. *Віче*. 2015. № 5. С. 12-13.

12. Сіцінський Н. А. Безпосередні внутрішні виклики національній безпеці України у зовнішньополітичній сфері. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 18. С. 107-111.

13. Часник Д. В. Забезпечення прав людини у сфері національної безпеки в умовах протистояння військовій агресії російської федерації. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Випуск 34. С. 61–67.

14. Шевченко М. М. Російсько-українська війна: особливості реалізації загроз державному суверенітету України та перспективи виходу з війни. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень*

*Автор – Іван Жикаляк,
здобувач бакалаврської програми 052 Політологія,
Науковий керівник – Мар'яна Міщук,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних інститутів та процесів*

Вікторія Кульчицька

ІДЕОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ У ПОГЛЯДАХ С. БАНДЕРИ

У статті проаналізовано політичні погляди С. Бандери, специфіку його діяльності і боротьби, досліджено ідеологію українського визвольного руху крізь призму його ідей.

Ключові слова: С.Бандера, український визвольний рух, ідеологія.

Ідеологи українського націоналізму періоду 1920–1930-х років дійсно висловлювали заклики, спрямовані на активацію емоцій та формування певних стереотипів поведінки. Їхні праці пропагували пріоритет національних інтересів над особистими та класовими, культ національних героїв, ідею готовності пожертвувати собою заради найвищої мети – відродження української державності. У їхній публіцистичній діяльності визначалася модель, за якою мав формуватися характер українця, й пропонувалися конкретні правила життя.

Ці ідеї та публікації знаходили підтримку серед молоді, що допомагало формувати її світогляд і політичну позицію, а також заохочувало до активної

боротьби. Проте, старше покоління та інтелігенція були більш обережними у відношенні до радикалізму, частіше віддаючи перевагу поміркованим політичним рухам [3].

Історична уява про діяльність Бандери, ОУН і УПА частково сформувалася через інформаційні втручання радянської пропаганди. Спецслужби активно маніпулювали документами та розповсюджували зміст, спрямований на дискредитацію українського націоналізму. Крім цього, радянська пропаганда поширювала стереотипи про український націоналізм, в основному в інших країнах, використовуючи замовлену літературу та фільми.

Міфи про Бандеру і бандерівців були закріплені в масовій свідомості через художню літературу і кіноіндустрію. Радянські фільми часто демонстрували жорстокі сцени страт чекістів та місцевих патріотів, зображаючи їх як «бандерівських фашистів». Лідерів ОУН і УПА зображували як злочинців з великої дороги, збройовиків із звіриним виглядом. Також радянська пропаганда акцентувала увагу на внутрішніх репресіях в ОУН-УПА та застосуванні залякування проти їхніх членів [6].

Бандера протягом свого життя активно протистояв трьом імперіялізмам - польському, німецькому та російському. На основі цього, його основним пріоритетом став бій проти російського імперіялізму. Він вважав, що націоналізм має конкретний контекст і був націлений на активну боротьбу проти російського імперіялізму та большевизму. Бандера розглядав большевизм як лише одну з форм російського імперіялізму, тому не розмежовував їх. Його основна ідея полягала в тому, що Україна повинна досягти незалежності шляхом власних зусиль через національно-визвольну боротьбу та революцію, розділену на три фази — підготовка, збройна боротьба і побудова держави. Він акцентував увагу на перших двох фазах, але також надавав ідеї будівництва держави. У контексті інших можливих підходів, Бандера відкидав дві основні альтернативи — чекати на світову

війну для розв'язання ситуації ззовні, або сподіватися на еволюцію большевизму зсередини [5].

У своїй публіцистиці Провідник ОУН висвітлював ключові фактори, необхідні для успішної революції: ідею, кадри та постійну боротьбу. Степан Бандера звертав увагу на проблеми формування та підготовки кадрів у декількох своїх статтях. Зокрема, у праці «До питання основних кадрів національно-визвольної революції» (1953 р.) він зазначав, що питання кадрів має вирішальне значення для будь-якого національно-політичного та суспільного руху, зокрема для національно-визвольної революції [1]. Бандера підкреслював, що не слід шукати готових кадрів, а потрібно виховувати, мобілізувати та організувати їх серед тих, хто має відповідну настанову та характер. Творення та формування кадрів для визвольної боротьби є найважливішим завданням усього революційного процесу. Основна увага повинна бути спрямована на захоплення ідеєю все більшої кількості найкращих людей, щоб перетворити їх з пасивних спостерігачів у активних учасників боротьби. Боротьба революційної організації з ворогом полягає в змаганні за душу людей, за їхню ідеологічну схильність, за поширення ідеї визвольної революції серед широких мас народу та за їхнє приєднання до боротьби за національну незалежність.

Під керівництвом С. Бандери український націоналізм став значним явищем, із його ім'ям пов'язували всі аспекти українського визвольного руху. Важливою складовою творчого доробку С. Бандери були міжнаціональні відносини, які в той період мали вирішальне значення для українського народу та національно-визвольного руху. Його публіцистика відповідала на негативний образ українського націоналізму, який поширювали радянські спецслужби й пропагандисти. Твори Провідника публікувалися у різних виданнях української еміграції, часто під псевдонімами та криптонімами. Однією з ключових ідей у баченні міжнаціональних відносин С. Бандери було налагодження співпраці між представниками різних націй для боротьби

з тоталітарними режимами у Східній Європі й Азії, а також толерантне ставлення до існуючих національних груп на території України [4].

Згідно з переконанням С. Бандери, політичний рух не може існувати без відповідної політичної еліти, яка складається з особистостей, що найбільш відповідають уявленням про ідеальну політичну еліту. Він підкреслює, що ідея формує рух, але без людей, готових реалізувати цю ідею, рух стає неможливим. Щодо формування політичної еліти, Бандера вказує на безперервний процес, який залежить від ідеологічності та дієвості політичного руху. Він стверджує, що якщо ідеологічна позиція руху стає неактуальною, це призводить до припинення формування нових кадрів і занепаду руху в цілому. Бандера підкреслює, що людський фактор в політиці є ключовим, і процес формування політичної еліти завжди має ідеологічну та політичну спрямованість. Таким чином, ОУН ставила перед собою завдання надати ідеологічну виразність протестним настроям населення та політично очолити революційний процес, активізуючи найкращих людей і включаючи їх у політичну діяльність для створення політичної еліти [2].

У своїй роботі з 1950 року «Українська національна революція, а не тільки протирежимний резистанс», Степан Бандера докладно аргументував ключові ідеї визвольної боротьби, розглядаючи її як національну революцію та визначивши мету цього процесу. Він активно протистояв ворогам України, зокрема, більшовицькій Москві, та обґрунтовував необхідність реальної революційної боротьби за державну суверенність та соборність України. Бандера виділяв різні форми цієї боротьби: від духовної і культурної до політичної та військової, підкреслюючи, що збройна боротьба є необхідною складовою частиною цілого революційного процесу. Він вважав, що остаточне повалення ворога та будівництво самостійної держави потребує комплексної революційної дії, яка охоплює всі аспекти життя нації. Таким чином, вже у 1950 році Бандера підкреслював необхідність всебічного й глибинного революційного процесу, що включав у себе не лише мілітарні дії, а й інші аспекти боротьби за національну незалежність [7].

У 1932 – 1933 роках радянська Україна потерпала від штучно організованого більшовиками голодомору, від якого загинули понад 3 мільйони наших громадян. У відповідь крайові кадри ОУН, очолювані Бандерою, спрямували всі свої сили проти московсько-більшовицької агентури. У Львові 3 червня 1933 року прийняли рішення про замах на радянського консула. Операцією керував особисто Степан Бандера. Завдання доручили 18-річному учню Миколі Леміку. Він вистрілив не в консула, а в спеціального представника Москви. Над Лемиком був суд, на якому хлопець відкрито сказав про злочини радянської влади, а журналісти рознесли його слова про голод в Україні по всьому світу. Лемика засудили на довічне, але він вийшов на волю в 1939 році, коли Польща зазнала поразки у війні з гітлерівською Німеччиною. Проте в 1941 році відважного Миколу розстріляли німці в Миргороді.

А ось як сам Бандера пояснював мету боротьби проти більшовиків: «ОУН виступає проти більшовизму тому, що це система, за допомогою якої Москва поневолила українську націю, знищивши українську державність. ... Більшовизм методами фізичного знищення бореться на східноукраїнських землях з українським народом, а саме – масовими розстрілами в підземеллях ДПУ, знищенням голодом мільйонів людей і постійними засланнями до Сибіру, на Соловки» [8].

Так, задля подолання смертельного ворога – Сталіна, українські націоналісти змушені були домовлятися з іншим політичним хижаким – Гітлером. Кремлівські «історики», які досі розпинають за це український визвольний рух, свідомо ігнорують, що задля досягнення своїх цілей, на союз з Гітлером вимушені були тоді йти багато урядів країн центральної і південної Європи – Словаччина, Угорщина, Румунія, Болгарія – всі вони брали безпосередню участь у війні проти СРСР. Не кажучи вже про вищезгадане: Сталін протягом двох років був прямим співучасником Гітлера, поставляв Німеччині ресурси, намагався домовитися про «поділ світу». Тільки для них це трактується, як тактичні маневри в «інтересах СРСР», а

для ОУН(б) це двотижневе визнання нацистів з метою створення незалежної Української держави – як «посібництво».

Ледве радянські війська вийшли зі Львова, як бандерівці наприкінці червня 1941-го проголосили про відновлення Української незалежності. Втім, окупаційна німецька влада не тільки не визнала права українців на власну незалежну державу, але й повела політику винищення ОУН, аж до розстрілів. Вже 5 липня 1941 року бандерівський уряд у Львові було розігнано. У грудні 1941 піднялась друга хвиля репресій проти ОУН.

А насправді, з відновлення української незалежності в червні 1941 року почався новий етап визвольної боротьби проти поневолювачів – і західних, і східних. Ця збройна боротьба тривала до середини 50-х років ХХ століття. Було створено УПА, в якій загалом воювало майже пів мільйона осіб. За 15 років боротьби – фактично, проти всього світу – в боях полягли десятки тисяч синів і дочок України. Ще майже два мільйони були вислані до Сибіру, Далекий Схід, Крайню Північ. Цих українців ніхто не примушував до спротиву. Вони гинули не за вождя чи примарний комунізм. Вони віддавали власні життя за незалежну Україну – ту, яку проголошували в серпні 1991 українські депутати і за яку на референдумі в грудні того ж року проголосували понад 90 % громадян [10].

Слід також відмітити, що провід Степана Бандери виступав проти створення СС «Галичина», сам Степан Бандера не мав жодного відношення до Волинської трагедії, яка стала результатом взаємного протистояння поляків з українцями. Проте пропаганда ідеологів “русского міра” з неймовірною люттю приписувала всі ці «гріхи» саме Степану Бандері.

При прочитанні тепер вже доступних до широкого загалу теоретичних праць Степана Бандери, відповідь знайшлась в його роботі «Перспективи Української Революції», де останній викладає основні принципи ідеології українського націоналізму (цитуються мовою оригіналу):

«Наші правди є діаметрально протилежні до духу й суті московського більшевизму, в якому є зібрані, повторені й доведені до рафінованої системи

вияви найчорнішої реакції й падіння з цілої історії людства, з негативним застосуванням присвоєних большевизмом чужих здобутків матеріального і технічного поступу.

Наша ідея волі, самобутности та свободного розвитку народів є протиставна большевицькому поневоленню, нівелюванню і винищуванню цілих народів. Ідея гідности й пошанування людини, її вільного розвитку, власної ініціативи, творчого та достойного самовключення в гармонійний уклад збірного національного і суспільного життя є діаметрально протилежна до большевицької тиранії, уярмлення і визискування людини, топтання її гідности, нівечення свободи.

Наша ідея соціальної справедливості – протиставна большевицькому фальшивому зловживанню соціальними гаслами для обдурювання мас чужих народів і прикривання найреакційнішого соціального гноблення в цілому СРСР.

Наша ідея рівности та братерства всіх людей в народі - протиставна до большевицької класової теорії та до їхньої практики, яка перетворює народні маси в невільників і жебраків з одного боку, а з другого - дає необмежене панування і сваволю панівній кліці комуністичної партії.

Наша ідея позитивної, творчої ролі держави, яка має обороняти, організувати і сприяти вільному життю і розвиткові культурного поступу та господарського добробуту народу й людини, є протиставна большевицькій системі гноблення, визиску і нівечення людини та народніх мас державою, одним великим концентраційним табором» [9].

Степан Бандера підкреслює важливість зовнішніх факторів у революційно-визвольній боротьбі, проте зауважує, що вони не є вирішальними для успіху цієї боротьби. Він наголошує, що внутрішні умови та процеси у країнах, які перебувають під радянською владою, мають вагому значення. Якщо народи цих країн готові вести боротьбу самостійно проти більшовицького режиму, то навіть словесна підтримка західних держав не матиме суттєвого впливу. Проте він визнає, що симпатії та підтримка

зовнішніх сил не повинні бути ігнорованими, хоча їм не слід приділяти занадто великого значення. Замість цього, зовнішня діяльність має спрямовуватися на залучення більш серйозної підтримки та здобуття справжніх союзників для спільної боротьби.

Він став ключовим діячем українського націоналістичного руху, активно організовуючи революційну діяльність та пропагуючи націоналістичні ідеї серед молоді.

Його унікальний підхід полягав у сподіванні на досягнення незалежності України за допомогою співпраці з іншими націями. Це знайшло відображення у його стратегічних планах, зокрема, у політичній програмі ОУН та гаслі «Боротьба за волю народів і людини». Таким чином, на різних етапах існування ОУН – від утворення Революційного Проводу до перейменування на ОУН самостійників-державників, організація пройшла важливий еволюційний шлях у боротьбі за незалежність та визначення стратегій майбутньої Української Держави. Лідерські якості та стратегії діяльності Степана Бандери відіграли важливу роль у формуванні та розвитку українського націоналістичного руху. Він проявив себе як рішучий і харизматичний керівник, здатний надихати своїх прихильників та організовувати їх на боротьбу за незалежність. Бандера виступав проти авторитаризму всередині ОУН, підтримуючи колегіальне прийняття рішень, що сприяло підвищенню ефективності організації.

Отже, Степан Бандера, як визначна особистість української історії, був людиною з високим рівнем освіти, чий життєвий шлях був сформований під впливом складних історичних обставин. Ще під час навчання університеті Бандера активно долучився до націоналістичних організацій, відмовившись від отримання диплому через свою політичну активність. Погляди та стратегії, які висловив Степан Бандера у своїй праці «Перспективи української революції», не обмежувалися лише політичними аспектами, але мали значний політико-філософський вимір. Сьогодні Бандера є символом героїзму та незламності українського духу, якому вдалося втілити волю до

перемоги, що підтверджує його значний вплив на українську національну ідентичність. Його образ, незважаючи на радянську пропаганду, став уособленням боротьби за свободу та протидії імперіалізму. У творах Степана Бандери протягом 1920–1930-х років висвітлювалися принципи українського націоналізму, основна увага у яких була зосереджена на захисті національних інтересів, вихованні готовності до жертв заради відродження державності та формуванні конкретних моделей поведінки. Ці ідеї знаходили підтримку серед молоді, що сприяло формуванню їх світогляду та політичних поглядів. Проте старші покоління та інтелігенція більш схильні були до поміркованих політичних течій. Степан Бандера пояснював свою боротьбу проти більшовиків як опір проти системи, яка поневолила український народ, руйнуючи його державність. Він акцентував на фізичному знищенні українців на східноукраїнських землях через масові розстріли, Голодомор та постійні заслання до Сибіру і на Соловки. Українські націоналісти, протистояли смертельному ворогу – Сталіну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандера С. До питання основних кадрів національно-визвольної революції. 1953. URL: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/36/25/>.
2. Ілленко А. Питання еліти в ідеології українського націоналізму. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2009. Вип. 18. С. 674–681. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73367/79-Illenko.pdf?sequence=1>.
3. Ленартович О. Теоретичні засади українського націоналізму. *Історичні студії*. 2013. С. 86–92. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Istst_2013_9-10_17.pdf.

4. «Нашою перемогою є перемога наших ідей»: журналістська і публіцистична діяльність Степана Бандери. *Спілка українців у Португалії*. 1 січня 2022. URL: <https://www.spilka.pt/index.php/113-novini-v-ukrayini/8694-nashoiu-peremohoiu-ie-peremoha-nashykh-idei-zhurnalistska-i-publitsystychna-diialnist-stepana-bandery>.

5. Половинка Д. Ідеї Бандери та український націоналізм. *Medium*. 24 квітня 2024. URL: <https://medium.com/@navpil/bandera-nationalism-d8734351d375>.

6. Посівнич М. Міжнародні стосунки в публіцистиці Степана Бандери. *Новітня доба*. 2020. Вип. 8. С. 178–184. URL: http://jnas.nbu.gov.ua/j-pdf/novdob_2020_8_12.pdf.

7. Присяжна-Ганченко Ю. Публіцистика С. Бандери 50-х років ХХ ст: основні засади визвольної концепції. *Вісник Львівського університету*. Серія Журналістика. 2019. Вип. 46. С. 37–48. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/view/10028/10035>.

8. Хто такий Бандера і чому його так бояться наші вороги?. *Освіторія*. URL: <https://osvitoria.media/experience/hto-takyj-bandera-i-chomu-jogo-tak-boyatsya-nashi-vorogy/>.

9. Чому адепти ідеології Русского міра бояться Степана Бандеру?. *Euro.kharkiv.ua*. URL: <https://euro.kharkiv.ua/chomu-adepty-ideologiyi-russkogo-mira-b/>.

10. Чому і як кедебістами було створено міф про «бандерівців – посібників нацизму». *Укрінформ*. 30 березня 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3444141-comu-i-ak-kedebistami-bulo-stvoreno-mif-pro-banderivciv-posibnikiv-nacizmu.html>.

*Автор – Вікторія Кульчицька,
здобувач бакалаврської програми 052 Політологія,
Науковий керівник – Мар'яна Міщук,*

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних інститутів та процесів*

Марія Ковалюк

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА ТА БОЙОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН 1929-1939 РР.

У статті досліджено військово-політичну діяльність ОУН у 1929-1939 роках. Проаналізовано бойову діяльність ОУН та її роль у боротьбі народу за відновлення національної держави.

Ключові слова: ОУН, військова боротьба, політична діяльність.

Упродовж кількох десятиліть боротьба українських націоналістів була одним з основних виявів змагань народу за відновлення національної держави. Однак дотепер чимало громадян України упереджено сприймають діяльність Організації Українських Націоналістів (ОУН) та Української Повстанської Армії (УПА) як злочинну. Саме тому дослідження цих питань має не тільки наукову, але й громадсько-політичну вагу. Історикам у своїх дослідженнях потрібно, передусім, відкривати непізнані сторінки нашого минулого та відтворювати його справжній образ.

Організація Українських Націоналістів в історії України відіграла значну роль у формуванні її національно-визвольного руху. Особливе місце в діяльності ОУН займали бойові групи, які були одним із інструментів боротьби за незалежність України. Розуміння основних концепцій створення та розвитку цих бойових формувань дозволяє краще зрозуміти стратегію та тактику українського націоналістичного руху в період боротьби за власну державність. У цьому контексті слід дослідити ідеологічні підґрунтя,

організаційну структуру та діяльність бойових груп ОУН, а також їх взаємодію з іншими політичними, військовими та соціальними факторами того часу.

Головним тереном її діяльності стали Східна Галичина та Волинь, а керівна структура в цих регіонах відома як «Крайова Екзекутива ОУН на західно-українських землях».

Визнаючи себе як рух, а не партію, ОУН відхиляла співпрацю з усіма легальними українськими партіями Галичини, розглядаючи їх як колабораціоністські. Заснована у Відні 3 лютого 1929 року, організація була легалізована в Україні у 1993 році як громадська організація

ОУН виникла шляхом об'єднання Української Військової Організації (УВО) та студентських націоналістичних спілок:

- групи української національної молоді;
- легії українських націоналістів;
- союзу української націоналістичної молоді. [7]

Вивчення Організації Українських Націоналістів і її бойових груп є важливим аспектом історії національно-визвольного руху України. Ці формування мали вирішальне значення для реалізації стратегій боротьби за незалежність, зокрема в контексті організації підпільної діяльності та використання терористичних методів.

Основні концепції створення ОУН і бойових груп.

1. Ідеологічні підґрунтя. ОУН виникла в контексті національно-визвольної боротьби українців, які змагали до створення незалежної української держави. Організація базувалася на концепціях націоналізму, що включали ідеї державності, самостійності та соборності. Бойові групи ОУН були створені для реалізації цих ідеалів через активні дії, зокрема збройні акції та терор проти окупаційних режимів – польського та радянського.

2. Структура та організація. ОУН мала чітку ієрархічну структуру, де бойові групи підпорядковувалися вищим органам управління. Основною метою цих груп було проведення диверсійних акцій, інформаційна

пропаганда та залучення населення до національно-визвольного руху. Бойові групи зазвичай склалися з молодих націоналістів, які проходили спеціальну підготовку. Це дозволяло їм діяти ефективно в умовах підпілля.

3. Діяльність бойових груп. ОУН використовувала терористичні методи для залякування ворогів і підняття національної свідомості. Ці дії включали напади на представників окупаційних режимів, саботаж, а також інформаційні кампанії.

Бойові групи проводили акції протесту, які мали на меті привернення уваги міжнародної спільноти до українського питання, а також зростання підтримки серед українського населення.

4. Взаємодія з міжнародним середовищем. ОУН прагнула отримати підтримку від інших країн, які були зацікавлені в ослабленні СРСР і Польщі. Переговори з Німеччиною, Японією та іншими країнами свідчать про бажання знайти союзників у боротьбі за незалежність. Однак, незважаючи на ці зусилля, ОУН не змогла укласти офіційні угоди з іншими державами, що вплинуло на ефективність їхньої діяльності.

5. Реакція влади. Польська і радянська влада вживали жорсткі репресії проти ОУН, намагаючись ліквідувати організацію. Незважаючи на це, ОУН вдалося зберегти свої структури і продовжити боротьбу в умовах підпілля. Бойові групи ОУН стали символом опору та національної гідності, навіть під час важких часів.

Таким чином, бойові групи ОУН стали важливим елементом національно-визвольного руху в Україні. Їхня діяльність була спрямована на створення незалежної держави та збереження національної ідентичності. Незважаючи на численні виклики, ОУН змогла зберегти свою структуру та продовжити боротьбу, використовуючи різні методи, зокрема терор і підпілля. Розуміння концепцій створення і розвитку цих груп є важливим для оцінки внеску ОУН у боротьбу за незалежність України.

Військовий штаб Проводу Українських Націоналістів розподілив свої обов'язки між трьома організаційними осередками. Перший з них,

розташований у Парижі під керівництвом генерала Миколи Капустянського, відповідав за видання наукової та навчальної літератури, а також за встановлення зв'язків з іншими організаціями. Другий, інформаційно-дослідницький осередок, працював у Голландії під керівництвом полковника Володимира Колосовського та його заступника інженера Михайла Селешка. Основним завданням цього осередку було аналізування військово-політичної ситуації в країнах-окупантах: СРСР, Румунії, Чехо-Словаччині та Польщі. Третій осередок, який знаходився у Відні, спочатку очолював полковник Роман Сушко, а з 1933 року – генерал Віктор Курманович. Цей осередок займався стратегічним плануванням та втіленням. [2, с. 117].

У умовах шовіністичної політики окупаційної влади поневолені нації зазвичай шукають порятунку в організованих формах націоналізму. Створення українських національно-визвольних організацій у ХХ столітті, зокрема ОУН, стало яскравим прикладом цього явища.

Дотримуючись принципів суворої конспірації та організаційної дисципліни, ОУН застосовувала різні методи боротьби, такі як політичні демонстрації, протести, страйки, бойкоти польських товарів та проведення «шкільних акцій». Найефективнішими засобами, на думку членів ОУН, вважалася збройна боротьба. Основні дії ОУН, зокрема замах на представників польської адміністрації, реалізовувалися відповідно до принципів, опублікованих у газеті «Сурма» у 1929 році [9].

Організація використовувала революційний терор як засіб самооборони, вважаючи його останнім і найпотужнішим аргументом, коли інші способи вже вичерпалися. Члени ОУН вважали, що революційний терор має моральне виправдання, оскільки є адекватною відповіддю на насильство окупанта. Хоча це був недостатній засіб для усунення польської влади, він ефективно слугував цілям самооборони.

Політичне значення революційного терору полягало в створенні напруженості, яка перешкоджала закріпленню окупаційної влади. Він підривав авторитет ворога, підвищуючи впевненість поневолених мас. Для

ОУН революційний терор також був способом агітації серед українського суспільства, стимулюючи політичне самосвідомлення; чинячи психологічний тиск на ворога; та доводячи світовій спільноті, що український народ є окремим політичним суб'єктом, що рішуче прагне незалежності [8]

Отже, важливими аспектами діяльності ОУН були її виховний, моральний та пропагандистський потенціал. Бойові акції ОУН розгорталися в двох напрямках: оборонному – для захисту організаційних структур від провокаторів, і наступальному – щоб продемонструвати силу і дієвість Організації своїм прихильникам і противникам. Пік масових бойових дій припав на перші роки існування ОУН, коли їх реалізацією переважно займалися члени УВО. Силові методи застосовувалися лише в крайніх випадках, коли інші заходи не давали результату [8, с. 174].

Одним із видів бойової діяльності ОУН була експропріація державних коштів. Націоналісти проводили експропріації, щоб поповнити ресурси для визвольної боротьби. ОУН обґрунтовувала ці дії тим, що польський уряд, збираючи податки з українського населення, використовував їх для зміцнення окупаційної влади. Основною метою ОУН було ослаблення противника та створення Української самостійної соборної держави. Тактику експропріацій ОУН успадкувала від УВО і використовувала до 1939 року.

Дії під час експропріацій регламентувалися певними принципами, розробленими Юліаном Головінським (псевдоним «Філько») [3, с. 52.]:

- 1) Об'єктами нападів обирали державні фінансові установи та поштові відділення.
- 2) Напади на приватних осіб були суворо заборонені.
- 3) Для експропріацій залучали лише добре підготовлених бойовиків.
- 4) Кожен бойовик повинен був бути добре законспірованим і мати мінімальну інформацію про своїх товаришів.
- 5) Напади проводилися переважно в провінції, де активність польської поліції була низькою.

6) Після нападу група бойовиків розпадалася на окремі частини, кожен обирав заздалегідь визначений шлях для втечі.

7) Кожен бойовик мав при собі два револьвери: легкий марки «Ортгіс» та важкий «Штаєр».

8) На час проведення акцій всі бойовики повинні були мати надійне алібі, яке могли підтвердити свідки в разі потреби.

Цей підхід дозволяв ОУН не лише здійснювати свою діяльність, а й підвищувати моральний дух своїх членів та підтримувати національну свідомість серед населення.

Період становлення ОУН як політичної сили в 1929-1930 роках відзначався активною апробацією її діяльності через резонансні антипольські акції, які мали значний суспільний і психологічний вплив як за кордоном, так і серед української громади. Ключову роль у цих подіях відігравав Крайовий провідник ОУН Юліан Головінський, який створив нову Крайову ексекутиву, орієнтуючись на місцеву молодь. У складі ексекутиви працювали такі референти: Степан Охримович (організаційний), Зенон Пеленський (політично-пропагандивний), Степан Ленкавський (ідеологічний), Роман Шухевич (бойовий), а також інші [5. с. 19-29.].

Головінський вніс значні зміни, об'єднавши УВО та СУНМ, при цьому структура ОУН формувалася за зразком УВО, з дотриманням принципів конспірації. Одним із перших виявів опозиції ОУН до Польщі стала «Саботажна акція», ініційована у відповідь на законопроект щодо нової колонізації українських земель, який ухвалив польський сейм. Важливу роль відіграла й економічна криза, що призвела до зростання безробіття.

Рішення про проведення саботажної акції було ухвалено на засіданнях ПУН у червні 1930 року. Дії ОУН мали на меті не лише підірвати престиж Польщі, але й вплив на міжнародну політику щодо України. Під час акції відбувалися масові підпали та протестні акції в Галичині, що свідчило про добре сплановану операцію.

Напад стався біля Печеніжина, недалеко від Коломиї. Його здійснила коломийська бойова група з п'яти осіб, яку поліція переслідувала до кордону з Чехословаччиною. Трьох бойовиків, зокрема Миколу Митлюка, Колтика і Кукурбабу-Барицького, затримала чеська поліція, але відмовилася передати їх польській владі. Третій напад на «Банк Людовий» відбувся в Бориславі. Його здійснила дрогобицька бойова група у складі Біласа, Данилишина, Гнатіва, Криська, М. Лобавки та ще двох невідомих осіб. Результатом цієї акції було вилучено понад 20 тисяч злотих [5, с. 276-277]

8 серпня ця ж бойова група здійснила напад на пошту в Трускавці. Близько шостої години дев'ятеро бойовиків, очолювані Гнатівим, увійшли на пошту, де забрали 27 478 злотих і зникли безслідно. 24 серпня цього ж року поліційний агент Якуб Букса, який наблизився до викриття учасників цієї акції, був убитий. 20 жовтня 1931 року в селі Голобутів Стрийського повіту, за наказом ОУН, Федір Гринович здійснив експропріацію 800 злотих у мінного посильного [5, с. 277].

Завдяки цим успішним операціям націоналісти здобули понад 100 тисяч злотих. Проте в зв'язку з реорганізацією та зміною керівництва вони майже рік не проводили експропріацій. Шухевич особисто займався підбором бойовиків, розробкою плану і визначенням завдань для учасників акції. Остаточне рішення про проведення нападу було прийнято 26 листопада 1932 року на нараді у Львові за участі Б. Кордюка («Нового»), М. Ясінського («Ромовського»), Р. Шухевича та М. Лебедя. Було обрано дванадцять бойовиків: Василя Біласа, Дмитра Данилишина, Юрія Березинського, Мар'яна Журахівського, Миколу Ясінського, Петра Максимціва, Степана Куспіся, Степана Долинського, Степана Машака, Володимира Старика, Григорія Файду, Григорія Купецького та Степана Цапа. 28 листопада на зборах у квартирі Ю. Березинського було передано план пошти, карту місцевості та зброю [4, с. 98-107.].

Значення ОУН як політичної сили, що прагнула об'єднання українських земель та створення незалежної держави, особливо яскраво

проявилось в період існування Карпатської України як автономної частини Чехословаччини, а згодом і як самопроголошеної незалежної держави. У цей період ОУН виступала активним гравцем, підтримуючи національно-визвольні прагнення карпатських українців, організовуючи та координуючи оборону від угорської та польської агресії, а також формуючи підґрунтя для широкої пропаганди ідей незалежності серед місцевого населення.

У період із 28 січня по 3 лютого 1929 року у Відні відбувся Перший Конгрес Українських Націоналістів, на якому була заснована організація, що, як зазначив Євген Коновалець, мала радикально змінити політичний образ світу. Організація Українських Націоналістів швидко поширила свою діяльність у Західній Україні, поділивши її на десять округ, підпорядкованих Крайовій Екзекутиві. На той час Закарпаття не мало власної округи в структурі ОУН [11, с. 8].

Перші спроби заснувати осередок ОУН на Закарпатті були зроблені у кінці 1929 року, коли Стефанія Новаківська зібрала групу з учнів Ужгородської вчительської семінарії, створивши організацію, схожу на галицьку УВО. Однак відсутність підготовленого середовища у регіоні завадила розвитку цієї ініціативи, а після невдалої спроби замаху на одного з головних русифікаторів краю Євмена Сабова, Новаківська та її соратники, включно з Ф Тацинцем, були заарештовані та засуджені чеським судом [13].

Чергові кроки щодо створення ОУН на Закарпатті були здійснені на початку 1930-х років завдяки Ю. Химинцю, який разом зі своїми однодумцями встановив тісні зв'язки з провідниками ОУН. З осені 1934 року в його помешканні в Мукачеві регулярно відбувалися зустрічі членів закордонного Проводу ОУН, серед яких були Ярослав Барановський, Олег Кандиба, Лев Ребет, Ярослав Стецько, Олекса Гасин, Зенон Коссак та інші. У 1936 році було створено жіночий відділ Юнацтва ОУН під керівництвом Марії Химинець. Наступного року Є. Коновалець запропонував заснувати окремий штаб Проводу для Закарпаття, а у 1938 році Орест Чемеринський

видав працю «Платформа Закарпаття», де висловив думку, що визволення Закарпаття можливе тільки через незалежність усієї України [6, с. 32].

У 1938-1939 роках ОУН приділяла особливу увагу Закарпаттю. У Галичині пройшла хвиля мітингів із закликами підтримки, а особливо масові демонстрації відбулися у Львові під керівництвом Романа Шухевича, який став важливою ланкою між Галичиною і Закарпаттям у справі національного визволення та єдності українського народу [1, с. 445].

Період березень–вересень 1939 року позначився низкою ключових подій у боротьбі за національні інтереси українців, зокрема, в умовах драматичних політичних змін у Центрально-Східній Європі. Проголошення Карпатської України, воєнні зіткнення із угорськими військами, мобілізація населення та діяльність Організації українських націоналістів (ОУН) підкреслили рішучість українських сил протистояти зовнішнім загрозам і відстоювати право на державність.

Березень 1939 року став моментом перших спроб організованої збройної боротьби під керівництвом ОУН, яка прагнула створити сильний центр національного руху в умовах нової хвилі репресій і тиску з боку сусідніх держав. Хоча Карпатська Україна проіснувала недовго, її приклад став важливим етапом у національно-визвольному русі, що згодом надихав борців за незалежність у роки Другої світової війни та післявоєнний час.

З вересня 1938 року по березень 1939 року націоналісти організували 397 демонстрацій, 47 диверсій та 34 терористичні акти. У період з 16 березня по 12 квітня 1939 року відбулося ще 59 демонстрацій, 5 диверсій та 21 терористичний акт. Значна активізація діяльності ОУН була спричинена підтримкою з боку Абверу, який на початку війни прагнув перевірити ефективність організації, що вважала себе союзником Німеччини і отримувала від неї фінансування. Державна поліція здійснювала превентивні арешти членів та прихильників ОУН.

Таким чином, воєнно-політична діяльність українських націоналістів у березні-вересні 1939 року характеризувалася активізацією дій в умовах

політичної нестабільності в регіоні. Після початку Другої світової війни та входження радянських і німецьких військ, ОУН проводила диверсії проти польських структур влади, прагнучи зміцнити свою позицію. Хоча акції не набули масового характеру, вони свідчили про намагання українських націоналістів реалізувати свої політичні цілі в умовах воєнного хаосу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вегеш М. Історія і політика : в чотирьох томах; збірник наук. праць. Т. 2. Історія Карпатської України. Августин Волошин - перший президент Карпатської України. Будівничі Карпатської України. Василь Гренджа-Донський розповідає.../ гл. ред. М. Ю. Токар; рец. : С. В. Віднянський, В. В. Грабовецький. Ужгород: Видавництво УжНУ, 2005. 552 с
2. Капустянський М. Військова підготовка ОУН. *ОУН 1929-1954. На чужині*. 1955. 490 с.; URL: <https://diasporiana.org.ua/ideologiya/3765-organizatsiya-ukrayinskih-natsionalistiv-1929-1954/>
3. Книш З. Дух, що тіло рве до бою. Юліан Головінський - Крайовий Комендант УВО – Вінніпег, 1951. 199 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/10071-knish-z-duh-shho-tilo-rve-do-boyu-yuliyan-golovinskiy-krayoviy-komandant-u-v-o/>
4. Книш З. На життя і смерть. Сторінки з історії Української Військової Організації. Торонто, 1980. 255 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/istoriya/7725-knish-z-na-zhittya-i-smert-storinki-z-istoriyi-ukrayinskoyi-viyskovoyi-organizatsiyi/>
5. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів Т. 1: 1920-1939, Мюнхен, 1968. 639 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/istoriya/mirchuk-p-narys-istoriyi-organizaciyi-ukrayinskyh-naczionalistiv-t-1-1920-1939/>

6. Оршан Я. Закарпаття. Українське Націоналістичне Видавництво у Франції Париж, 1938. 32 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/orshan-ya-zakarpattya/>

7. Патриляк І.К. Організація українських націоналістів. *Енциклопедія історії України*: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка», 2010. 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Orhanizatsiia_ukrainskykh

8. Розбудова Нації. Прага, 1932. № 7-8. С. 174; <https://diasporiana.org.ua/periodika/1132-rozbudova-natsiyi-1932-ch-1-12>.

9. Терор - як засіб агітації. Сурма. 1929. №17-18.

10. Терор - як засіб самооборони. Сурма. 1929. №16.

11. В. Чайхівський. ОУН-УПА на чолі визвольної боротьби (20-50-ті роки). Тернопіль, 1992. С.8.

12. Химинець Юліан Мої спостереження із Закарпаття. Нью-Йорк, 1984. URL: <https://diasporiana.org.ua/memuari/12248-himinets-yu-moii-sposterezhennya-iz-zakarpattya/>

*Автор – Марія Ковалюк,
здобувач бакалаврської програми 052 Політологія,
Науковий керівник – Андрій Міщук,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України і методики викладання історії*

Юрій Головчук

**МОДЕЛІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПІВ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ
ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

У статті досліджуються моделі застосування принципів відповідальної політики в умовах воєнного стану в Україні. З огляду на сучасні виклики, спричинені війною, в даній статті аналізується те, як відповідальна політика сприяє забезпеченню стійкості державних інститутів, захисту прав громадян та ефективності управління ресурсами. Особливу увагу приділено механізмам прозорості, підзвітності, інклюзивності та підтримці довіри між урядом і суспільством у кризовий період. У статті пропонуються практичні рекомендації для вдосконалення управлінських підходів в умовах воєнного часу, що можуть бути корисними для прийняття рішень у надзвичайних ситуаціях.

Ключові слова: *відповідальна політика, воєнний стан, прозорість, підзвітність, інклюзивність, державне управління, антикризове планування, громадянське суспільство, політичні моделі, прийняття рішень, ефективність управління.*

Актуальність даного дослідження зумовлена тим, що в умовах повномасштабної збройної агресії, коли держава бореться за своє виживання, відповідальна політика з боку політичних інституцій набуває особливого значення. Воєнний стан створює ситуацію, коли швидкість і якість ухвалених рішень визначають долю мільйонів людей. Відповідальна політика стає не лише інструментом управління, а й способом збереження довіри до державних інституцій.

Загроза національній безпеці змушує політиків діяти швидко, але зважено. Громадяни очікують, що влада працюватиме відкрито та ефективно, оскільки будь-яка помилка може нести в собі катастрофічні наслідки. Водночас міжнародна спільнота також уважно стежить за тим, як Україна управляє ресурсами і співпрацює з партнерами.

На тлі воєнних викликів відповідальна політика є важливим критерієм для мобілізації як внутрішніх, так і зовнішніх ресурсів. Здатність держави

демонструвати відповідальні рішення зміцнює її позиції на міжнародній арені та підтримує стабільну внутрішньополітичну ситуацію в самій державі.

Таким чином, питання відповідальної політики в умовах війни — це не лише вимога часу, а й важливий елемент стратегії виживання країни. Дотримання цього принципу гарантує не тільки ефективну відсіч агресору, а й закладає основи для післявоєнного відновлення держави.

Метою даного дослідження є виокремлення і дослідження моделей використання принципів відповідальної політики в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Стан наукової розробки проблеми. Питання відповідальної політики в умовах воєнного стану є важливим напрямом досліджень у галузях політичних наук, державного управління та соціології. В Україні та світі це питання досліджується з погляду вивчення питань національної безпеки, управління кризовими ситуаціями, відновлення державних інституцій після конфліктів, ролі громадянського суспільства та міжнародного партнерства.

В українському контексті це питання стало особливо актуальним після початку російської агресії в Криму та на Донбасі в 2014 році, а також з початком повномасштабного вторгнення російських військ до України в 2022 році. В цих рамках дослідники зосереджуються на проблемах прозорості державного управління, ефективності антикризового управління, управління гуманітарними ресурсами та взаємодії держави з міжнародними партнерами під час повномасштабної російсько-української війни.

Основна увага науковців тут приділяється: розробкам механізмів прозорого управління ресурсами під час війни, забезпеченню і захисту прав людини у кризових умовах, плануванню післявоєнного відновлення, включно з реінтеграцією територій та підтримкою ветеранів, взаємодії держави з громадянським суспільством та волонтерськими організаціями

У світовій літературі дослідження відповідальної політики під час збройних конфліктів і кризових ситуацій базується на порівняльних дослідженнях таких країн, як Ізраїль, Сирія, країн колишньої Югославії

тощо. Зокрема, тут аналізується роль політичного лідерства, стратегічного управління ресурсами та забезпечення національного суверенітету.

Виклад основного матеріалу. Орієнтація на національні інтереси є головним принципом відповідальної політики в умовах воєнного стану. Усі державні та політичні рішення повинні відповідати потребам державної безпеки, суспільного захисту та територіальної цілісності. Відхилення від цих пріоритетів в напрямку особистих або політичних інтересів в умовах війни вважається неприпустимим.

Важливим прикладом такої моделі є ухвалення бюджетних рішень. Під час війни пріоритет отримують оборонні витрати, забезпечення армії, відновлення критичної інфраструктури та допомога внутрішньо переміщеним особам [5]. Замість витрат на менш важливі проекти влада спрямовує ресурси на те, щоб ефективно координувати роботу фінансових інституцій і визначати пріоритети у фінансуванні оборонної промисловості та військових проєктів. Закон України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» виконувався в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України, що спричинило безпрецедентне зниження ВВП (-30,3% згідно з прогнозом НБУ) та зростання ІСЦ (26,6%), скорочення обсягів зовнішньоекономічних операцій. Це справило визначальний вплив на формування та виконання доходної та видаткової частин бюджету, а також на боргову політику. Упродовж 2022 р. в умовах повномасштабної війни уряд України зосереджував увагу на кількох основних пріоритетах в бюджетній сфері, серед них, зокрема: забезпечення в достатніх обсягах потреб сектору безпеки та оборони; утримання на достатньому рівні соціальних стандартів та надання державної допомоги тим, хто її потребує; недопущення різкого недофінансування сфер охорони здоров'я та освіти; забезпечення підтримки бізнесу тощо [4].

Крім того, орієнтація на національні інтереси вимагає координації між державними інституціями. Наприклад, міністерства оборони, внутрішніх справ та енергетики мають співпрацювати для забезпечення безперервного

функціонування держави навіть в умовах бойових дій. Відповідальні політики знаходять баланс між нагальними потребами і довгостроковими інтересами країни. Успішність такої моделі визначається здатністю держави оперативно реагувати на виклики. Чітка орієнтація на національні інтереси зміцнює довіру громадян до влади, адже люди бачать, що ресурси використовуються на користь суспільства, а не окремих осіб чи груп.

Прозорість влади є ключовою складовою відповідальної політики, особливо в умовах воєнного стану. Відкритість у прийнятті рішень допомагає уникнути маніпуляцій, підозр у корупції та підвищує довіру суспільства. Громадяни повинні розуміти, як розподіляються кошти, що надходять на потреби оборони та гуманітарної допомоги. Наприклад, регулярні звіти уряду про використання міжнародної допомоги або надходження від волонтерських організацій сприяють підвищенню довіри як громадян, так і міжнародних партнерів. Це стосується як фінансів, так і матеріальних ресурсів, таких як зброя чи амуніція. Моделі відповідальної політики вимагають, щоб фінанси були спрямовані на потреби держави в сфері оборони [1, с. 61].

Крім того, прозорість означає взаємодію з медіа та громадськістю. Чітке й оперативне інформування про хід воєнних дій, втрати чи успіхи дозволяє уникнути поширення чуток і зберегти довіру до офіційних джерел інформації. Відсутність прозорості може підірвати моральний дух населення та сприяти загальній паніці серед громадян. Підзвітність політиків проявляється також у готовності нести відповідальність за свої дії. У разі помилок відповідальні державні діячі визнають їх і пропонують рішення для їхнього виправлення. Це підкреслює їхню надійність і демонструє, що влада працює на благо громадян [2].

Єдність суспільства є ключовою умовою успіху під час війни, і політики відіграють у цьому вирішальну роль. У моделі відповідальної політики державні діячі повинні уникати розколів та сприяти об'єднанню громадян навколо спільної мети – захисту національних інтересів держави.

Одним із інструментів консолідації є боротьба з дезінформацією та пропагандою. Відповідальні політики повинні вести активну інформаційну політику, яка підтримує моральний дух громадян і формує єдине розуміння ситуації. Чітка комунікація допомагає уникнути внутрішніх конфліктів і політичної напруженості. Політики також мають утримуватись від міжпартійних чвар чи звинувачень у час, коли держава потребує єдності. Наприклад, під час прийняття важливих рішень у парламенті ключові партії повинні демонструвати спільну позицію, відкладаючи ідеологічні розбіжності заради суспільного блага.

Важливою складовою є підтримка всіх верств населення, особливо тих, хто постраждав від війни. Допомога внутрішньо переміщеним особам, ветеранам та сім'ям загиблих є одним із способів зміцнити зв'язок між державою та громадянами. Така політика створює відчуття підтримки та турботи, що підсилює моральний дух [3].

У часи війни переважна більшість ресурсів є обмеженими, тому ефективне управління ними є одним з важливих пріоритетів. Принципи відповідальної політики вимагають точного визначення пріоритетів, щоб жоден ресурс не був витрачений марно. Це стосується як фінансових, так і людських ресурсів. Одним із прикладів є створення електронних систем обліку гуманітарної допомоги, що дозволяють відстежувати розподіл продуктів, медикаментів та одягу. Така система мінімізує ризики корупції та забезпечує, що допомога доходить до тих, хто її потребує найбільше.

Також важливим є управління людськими ресурсами. В умовах мобілізації держава має враховувати кваліфікацію громадян, розподіляючи їх на фронт або в критичні сфери економіки. Відповідальні політики розробляють програми реабілітації для військових та забезпечують підтримку їхніх сімей.

Ефективне управління стосується і відновлення пошкодженої інфраструктури. Під час воєнних дій важливим питанням залишається ремонт доріг, мостів та електромереж, що забезпечує безперебійне

функціонування держави. Така політика демонструє громадянам і міжнародним партнерам, що держава зберігає стійкість навіть у критичних умовах.

Війна завжди створює ситуації, коли права людини можуть бути порушені через військову необхідність. Проте моделі відповідальної політики в умовах воєнного стану дозволяють забезпечити баланс між безпекою та захистом прав людини. Дотримання цих принципів є важливим для підтримання довіри громадян і збереження демократичних цінностей. Один із важливих аспектів — це захист цивільного населення під час воєнних дій. Наприклад, держава повинна забезпечувати евакуацію людей із зон активних бойових дій, організовувати гуманітарні коридори та забезпечувати тимчасове житло для переселенців. Відповідальні за це представники владних інституцій, наприклад керівники обласних військових адміністрацій зобов'язані координувати ці дії, щоб уникнути хаосу чи зловживань [6, с. 61].

Особливу увагу слід приділяти правам військових і полонених. Принципи відповідальної політики передбачають дотримання міжнародного гуманітарного права, включаючи Женевські конвенції. Це не лише зберігає моральні стандарти держави, але й допомагає захищати українських військовополонених. Крім того, важливо забезпечити доступ до правосуддя навіть у складних умовах. Наприклад, створення мобільних судових інституцій або спеціальних процедур для вирішення спорів у зонах воєнних дій сприяє підтриманню верховенства права. Відповідальна політика в цьому контексті допомагає уникнути свавілля та забезпечити справедливість [8, с. 39].

Громадянське суспільство є потужним союзником держави під час війни. В цьому випадку, моделі та принципи відповідальної політики передбачають активну взаємодію з волонтерами, благодійними фондами та активістами для ефективного реагування на виклики. Це допомагає швидше вирішувати критичні питання та залучати ресурси, яких бракує державі.

Одним із прикладів є співпраця уряду з волонтерами у питаннях постачання амуніції, гуманітарної допомоги чи медикаментів. Відповідальні політики створюють прозорі механізми для координації таких ініціатив, щоб уникнути дублювання зусиль або хаосу в постачанні.

Громадянське суспільство також бере участь у формуванні публічної політики. Наприклад, консультації з активістами щодо законодавчих змін у сфері воєнної економіки або підтримки ветеранів дозволяють врахувати інтереси різних груп населення. Це забезпечує більш широкий консенсус у суспільстві. Відповідальна політика також стимулює залучення громадян до волонтерства. Організація спеціальних тренінгів, створення волонтерських центрів чи мобільних груп допомоги сприяє активній участі громадян у захисті країни та підтримці постраждалих. Це зміцнює суспільну згуртованість і довіру до держави.

Воєнний стан є надзвичайною ситуацією, яка вимагає швидких, але зважених рішень. Моделі відповідальної політики включають розробку чітких планів антикризового управління, що враховують як поточні виклики, так і довгострокові наслідки. Успіх таких рішень залежить від ефективної координації між усіма рівнями влади.

Одним із ключових елементів є оперативність. Умови війни диктують необхідність швидко реагувати на зміни ситуації, наприклад, на раптовий наступ ворога чи гуманітарну кризу. Відповідальна політика вимагає створення кризових штабів, які можуть ухвалювати рішення в режимі реального часу.

Другим важливим аспектом є стратегічне планування. Політики повинні передбачати можливі сценарії розвитку подій і заздалегідь готувати резерви ресурсів. Наприклад, створення стратегічних запасів продовольства чи енергоресурсів забезпечує стійкість держави до тривалого конфлікту. Антикризове управління також включає взаємодію з міжнародними партнерами. Залучення зовнішньої підтримки у вигляді фінансової, військової чи гуманітарної допомоги є невід'ємною частиною відповідальної

політики. Політики мають бути готовими до переговорів, щоб захистити інтереси країни, зберігаючи при цьому її суверенітет.

Попри негайні виклики війни, відповідальна політика має враховувати майбутнє. Планування післявоєнного відновлення є невід'ємною складовою довгострокової стратегії, яка закладає основу для економічної стабільності та соціального добробуту. Одним із ключових завдань є підготовка плану відбудови інфраструктури [7]. Відповідальні політики повинні визначити пріоритети: відновлення житла, доріг, мостів та електромереж, які були зруйновані внаслідок бойових дій. Це дозволяє забезпечити повернення внутрішньопереміщених осіб до місць свого первинного проживання і відновлення економічної активності в цілому. Крім того, довгострокове планування має враховувати реінтеграцію тимчасово окупованих територій. Це передбачає розробку програм соціально-економічного розвитку, забезпечення правової допомоги та реабілітації постраждалих.

Ще одним важливим аспектом є підтримка ветеранів. Розробка програм реабілітації, працевлаштування та соціальної адаптації для військових, які повернулися з фронту, є необхідною умовою для інтеграції цих людей у мирне життя. Відповідальна політика повинна передбачати і фінансову підтримку для таких ініціатив [9].

Дії політиків у часи війни мають величезний вплив на суспільство. Відповідальна політика передбачає, що політики демонструють моральний приклад, який мотивує громадян до солідарності, витримки та участі у захисті країни. Одним із таких прикладів є особиста участь політиків у волонтерських ініціативах чи військових діях. Це створює образ лідера, який працює разом із народом, а не над ним. Наприклад, політики можуть активно підтримувати волонтерські центри або публічно звітувати про свої внески у допомогу армії. Також важливим є уникнення корупційних дій чи інших зловживань. В умовах війни навіть незначні порушення з боку посадовців можуть викликати негативну реакцію суспільства. Політики, які відкрито

дотримуються етичних стандартів, зміцнюють довіру громадян і демонструють важливість чесності.

Приклад відповідальності проявляється й у готовності визнавати помилки. У складних умовах війни не всі рішення можуть бути ідеальними, але політики, які визнають свої промахи та працюють над їхнім виправленням, показують високий рівень зрілості й моральності. Зрештою, приклад відповідальної політики стимулює громадян до активності. Якщо люди бачать, що лідери працюють ефективно та чесно, вони самі стають більш схильними підтримувати державу — волонтерити, дотримуватись законів та об'єднуватись заради захисту національних інтересів держави [10, с. 48].

Висновки. Відповідальна політика в умовах воєнного стану є одним із ключових інструментів забезпечення стабільності, національної безпеки та підтримки довіри громадян до держави. Вона базується на принципах прозорості, підзвітності, орієнтації на національні інтереси та дотримання прав людини. В умовах військової агресії російської федерації проти України, відповідальна політика в умовах дії правового режиму воєнного стану стає запорукою ефективного функціонування державних інституцій та гарантією мобілізації ресурсів для досягнення ефективних результатів оборонних дій.

Однією з головних складових відповідальної політики є стратегічне планування, яке враховує не лише поточні виклики, але й довгострокові перспективи. Планування післявоєнного відновлення, реінтеграція тимчасово окупованих територій, підтримка ветеранів і збереження інфраструктури є важливими елементами, що формують основу майбутнього розвитку держави. Лідери, які демонструють далекоглядність та здатність ухвалювати складні рішення, сприяють зміцненню державності навіть у найважчі часи.

Крім того, важливим фактором є взаємодія держави з громадянським суспільством. Співпраця з волонтерськими організаціями, благодійними фондами та активістами дозволяє державі швидше реагувати на виклики, зокрема в питаннях гуманітарної допомоги чи постачання ресурсів. Така

взаємодія не лише сприяє ефективності, але й створює відчуття солідарності серед громадян, зміцнює моральний дух і єдність суспільства.

Успішна реалізація відповідальної політики також залежить від прозорості та підзвітності влади. Публічне звітування про використання ресурсів, відкритість у прийнятті рішень та готовність політиків нести відповідальність за свої дії є основою довіри суспільства до державних інституцій. У контексті війни це особливо важливо, адже навіть незначні прояви корупції чи неефективності можуть суттєво підірвати підтримку держави з боку як громадян, так і міжнародних партнерів.

Зрештою, відповідальна політика є більше ніж управлінським інструментом — це моральний принцип, який демонструє готовність політичних лідерів служити суспільству, зберігати людяність і забезпечувати майбутнє країни. Вона є запорукою не лише перемоги у війні, але й побудови справедливого, стійкого та демократичного суспільства у повоєнний період. В умовах воєнного стану це стає основою довіри, ефективності та національної єдності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головченко В.О. Прозорість і підзвітність влади як основа національної безпеки під час війни. *Вісник Національної академії державного управління*, 2022.

2. Дослідження «Між безпекою та прозорістю: дослідження роботи міських рад під час війни» в межах проєкту «Transparent Cities: електронна платформа взаємодії громадян та місцевої влади для забезпечення підзвітності та належного врядування», 2023. URL: <http://surl.li/tlxny>

3. Дуліба Є. Особливості організації діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час воєнного стану. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1495/1546>

4. Закон України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>
5. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
6. Злупко С.М. «Національні інтереси та державна політика в умовах війни» // Журнал "Український соціум", 2023.
7. Лютий І., Рожко О., Лютий С. Оптимізація видатків державного бюджету України в умовах війни. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1557/1565>
8. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу: аналіт. доп. / [В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур та ін.] ; за ред. В. Г. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 54 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02>
9. О. Міхеєва, І. Семиволос, С. Данилов. Дослідження «Територіальні громади під час війни: стійкість та безпека в умовах прямої загрози життю. Херсонська та Запорізька область». 2023. HEINRICH-BÖLL-STIFTUNG. Київ. URL: <http://surl.li/tlwew>
10. Петренко О.І., Коваленко Н.В. Гуманітарна політика України у контексті воєнних викликів. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 2022.
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 №252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text>

*Автор – Юрій Головчук,
здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Науковий керівник – Василь Марчук,
доктор історичних наук,
професор кафедри політичних інститутів та процесів*

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ ГІРСЬКИХ ТА ПЕРЕДГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

У статті проаналізовано особливості функціонування територіальних громад гірських та передгірських територій України в контексті децентралізації. Розкрито ключові виклики, зокрема географічну ізольованість, брак інфраструктури, демографічні проблеми та фінансову неспроможність. Окреслено перспективи розвитку громад через залучення інвестицій, розвиток туризму, підтримку молоді та підприємництва. Акцентовано увагу на важливості інфраструктурного розвитку, створенні умов для економічної активності та інтеграції молоді. Стаття підкреслює значний потенціал гірських громад у сталому соціально-економічному розвитку за умови комплексного підходу до подолання існуючих проблем.

Ключові слова: *територіальні громади, гірські населені пункти, соціально-економічний розвиток, децентралізація, місцеве самоврядування.*

Започаткована реформа децентралізації відкрила широкі можливості для розвитку територіальних громад в Україні, і стала фундаментальним кроком у зміні адміністративно-територіальної структури держави. Однією з ключових особливостей реформованої моделі є об'єднання місцевих громад для забезпечення більш ефективного управління, а також поліпшення умов для розвитку економічної та соціальної інфраструктури. Особливої уваги та особливих підходів потребують гірські та передгірські території, які охоплюють частину Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької, Закарпатської області, які стикаються з певними викликами: географічною ізольованістю, обмеженою транспортною доступністю, браком фінансових та людських ресурсів, демографічною ситуацією.

Карпатський регіон України окреслюється межами чотирьох областей. На території Карпатського регіону статус гірських мають 714 населених пунктів: Закарпатська область – 214; Івано-Франківська область – 240; Львівська область – 196 населених пунктів, що складає 17 % площі області, на якій проживає 158,6 тис. осіб або 6 % населення регіону; Чернівецька область – 64 населених пункти, що становить 16,1 % території області, на якій проживає 44,5 тис. осіб, що становить 5 % населення області. Загальна площа населених пунктів, що мають статус гірських складає 1304,8 км² [2].

Села становлять абсолютну більшість – 94,37 % у загальній кількості гірських населених пунктів, селища міського типу – 3,09 %, селища і міста – по 1,27 %. Гірські населені пункти Закарпатської області зосереджено в 10 адміністративних районах і частині двох об'єднаних територіальних громад (Вільховецькій та Полянській). В цілому гірські території охоплюють 45 % площі регіону, на них розташовані 214 населених пунктів (близько 35 % від загальної їх кількості по області), у тому числі 49 високогірні (знаходяться на висоті 600 метрів і вище над рівнем моря), та на яких проживає 24 % населення регіону[2].

Значні відстані між населеними пунктами в гірських регіонах ускладнюють розвиток транспортної інфраструктури та доступу до державних послуг. Мало того, ці райони часто зазнають серйозних демографічних проблем через високу міграцію молоді до великих міст у пошуках кращих умов життя та роботи. Це призводить до зниження кількості населення в селах та зменшення економічної активності.

Високий рівень міграції молоді в пошуках роботи, освіти та кращих умов життя є серйозною проблемою для малих та середніх громад. Тому важливо створювати умови для збереження та залучення молоді, зокрема через розвиток освітніх програм, підтримку стартапів, підприємництва та інновацій.

Програми підтримки молодіжної політики повинні включати не лише освітні ініціативи, але й створення умов для активного дозвілля та розвитку

молодіжного підприємництва. Молодь повинна бачити в ОТГ реальні можливості для особистісного та професійного зростання, що допоможе їй залишатися в рідних громадах.

Додатковим напрямком є залучення молоді до громадської діяльності через інноваційні освітні програми, волонтерські проекти та творчі ініціативи. Наприклад, створення молодіжних центрів у гірських громадах сприятиме розвитку лідерських якостей, соціальної активності та підвищенню рівня інтеграції молоді у життя громад.

Важливим напрямом забезпечення сталого розвитку об'єднаних територіальних громад на гірських та передгірських територіях є залучення інвестицій. Ці громади мають значний потенціал для розвитку в таких галузях, як екологічний туризм, сільське господарство, деревообробка та виробництво органічних продуктів.

Одним з ефективних способів залучення інвестицій є використання існуючих ресурсів і природних переваг регіонів. Зокрема, для гірських територій важливими напрямками є розвиток еко-туризму. Гірські ландшафти, чисте повітря, природні заповідники і національні парки можуть стати основою для створення туристичних кластерів, які притягуватимуть туристів, що шукають можливості для відпочинку на природі. Крім того, важливим є створення необхідної інфраструктури, напрацювання туристичних маршрутів.

В. Химинець, додає «у більшості гірських регіонів світу рекреаційна діяльність пов'язується з використанням лісових, кліматичних, спелеологічних, водних, у тому числі бальнеологічних ресурсів. Тобто на зазначених територіях можуть розвиватися найрізноманітніші види туризму: клімато- та бальнеолікування; спелео-, гірськолижний, екскурсійний, сільський, пригодницький туризм; альпінізм, мисливство і рибальство та багато інших. Як ніяка інша місцевість не лише України, але й світу, Карпатський регіон найбільш повно відповідає цим вимогам. Тут на незначній території зосереджена велика кількість ресурсів та об'єктів

туризму і рекреації. Регіон володіє високим потенціалом рекреаційної місткості території» [3, с. 25].

Найбільшим викликом для громад гірських та передгірських територій є проблема недостатнього розвитку інфраструктури, зокрема транспортної та комунальної. Залишаючись ізольованими, громади часто мають обмежений доступ до базових послуг, таких як медичне обслуговування, освіта, соціальні послуги. Однак після реформування місцевого самоврядування та розширення повноважень місцевих органів влади з'явилася можливість для вирішення цих проблем.

Хоча процес децентралізації і передбачає значне збільшення повноважень місцевих органів влади, що дає можливість громадам краще використовувати наявні ресурси для розвитку, але у гірських громадах даний процес ускладнюється через низку факторів, таких як недостатня фінансова спроможність, обмежений доступ до інвестицій та віддаленість від економічних центрів. Зокрема, на прикладі Закарпатської області, де значна частина населення зосереджена у гірських районах, інфраструктурні та фінансові ресурси для підтримки розвитку ОТГ є обмеженими. Водночас, ці громади активно шукають шляхи розвитку за рахунок використання природних ресурсів, зокрема розвитку туризму та екологічно чистого сільського господарства.

Можливою підтримкою для гірських регіонів стала урядова «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року», яка ставила основними стратегічними завданнями подальшого розвитку гірських територій: – створення конкурентоспроможного регіонального туристичного продукту на засадах системної маркетингової діяльності, спрямованої на чітке позиціонування різних видів туристичних продуктів, адаптованих до вимог і очікувань споживачів; – забезпечення ефективного і комплексного (економічного, соціального, екологічного та інноваційного) використання наявного туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу шляхом розв'язання проблеми рекреаційного природокористування та охорони

навколишнього природного середовища та удосконалення територіальної структури сфери туризму; – удосконалення інформаційної інфраструктури рекреаційних і туристичних послуг шляхом створення центрів туристичної інформації та популяризації туристичних продуктів; – забезпечення відповідності ціни та якості туристичних продуктів шляхом створення умов для оптимізації організаційно-економічної структури діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу у сфері туризму і розроблення національних стандартів надання туристичних послуг відповідно до міжнародних стандартів [1].

Паралельно, необхідно стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу, який може стати важливим елементом економіки громади. Це включає підтримку місцевих підприємців, створення бізнес-інкубаторів, організацію навчальних курсів для розвитку підприємницьких навичок, а також надання доступу до фінансових ресурсів через гранти та субсидії.

Водночас інфраструктурний розвиток є ключовим елементом для успішного функціонування громад. Будівництво доріг, мостів, розширення транспортної мережі та розвиток цифрової інфраструктури забезпечують інтеграцію віддалених територій у загальнонаціональну економіку. Це сприяє не лише підвищенню мобільності населення, але й створенню умов для залучення молоді, яка зможе знайти перспективи для самореалізації в рідному регіоні.

Отже, започаткована реформа децентралізації в Україні стала потужним каталізатором для соціально-економічного розвитку територіальних громад, забезпечуючи нові можливості для ефективного управління та оптимізації використання ресурсів. Гірські та передгірські території України, незважаючи на серйозні виклики, мають значний потенціал для сталого розвитку. Розвиток інфраструктури, залучення інвестицій, створення нових робочих місць, а також підтримка місцевих ініціатив та підприємництва стане основою для майбутнього процвітання цих громад. Тільки за допомогою комплексного підходу до вирішення цих

проблем можна створити умови для сталого розвитку ОТГ на гірських та передгірських територіях України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. Офіційний вісник України. 31.03.2017., № 26, стор. 86, стаття 752, код акта 85344/2017.
2. Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2027 року. URL.<https://carpathia.gov.ua/storage/app/sites/21/Economics/regional%20development%20strategy%20until%202027.pdf>
3. Химинець В. В. Перспективи еколого-економічного розвитку Карпатського регіону. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. 2016. Вип. 1(2). С. 23–29

*Автор – Іван Івасюк,
здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Науковий керівник – Мар'яна Міщук,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних інститутів та процесів*

Сергій Дідійчук

**МІЖНАРОДНА РЕАКЦІЯ ТА ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ ТА ГІБРИДНОСТІ**

У статті проаналізовано сутність інформаційної агресії та гібридності ведення війн. Висвітлено міжнародну реакцію та можливі шляхи подолання інформаційної агресії та гібридних загроз.

Ключові слова: інформаційна агресія, гібридна загроза, війна.

У сучасному світі інформаційна агресія та гібридна війна становлять серйозні проблеми для міжнародної безпеки. Розвиток технологій та глобалізація медіапейзажу дозволяють державам і недержавним акторам використовувати дезінформацію як інструмент впливу на політичні процеси та суспільну думку.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі соціальної мережі, що створює нові можливості для маніпуляцій. Гібридні конфлікти вимагають комплексних стратегій реагування, які об'єднують військові та інформаційні компоненти.

Міжнародна спільнота усвідомлює потребу колективних дій для протидії цим загрозам, що потребує нових механізмів співпраці. Дослідження цієї теми є важливим для забезпечення стабільності країни і підтримки міжнародного, тому вимагає термінового вивчення в наукових колах [1].

Серед зарубіжних та українських авторів, які досліджували гібридний прояв ведення війни та можливі шляхи подолання загроз можна виділити А. Хмель, О. Звездова, О. Вакалюк, М. Станчева, М. Ван Херпена, Ш. Марсі, Х. Куромія, Т. Кузьо.

Гібридна агресія має великий вплив на громадську думку у всьому світі, особливо в контексті російського вторгнення в Україну. Використання фейкових новин, маніпулювання громадською думкою і інші методи дезінформації та пропаганди становлять небезпеку для міжнародної спільноти. Попри те, російська пропаганда та дезінформація підриває довіру в українські інституції, міжнародні організації та демократичні процеси [2].

Реакція міжнародної спільноти на цю проблему проявляється в різноманітних заходах, такі як санкції проти російських державних і не

державних акторів, політична та дипломатична підтримка України, допомога українських ЗМІ та цивільного суспільства.

Отже, проблема міжнародної реакції та шляхів розв'язання інформаційної агресії досі є актуальною, потребує постійного моніторингу, аналізу та відповідної реакції для міжнародної безпеки та стабільності.

Мета дослідження - визначити реакцію різних акторів на інформаційну агресію та гібридність.

Агресивна політика та гібридні загрози стали ключовими викликами для сучасного світового порядку. Гібридна війна, яка поєднує військові, економічні, інформаційні та кібернетичні методи впливу, створює серйозні ризики для суверенітету держав, функціонування демократичних інституцій та глобальної стабільності. У цьому контексті міжнародні організації відіграють критично важливу роль у протидії таким загрозам. Вони використовують дипломатичні інструменти, механізми колективної безпеки, економічні санкції, підтримку держав, які зазнали агресії, та засоби для боротьби з дезінформацією і кібератаками.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) є основним механізмом забезпечення міжнародного миру та безпеки. Відповідно до її Статуту, держави зобов'язані утримуватися від застосування сили або погроз, які можуть зашкодити територіальній цілісності чи політичній незалежності інших країн. У контексті гібридних загроз, таких як анексія Криму Російською Федерацією та конфлікт на сході України, ООН застосовує широкий спектр дипломатичних інструментів.

Генеральна Асамблея ООН відіграла важливу роль у міжнародному засудженні анексії Криму. У 2014 році було ухвалено резолюцію, яка підтверджує суверенітет і територіальну цілісність України в її міжнародно визнаних кордонах, включаючи Крим. У наступних резолюціях Генеральна Асамблея акцентувала увагу на порушеннях прав людини на окупованих територіях, незаконності окупації та необхідності мирного врегулювання конфлікту [2].

ООН активно працює над встановленням стандартів для протидії гібридним загрозам у кіберпросторі. Зокрема, через Групу урядових експертів ООН (GGE) розробляються норми відповідальної поведінки держав, які включають заборону на проведення кібератак проти критично важливої інфраструктури [3].

Організація Північноатлантичного договору (НАТО) є ключовим елементом колективної оборони у протидії агресії та гібридним викликам. У відповідь на зростання таких загроз НАТО адаптувала свою стратегічну концепцію, включивши гібридну війну до переліку основних викликів безпеці.

Після анексії Криму та початку військових дій на сході України Альянс значно посилив свою присутність на східному фланзі. У країнах Балтії та Польщі було розгорнуто багатонаціональні батальйони, щоб стримати агресивні дії Росії та гарантувати колективну оборону союзників.

Особлива увага в НАТО приділяється кібербезпеці. Кіберпростір офіційно визнано однією з оперативних сфер поряд із сушею, морем, повітрям та космосом. Для посилення кіберстійкості держав-членів і партнерів, таких як Україна, НАТО впроваджує відповідні програми. Зокрема, у 2022 році Альянс сприяв створенню в Україні Центру кібербезпеки, який допомагає виявляти та протидіяти кібератакам [4].

НАТО приділяє значну увагу протидії дезінформації. Завдяки діяльності Центру стратегічних комунікацій НАТО (StratCom), розташованого в Ризі, Альянс аналізує інформаційні операції, спрямовані на підірив довіри до західних інститутів. Ці дослідження допомагають державам-членам і партнерам виявляти та нейтралізувати пропаганду і маніпуляції.

Європейський Союз (ЄС) також відіграє ключову роль у боротьбі з гібридними загрозами, застосовуючи широкий набір політичних, економічних та регуляторних інструментів. У відповідь на агресію Росії проти України ЄС запровадив безпрецедентні санкції, спрямовані на

послаблення економічних можливостей агресора. Санкції включають замороження активів, заборону на експорт стратегічних товарів і обмеження доступу до фінансових ринків.

Для координації зусиль у боротьбі з гібридними загрозами ЄС заснував Європейський центр протидії гібридним загрозам у Гельсінкі. Цей центр допомагає країнам-членам і партнерам ідентифікувати, аналізувати та реагувати на виклики. Його діяльність охоплює розробку стандартів для захисту критично важливої інфраструктури, протидію дезінформації та забезпечення кібербезпеки [5].

Боротьба з дезінформацією є одним із пріоритетів стратегії ЄС. Створена у 2015 році платформа East StratCom Task Force займається виявленням і спростуванням фейкових новин, спрямованих проти ЄС та його партнерів. Завдяки проекту EUvsDisinfo платформа документує та аналізує приклади дезінформації, переважно поширюваної російськими медіа. Китай і Росія вже давно є союзниками, починаючи з часів холодної війни, і розглядають свій альянс як оплот проти західної влади. Дві країни зміцнили свій зв'язок перед вторгненням в Україну, опублікувавши спільну заяву 4 лютого, описуючи свої стосунки як «безмежну» дружбу [6].

Також у вересні 2023 року Європейська обсерваторія цифрових медіа (EDMO), орієнтована переважно на Європейський Союз, розпочала співпрацю з Africa Check, організацією з перевірки фактів, що має редакції в чотирьох африканських країнах. Ця співпраця була ініційована для збору та аналізу дезінформації щодо війни в Україні та російської втручання в цей війна, що поширюється в африканських країнах [7].

Організація американських держав, до складу якої входять країни Північної, Центральної та Південної Америки, стала важливим гравцем у протидії гібридним загрозам у регіоні. З огляду на те, що більшість держав-членів ОАД стикаються з кіберзлочинністю та впливом дезінформації, організація спрямовує свої зусилля на розвиток кібербезпеки.

Одним із ключових досягнень ОАД є створення Міжамериканського комітету з кібербезпеки. Цей орган координує співпрацю між державами-членами для зміцнення кібернетичної інфраструктури та обміну інформацією про загрози. Наприклад, у 2020 році ОАД організувала масштабні навчання з кібербезпеки, які залучили представників із 35 країн. Ці навчання були спрямовані на підвищення готовності держав до відбиття кібератак, зокрема тих, що спрямовані на критичну інфраструктуру, таку як енергетика та фінансові системи.

Крім того, ОАД активно займається проблемою дезінформації, яка особливо загострилася під час пандемії COVID-19. Фальшива інформація про вакцини та методи лікування викликала масову паніку, підриваючи довіру до урядів у регіоні. У відповідь на це організація запустила кампанії з підвищення обізнаності громадян і створила онлайн-ресурси для перевірки фактів. Ці ініціативи допомогли багатьом державам знизити вплив дезінформації на суспільство та зміцнити довіру громадян до офіційних джерел інформації [8].

АСЕАН, яка об'єднує 10 країн Південно-Східної Азії, зіштовхується з гібридними загрозами, що мають унікальну регіональну специфіку. Основними викликами для організації є кіберзлочинність, дезінформація та економічний тиск з боку зовнішніх сил. У відповідь АСЕАН впроваджує багатовекторні стратегії, спрямовані на зміцнення стійкості своїх країн-членів.

Одним із ключових інструментів у боротьбі з кіберзагрозами є Міжрегіональний форум з кібербезпеки, створений для координації зусиль у цій сфері. Форум сприяє обміну передовими практиками, організовує спільні навчання та розробляє стандарти для захисту цифрової інфраструктури. У 2021 році в межах форуму АСЕАН запустила програму підготовки державних службовців до виявлення та протидії кібератакам. Навчання пройшли понад 300 фахівців із країн регіону.

Дезінформація є ще одним серйозним викликом, особливо в контексті виборчих процесів і внутрішньополітичної стабільності. Для протидії цій загрозі АСЕАН заснувала Регіональний центр боротьби з фейковими новинами, розташований у Малайзії. Центр займається моніторингом інформаційного простору, виявленням фейків та поширенням перевіреної інформації. Завдяки його роботі було викрито кілька масштабних дезінформаційних кампаній, які могли б спричинити політичні кризи в регіоні.

АСЕАН також активно співпрацює з міжнародними партнерами, зокрема Європейським Союзом та ООН, у сфері кібербезпеки. Така взаємодія дозволяє організації обмінюватися досвідом та залучати додаткові ресурси для ефективного реагування на гібридні загрози [9].

Африканський Союз (АС) зіштовхується з низкою гібридних загроз, включаючи кіберзлочинність, тероризм і політичні маніпуляції. Ці виклики значно впливають на стабільність і розвиток африканського континенту, де багато країн перебувають у стані політичної нестабільності або конфліктів.

Для протидії кіберзлочинності Африканський Союз ухвалив Конвенцію про кібербезпеку та захист персональних даних, відому як Малабо-конвенція. Цей документ зобов'язує держави-члени розробляти національні стратегії з кібербезпеки, приймати закони проти кіберзлочинності та забезпечувати захист критичної інформаційної інфраструктури. Наприклад, Південна Африка активно реалізує положення цієї конвенції, створюючи національні центри реагування на кіберінциденти та розвиваючи спеціалізовані поліцейські підрозділи.

АС також спрямовує зусилля на боротьбу з дезінформацією, яка нерідко стає інструментом розпалювання етнічної ворожнечі та політичної нестабільності. У рамках цих ініціатив організація проводить інформаційні кампанії для підвищення обізнаності громадян про загрози фейкових новин. Наприклад, у Кенії було започатковано національну програму з

медіаграмотності, яка навчила тисячі людей перевіряти достовірність інформації.

Окремим напрямком діяльності Африканського Союзу є боротьба з тероризмом, який нерідко супроводжується використанням гібридних методів, таких як пропаганда в соціальних мережах. Для цього АС створив Африканський Центр досліджень та боротьби з тероризмом. Центр займається аналізом інформаційних операцій терористичних угруповань і розробляє рекомендації для урядів країн-членів щодо ефективної протидії цим загрозам [9].

Досвід ОАД, АСЕАН і Африканського Союзу свідчить про те, що регіональні організації здатні ефективно протистояти гібридним загрозам, адаптуючи свої методи до особливостей регіону. Ключовими аспектами цієї боротьби є посилення кібербезпеки, створення центрів для боротьби з дезінформацією та підвищення рівня медіаграмотності населення. Проведення спільних навчань, обмін досвідом і партнерство з міжнародними організаціями сприяють підвищенню стійкості до сучасних викликів.

Водночас регіональні організації стикаються з низкою труднощів, зокрема обмеженими ресурсами, недостатньою координацією між країнами-учасницями та складністю визначення відповідальних за гібридні атаки. Для подолання цих перешкод необхідне поглиблення співпраці з глобальними структурами, такими як ООН і НАТО, а також із провідними технологічними компаніями.

Отже, досвід ОАД, АСЕАН і Африканського Союзу підтверджує, що регіональні організації можуть відігравати важливу роль у протидії гібридним загрозам. Їхній успіх залежить від здатності оперативно адаптуватися до нових умов і забезпечувати ефективну взаємодію на всіх рівнях. Такий комплексний підхід показує, що лише через глобальну співпрацю можливо ефективно протистояти сучасним викликам, зміцнювати безпеку та гарантувати стабільність у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Протистояння інформаційним війнам та пропаганді у сучасному світі
.URL: <https://welfare.green/protistoyannya-informacijnim-vijnam-ta-propagandi-u-suchasnomu-sviti/>
2. Інформаційна війна: сутність та особливості прояву. URL:
http://app.nuoua.od.ua/archive/61_2018/9.pdf
3. Основа війни РФ з Україною - глобальна інформаційна війна багатомільярдної вартості. URL:
<https://www.lrt.lt/ua/novini/1263/2337564/osnova-viini-rf-z-ukrayinoiu-global-na-informatsiina-viina-bagatomil-iardnoyi-vartosti>
4. Україна підписала угоду про приєднання до Об'єднаного центру передових технологій з кібероборони НАТО. URL:
<https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6041.html>
5. Офіційні документи. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Documents/>
6. Інформаційні війни в сучасному світі. URL:
<https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream.pdf>
7. European Digital Media Observatory. URL:
<https://ec.europa.eu/newsroom/edmo/newsletter-archives/42512>
8. Організація Американських держав. URL:
<https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-amerikanskih-derzhav>
9. African Union Convention on Cyber Security and Personal Data Protection.
URL: <https://au.int/en/treaties/african-union-convention-cyber-security-and-personal-data-protection>

*Автор – Сергій Дідійчук,
здобувач магістерської програми 052 Політологія,
Науковий керівник – Василь Марчук,*

*доктор історичних наук,
професор кафедри політичних інститутів та процесів*

Михайло Джогола

ГРОМАДСЬКІ ІНІЦІАТИВИ ТА ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ГАЛИЧИНИ В КІНЦІ ХІХ СТ. ТА НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ

У статті проаналізовано праці українських дослідників політичних партій та громадських ініціатив Галичини кінця ХІХ - початку ХХ століття. Окреслено основні напрями наукових досліджень в контексті різних періодів, внесок західноукраїнських науковців у розробку визначеної проблематики.

Ключові слова: громадські ініціативи, політичні партії, Галичина.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю розвитку вітчизняної політичної науки в сфері дослідження політичних партій та громадянського суспільства в Україні. Впродовж століть українські землі були під владою різних країн та утворень, проте, саме завдяки громадським рухам, інтелігенції, що розвивала українську політичну культуру, сформувались громадські рухи та політичні партії, що суттєво вплинули на розвиток вітчизняної політики та сформували засади політичної культури та партійної системи України. Одним з ключових напрямків наукового інтересу в сфері формування український політичних партій є вивчення політичних партій Галичини, пік розвитку яких припав на кінець ХІХ ст та початок ХХ ст. Після здобуття Україною Незалежності у 1991 році цей напрямок дав багато наукової інформації для дослідників громадянського суспільства та

політичних партій у вітчизняній науці.

Із здобуттям Україною незалежності значного розвитку зазнали вітчизняні історична та політична науки. Чимало табуйованих протягом більше половини століття питань стали об'єктом зацікавленості великої кількості науковців. Питання формування громадських рухів та політичних партій в Галичині періоду кінця XIX ст. початку XX ст. стало актуальним для науковців не лише із західної України, які прагнули довести, що прагнення до незалежності української держави, суспільна свідомість та громадянська активність тут активно розвивались ще з початку XIX ст., але й на загальнонаціональному рівні, де це питання розглядалось як значний етап формування партійності в Україні.

Головні здобутки в розробці зазначеної теми належать історикам західноукраїнського регіону. З-поміж них пальму першості утримують науковці Львова (Я. Грицак, О. Красівський, П. [18, с. 416] Лепісевич, М. Литвин, С. Макарчук, О. [20, с.6] Павлишин, І. Патер [28, с. 187], В. Расевич, Ю. Сливка, О. Сухий та ін.) де сформувалися глибокі традиції вивчення історії Галичини першої половини XX ст. Ці вчені мають кращий доступ до основного джерельного масиву, а також широкі зв'язки з європейськими колегами, що стимулює дослідницький процес. Поряд із ними помітний поступ у вивченні суспільно-політичного руху в Галичині в другій половині XIX - першій третині XX ст. здійснили науковці Івано-Франківська: С. Адамович, В. Великочий, С. Дерев'янка, О. Жерноклеєв, О. Карпенко, В. Марчук, Л. Костючок, М. Кугутяк, І. Райківський, М. Пікуляк, Б. Савчук та ін.

Значний масив літератури, створеної за останні десятиліття про діяльність українських політичних партій в Австро-Угорській імперії наприкінці XIX – на початку XX ст., потребує комплексного й ґрунтовного історіографічного та політологічного аналізу. Сучасний етап розвитку історичної та політичної наук вимагає зламу застарілих підходів і

стереотипів у вивченні національної історії, переосмислення наукової спадщини дослідників різних напрямків і глибокого вивчення проблем, упродовж десятиліть замовчуваних у вітчизняній науці. Глибоке об'єктивне наукове відтворення історичного досвіду партійно–політичних процесів на західноукраїнських землях у зазначений період може стати основою для розуміння політичних проблем сучасності, корисним надбанням новітніх українських партій і організацій.

Сучасна вітчизняна історіографія українських політичних партій кінця XIX – початку XX ст. залишається маловивченою і актуальною темою. Спеціальні огляди історіографії діяльності українських партій здебільшого є публікацією дисертаційних досліджень чи їх фрагментів [27, с. 112]. Серед останніх історіографічних праць слід виділити дисертаційні роботи Н. Винник [5, с. 20], В. Мандзяка [21, с. 260], присвячених історіографії українського суспільно–політичного руху в Галичині, де в контексті проблеми фрагментарно висвітлено історіографію українських політичних партій Австро–Угорщини на межі XIX– XX ст.

Після проголошення в 1991 р. незалежності України розпочався сучасний етап вивчення даної проблеми, який позначився істотним підвищенням рівня досліджень таких актуальних питань, як розвиток української ідеї та державності, діяльність політичних партій і громадських об'єднань організацій в Україні, процеси національного відродження. Сучасний процес вивчення українських політичних партій в Австро–Угорській імперії кінця XIX – початку XX ст. характеризується кардинальним збільшенням кількісних параметрів та розширенням джерельної основи досліджень, зближенням і поглибленням методологічних підходів, тематичним розмаїттям. Сучасне наукове вивчення історії українських політичних партій здійснюється за двома основними напрямками:

- 1) в межах дослідження узагальнених або суміжних проблем, таких як

український національний рух, розвиток української ідеї та державності, суспільно–політичні рухи в Україні, парламентська діяльність українських партійних діячів, діяльність та роль громадсько–політичних формувань та діячів та ін.;

2) розробка окремих питань з історії партійно–політичних систем, зокрема таких, як історія політичних партій і організацій на території України, політологічний аналіз громадських організацій, формувань та політичних партій становлення та діяльність українських партійно–політичних структур, ідеологія та програмні засади українських партій, історія окремих партійно–політичних угруповань. [37, с. 335]

Із здобуттям Україною незалежності проблематика історії українських політичних партій відразу почала посідати центральне місце в загальних виданнях з історії України даного періоду [32, с. 340]. Серед низки узагальнюючих праць слід виокремити дослідження, в яких історія українських партій розглядається в контексті розвитку українського національного руху [26, с. 190]. Ці роботи носять загальнотеоретичний характер щодо розуміння особливостей національно–визвольного руху в Україні на межі XIX–XX ст., з'ясування умов, в яких зароджувалися й формувалися українські політичні партії, їхнього впливу на суспільно–політичне життя в західноукраїнських землях.

Аналіз позицій польської шляхти у ставленні до українців Галичини на початку XX ст. можна почерпнути з ґрунтового синтезу історії України Я. Грицака. Соціально-економічну ситуацію в Галичині на зламі XIX -XX ст. подали у спільній праці С. Качараба та М. Рожик. Загальну характеристику політичної ситуації в східній провінції Австрійської імперії напередодні першої світової війни, взаємодію між різними польськими й українськими політичними угрупованнями Габсбурзької монархії зробив у своїх найновіших дослідженнях професор С. Макарчук [14, с. 55].

Незалежна Українська держава відкрила нові перспективи перед політологами, істориками, краєзнавцями, які поглибили наукові студії з раніше заборонених проблем. “Більшість істориків радянської школи, що зараз живуть і працюють в Україні, зреклися старої ідеології і перефарбувалися в нові кольори, – констатував Я. Грицак. – Колишні історики КПРС стали фахівцями з політичної історії України, завзяті критики Грушевського оголошують себе прихильниками його народницької схеми, борці з “буржуазним націоналізмом” займаються історією національно-визвольних змагань. Про рівень їхніх праць краще скромно промовчати. Гірше, однак, що своєю масовістю вони створюють враження, ніби вся національна історіографія є нецікавою, сірою і кон’юктурною” [26, с. 190].

На особливу увагу заслуговує також праця Я. Грицака «Молоді» радикали в суспільно-політичному житті Галичини» [10, с. 71], в якій проаналізовано причини і суть внутрішньопартійних конфліктів та з’ясовано роль «молодих» радикалів у формуванні ідеології українського 29 національного руху. Автор, зокрема, розглядаючи вплив «молодих» радикалів на суспільно-політичні процеси в Галичині на початку ХХ століття, стратегію і тактику УСРП у Другій Речі Посполитій. Він констатував, що «радикалізація українського руху у 1930-х роках була зворотнім боком все більшого відходу польського режиму від демократії, наростання судової і поліцейської сваволі» [11, с. 632].

На думку Я. Грицака, роль «молодих» радикалів у суспільно-політичному житті Галичини не відображена в українській історіографії та політичній науці. Розглядаючи причини такого явища, дослідник стверджував, що існує кілька причин такого явища. «Молоді» радикали належали до лівої, марксистської течії в національному русі, – зауважував учений. – Створена ними у 1899 р. Українська соціал-демократична партія (УСДП) не мала в Галичині великого політичного впливу, відіграючи радше роль домашньої опозиції до двох провідних українських партій: націонал-

демократичної (УНДП) та радикальної. Тому у працях провідних зарубіжних істориків ця тема займала другорядне місце» [10, с. 71]. Загальне тло національно-культурного відродження українців, їхні політичні уподобання окреслено в інших розвідках [Грицак Я. Пророк у своїй Вітчизні: Франко та його спільнота (1856–1886) / Я. Грицак. – К. : Критика, 2006. – 632 с.] та ґрунтовних працях Я. Грицака [11, с. 632].

Розгляд наукового вивчення українського суспільно-політичного руху в Галичині у другій половині ХІХ – на початку ХХ століть у контексті діяльності партій Галичини буде неповним без аналізу наукових студій івано-франківських дослідників – М. Кугутяка, О. Жерноклеєва та І. Райківського. Сфера їхніх наукових зацікавлень – політична історія Галичини, національно-культурне відродження у краї, консолідаційні та соборницькі процеси в партійному середовищі Галичини і Наддніпрянщини.

Передусім зупинимося на дослідженні О. Жерноклеєва «Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.)» [16, с. 24]. Автор розкриває діяльність національних секцій австрійської соціал-демократії – української, польської, багатонаціональної буковинської, самопроголошеної, але не визнаної єврейської та інших. Він аналізує зародження, політико-ідеологічне й організаційне становлення соціал-демократичних партій, складні внутрішньопартійні процеси, фрагментарно окреслено місце та роль соціал-демократії в суспільно-політичному житті регіону, висвітлює її участь у визвольній боротьбі народів, національному державотворенні.

На думку дослідника, «вирішальну роль у заснуванні всіх трьох галицьких національних соціал-демократичних партій (польської (1890 р.), української (1896, остаточно 1899 р.), єврейської (1905 р.)) відіграла 31 молодь, яка вийшла з лона патріотичних учнівських і студентських осередків і поєднувала у своєму світогляді помірковано-марксистський варіант соціалізму з національною ідеєю» [17, с. 5].

Охарактеризувавши політико-ідеологічні складові соціал- демократії, О. Жерноклеєв зауважив: «ідеологія галицької та буковинської соціал- демократії формувалася під помітним впливом лассальянства та бернштейніанства, що породжувало певний дуалізм революційної теорії (з відповідною марксистською фразеологією) і ревізіоністської, реформістської практики, пов'язаної з необхідністю вирішення насамперед загальнодемократичних завдань» [16, с. 24].

«Якщо для соціальних перетворень соціал-демократи обрали еволюційний, легальний, парламентський шлях, то для кінцевого вирішення національного питання практично без вагань апробували збройну боротьбу, апелюючи при цьому до історичних традицій своїх народів (поляки – до повстань 1830–1831 та 1863–1864 рр., українці – до Хмельниччини, І. Мазепи тощо), – продовжує дослідник. – Таким чином, мобілізаційний потенціал соціалістичної ідеї та європейського революціонізму ХІХ ст. був перенесений із соціальної в національну площину».

У дещо іншому контексті діяльність партій лівого спрямування охарактеризовано у працях І. Райківського. Головним об'єктом його дослідження став український національний рух у підавстрійській Галичині крізь призму суперництва національно-політичних орієнтацій, наддніпрянсько-галицькі зв'язки у процесі формування модерної української національної самосвідомості.

Значно більше зацікавлюють праці І. Райківського, які присвячені державотворчій праці організацій та партій української лівиці у роки національно-визвольних змагань (1918–1923). У статтях «Діяльність Української соціал- демократичної партії в ЗУНР (листопад 1918 року – липень 1919 року)» [29, с. 110], «Західноукраїнська соціал-демократія в національній революції 32 (1918–1920 рр.)» [30, с. 466], «Галицька соціал- демократія в Українській революції 1917–1920 років» [29, с. 42] визначено внесок соціал-демократів у розбудову інституцій ЗУНР.

О. Жерноклеєв та І. Райківський – автори серії біографій про відомих діячів української лівиці, передусім – соціал-демократії. У поле наукового зацікавлення істориків потрапили С. Вітик, В. Старосольський, В. Темницький, Л. Ганкевич, М. Ганкевич, О. Безпалко, П. Буняк, А. Чернецький та інші діячі УСДП. У праці «Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Політичні біографії» [25, с. 283] узагальнено напрацювання цих авторів у сфері біографістики української лівиці (соціал-демократії).

На думку О. Жерноклеєва, у вирішальний момент національна ідентичність, національні почуття виявились домінантними щодо ідеологічних, політичних чи класових лояльностей. Австрійські соціал-демократи активно підтримували національні німецькі партії як у парламенті, так і на вулицях Відня та інших міст, де вони проводили спільні масові політичні акції, спрямовані проти урядових нововведень і національних домагань чехів. Формально така політика мотивувалася опозиційністю стосовно баденівського кабінету й недемократичним механізмом запровадження урядових заходів в обхід парламенту, що провокувало міжнаціональні непорозуміння, які доцільно би залагоджувати шляхом згоди між народами й на основі загального виборчого права [16, с. 24].

Зв'язки польської та української соціал-демократії – одна з провідних тем розвідок І. Химки [38, с. 328]. Дослідження «Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму в Галичині (1860– 1890)» безпосередньо ознайомлює із початками соціалістичного руху в Галичині. Міжпартійні відносини у перші роки існування УСДП окреслені у праці С. Макарчука «Відносини між Русько-українською радикальною партією і Соціал-демократичною партією Галичини і Сілезії у 90-х роках ХІХ століття» [19, с. 437].

Найменш досліджені аспекти в діяльності української лівиці Галичини – початок її зародження наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть в Австро-Угорській імперії. Уже в 1990-х захищено кілька дисертаційних 26 робіт,

присвячених УСДП та українській соціал-демократичній ідеї. Одна з перших таких робіт у незалежній Україні – праця В. Головченка «Витоки і становлення української соціал-демократії (1896–1907 рр.)» [6, с. 5]. Згодом побачили світ інші наукові студії цього ж автора [7, с. 3]. У 1997 році підготовлено дисертацію О. Жерноклеєвим («Український соціал-демократичний рух в Галичині в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. (1899–1918 рр.)» [16, с. 24], який наголосив на здобутках української Соціал-демократичної партії. Зв'язки галицької та наддніпрянської соціал-демократії, її становлення на українських землях відображено в дисертації В. Гошовської «Процес становлення української соціал-демократії (остання третина ХІХ століття)» [8, с. 38]. Проблема світогляду соціал-демократів, національних особливостей цієї течії, теоретичного осмислення на сторінках преси знайшли відображення в інших публікаціях дослідниці [9, с. 22].

Українсько-польські відносини другої половини ХІХ – початку ХХ століть – провідна тема наукових досліджень О. Аркуші [1, с. 339] та М. Мудрого [24, с. 571]. З-поміж численних розвідок О. Аркуші виділимо статтю «Проблема консолідації національно-політичних сил українського галицького суспільства у 90-х рр. ХІХ ст.» [2, с. 198], в якій проаналізовано розвиток основних політичних течій серед українців Галичини. Натомість М. Мудрий звертає увагу на ідейні витoki і становлення українського національно-культурного руху в Галичині. У цій же тематичній ніші працюють інші сучасні українські історики та політологи. Скажімо, у дослідженнях О. Сухого «Національна ідея в програмах та діяльності українських політичних партій Галичини (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)» [34, с. 132], О. Турія «Греко-католицька церква та українська національна ідентичність у Галичині» [36, с. 72], Ф. Стебля «Початки українського національного руху в Галичині» [33, с. 59] у контексті значно ширших проблем визначено причини появи соціалістичних ідей у Галичині, вказано на 27 неминучість поляризації суспільно-політичної думки і трансформації національно-культурного руху у політичний.

Б. Янишин охарактеризував становлення та розвиток «народовецької» течії у Галичині, визначив її вплив на формування національної свідомості українців, що згодом привело до появи перших політичних партій, серед яких – РУРП та УСДП [42, с. 86]. Власне ці партії відкидали консерватизм народовців.

Помітне місце серед наукових оглядів польсько-українських взаємин у Галичині посідають праці професора Я. Дашкевича. Об'єктивний, позбавлений емоцій погляд на польсько-українські стосунки характеризує наукові роботи Л. Зашкільняка, який, окрім аналітичних оглядів з цієї проблематики, ґрунтовно охарактеризував ставлення польських соціалістів та людовців до українського національно-визвольного руху в Галичині на початку ХХ ст.

Парламентський вимір діяльності РУРП належить до провідних тем досліджень львівського історика І. Чорновола [40, с. 148]. Не менше зацікавлення викликала й угода 1890 року – так звана «нова ера» [39, с. 71]. І. Чорновол відзначав, що «опозиція “новій ері” була першою вагомою політичною акцією радикальної партії. Радикали мали пряме відношення до її генези, тому розв'язана ними пропаганда проти угоди для багатьох була несподіванкою. Опонували вони їй з різних причин. Для більшості радикалів це була угода з польськими поміщиками та австрійською буржуазною бюрократією і, таким чином, – зрада інтересів українського селянства й пролетаріату. Крім того, радикали вважали, що “вона понижує наше достоїнство народне”, “мішає справи язикові, етнографічні і релігійні до політики”, приносячи таким чином українські інтереси в жертву “вузько понятому націоналізмові”» [40, с. 148].

Дослідник констатував, що «віденський осередок радикальної партії критикував угоду саме з націоналістичних позицій». І. Чорновол зауважив, що радикалів підтримували також інші політичні сили та громадські організації, серед котрих – товариство «Січ». «У середовищі студентського

товариства “Січ” була дуже популярна теорія “державного права руського народу”, автором якої був В’ячеслав Будзиновський, – стверджував учений. – В. Будзиновський пропонував добиватися державного самовизначення галицьких русинів у рамках Австро-Угорської імперії. З метою реалізації цієї програми русини повинні були увійти в контакт з 28 молодочехами та іншими слов’янами і врешті-решт перетворити Австро- Угорщину в національно-федеративну державу. На його думку, програма Ю. Романчука була шкідлива насамперед тому, що, підтримуючи віденський централізм, вона опонувала федералістській ідеї. За ці погляди М. Павлик назвав “січовиків” “націонал-радикалами”. Врешті зміст критики угоди “січовиками” збігався з офіційною лінією радикальної партії» [40, с. 150].

У монографії І. Чорновола подано історіографічний огляд наявного наукового доробку з проблеми українського парламентаризму у Галичині другої половини ХІХ ст.; інший дослідник А. Павко розглядає явище багатопартійності як складової українського руху Галичини в методологічному та історіографічному плані у спеціальній праці. Певною особливістю є те, що в найновіших працях кращими є спроби звернутися до історіографічного огляду і методології досліджень.

Більш суттєвим явищем в історіографії є огляди літератури та історіографічні розділи дисертацій, які висвітлюють в цілому або поаспектно особливості розгортання досліджень з історії суспільно-політичного руху Галичини (український парламентаризм – І. Уська, О. Аркуша); політичні партії О. Жерноклеєв, О. Босак, В. Ковальчук, В. Расевич; русофільство – О. Сухий; студентський рух – Р. Ковалюк, В. Качмар, І. Гурак, В. Благий; історіографію – В. Мандзяк) [22, с. 50].

Особливе місце в дослідженні теми займають спеціальні наукові праці О. Реєнта, Я. Калакури, І. Колесник, К. Кондратюка, Б. Савчука, теоретико-методологічні роботи Я. Дашкевича, Л. Зашкільняка, В. Кравченка. Історик В. Смолій відзначає такі провідні тенденції сучасної історіографії як от:

розчарування в істориках діаспори, оскільки виявилась законсервованість (десь наприкінці XIX ст.) інструментарію досліджень, методологічних та теоретичних підходів їхніх праць; переосмислення доробку українських істориків попередньої доби, врахування документального матеріалу, оригінальних висновків. Водночас відсутність історіографічних праць узагальнюючого характеру відкриває широке поле для сучасних дослідників.

Науковці М. Кугутяк, О. Сухий, О. Корч утверджують погляд на РУРП як на першу в Галичині українську політичну партію «європейського зразка». Скажімо, О. Сухий вважає, що підставами для цього служить вироблена РУРП власна політична програма, розбудова розгалуженої організаційної структури, реєстроване членство тощо. Відповідно причини послаблення партії більшість дослідників шукають у внутрішньому розколі РУРП. Історик К. Кондратюк вказує й на інші чинники: відносну ворожість духовенства, яке блокувало доступ радикалів на село, а також їхню залежність від польських соціалістів, які не дали змоги цій діяльній новаторській партії завоювати широку підтримку в галицькому суспільстві [25, с. 470].

У сучасній українській науці діяльність радикальної партії після розколу та пошук шляхів виходу з кризи пов'язується з іменем М. Павлика. Дослідники вказують передовсім на намагання модернізувати партійну ідеологію на засадах національно-демократичного (етичного) соціалізму; відкидають спрямування зусиль на пошук міцної соціальної бази, а також на прагнення віднайти своє місце в новій партійно-політичній структурі (В. Костюк, М. Кугутяк, О. Жерноклеєв) [13, с. 524]. Причини розколу РУРП історики трактують по-різному: особисте протистояння лідерів І. Франка та М. Павлика (С. Макарчук), протистояння між В. Будзиновським і М. Павликом (І. Химка); політична диференціація всередині партії (М. Кугутяк); еkleктивна програма (А. Павко). Окремі дослідники звернули увагу на спілкування М. Павлика та Ю. Бачинського із австрійського соціал-демократією (О. Сухий, Ю. Шаповал).

Дослідник Я. Грицак відводить особливе місце в керівництві партією І. Франку, вважаючи, що за поглядами він ближче стояв до «старих» радикалів, а в молоді роки будував передусім не українську націю, а «русько-польсько-єврейську» громаду. І. Франко дорікав окремим радикалам за те, що вони не вважали селян сприятливим ґрунтом для нових ідей, а орієнтувалися тільки на робітників, що вело до розбіжностей між членами партії [23, с. 115].

Найбільш вивченою є історія Української національно-демократичної партії, яка була провідником українського політичного життя краю на зламі ХІХ-ХХ ст. Історики висловлюють різні думки щодо причин виникнення і зростання впливів УНДП серед українського населення Галичини: УНДП постала внаслідок об'єднання впливового правового (національного) крила РУРП та народовців – прихильників політичного товариства «Народна рада» (В. Расевич); причиною утворення партії була ідейно-політична криза в середовищі радикалів і народовців, спричинена «новою ерою» 1890-1894 рр.; необхідності консолідації національно-політичних сил (О. Сухий, О. Аркуша та ін.).

Окремі дослідники (Т. Антошевський) відзначають, що католицький союз став єдиною серед українських партій політичною силою, яка бачила одним з головних своїх завдань захищати католицьку церкву і християнську духовність. Завдяки цьому християнсько-суспільний рух гармонійно вливався в палітру українських політичних партій і громадських організацій кінця ХІХ – початку ХХ ст. у Галичині [4, с. 3].

Сучасні дослідження з історії даної проблематики (А. Павко, С. Макарчук) суттєво збагатилися новим комплексом джерельних матеріалів. Історики відмовилися від старих спрощених і однолінійних підходів, згідно з якими він трактувався як «реакційний», навіть «псевдоукраїнський», «антинаціональний» і т. ін. Натомість стали переважати виважені оцінки, що ґрунтувалися на об'єктивному аналізі національно-політичного життя галицьких українців на початку ХХ ст. С. Гелей, аналізуючи консервативну

течію, приходять до висновку, що галицький консерватизм був не стільки свідомо обумовленою філософією, скільки способом мислення, основна суть якого полягала у відданості правовим парламентським методам боротьби, тверезій поміркованості та інстинктивній повазі до законної влади. Однак цей рух він вважає слабким, представленим нечисленною інтелігенцією.

Причини утворення РНП (дослідники О. Аркуша, М. Мудрий, О. Сухий) оцінюють як свого роду реакцію на партійно-організаційне оформлення галицько-української націонал-демократії. Якщо в публікаціях 1990-х рр. вона визначилася як «реакційна», «проавстрійська», «пропольська», «антиукраїнська», то згодом поступово починають переважати більш виважені оцінки цієї політичної сили, що репрезентувала погляди і сподівання тієї частини галицьких українців, які перспективи подальшої боротьби за своє національне визволення пов'язували з орієнтаціями на Російську імперію [3, с. 240].

На сучасному етапі опрацювання проблеми відбулися якісні зрушення у вивченні ідеології та програмних засад українських політичних партій та організацій. Сучасні історики намагались об'єктивно висвітлити витoki, ідейну та організаційну еволюцію партійно-політичних структур, проаналізувати їхні програмні документи. Особливу увагу вітчизняних дослідників привернуло вивчення позиції українських політичних партій щодо вирішення національного питання. Так, зокрема, монографічне дослідження С. Телешуна присвячене характеристиці ідеології політичних партій, їхнього розуміння українського питання, бачення майбутньої державності. Дослідник охарактеризував програмні засади українських партійних організацій, які існували з кінця ХІХ ст. до 1917 р. на територіях Російської та Австро-Угорської імперій [35, с. 120]. Це, в свою чергу, дало можливість виявити певні особливості в ідеологічних засадах українських партій та прослідкувати еволюцію основних програмних положень.

Дослідження становлення і діяльності партійно-політичної системи Галичини кінця XIX – початку XX ст. засвідчує, що можемо констатувати значне посилення уваги науковців до розвитку галицько-української партійно-політичної системи кінця XIX – початку XX ст.; за останні півтора десятиліття відбулося суттєве переосмислення старих поглядів і трактувань як до даної проблеми загалом, так і її окремих елементів зокрема, що зумовлювалося не лише відмовою від ідеологічних стереотипів, а й застосування нових методологічних підходів.

Починаючи з 1990-х років, питання активізації суспільного життя в Галичині кінця XIX ст - початку XX ст. стало важливою темою для наукової діяльності та досліджень у багатьох українських вчених. Важливо виділити те, що це питання стало предметом дослідження не лише істориків, але й представників нової, на той час, науки - політології. Саме на цей період науковці визначають зародження партійності в Україні і зародження української загалом та галицької зокрема політичної еліти, яка виросла з кіл науковців, письменників, митців та релігійних діячів того часу.

Не менш важливим аспектом дослідження цієї теми є доведення зародження української державності, частиною якого стало національне відродження на теренах Галичини. Саме на базі дослідження цієї проблематики виникло дві досить значні наукові групи - Львівська та Івано-Франківська. Риси зародження української державності найдетальніше дослідив чи не найвідоміший український історик Я. Грицак - представник львівської групи науковців. Саме він один із перших почав досліджувати національне відродження на Галичині на зламі століть. Науковий доробок дослідника склав понад 20 наукових праць. Найдетальніше Я. Грицак дослідив діяльність РУП.

Серед представників Івано-Франківської наукової групи слід виділити професорів М. Кугутяка, який дослідив діяльність партій соціал-демократичного спрямування та О. Жерноклеєва, який став одним із перших

науковців-партологів в Україні та дослідив зародження та діяльність соціал-демократичного руху в Галичині та Україні.

Загалом, сучасна українська наукова розробка теми національного відродження та створення перших політичних партій на теренах Галичини є досить актуальною. Щороку з'являються все нові і нові наукові праці, в яких це питання досить глибоко розглядається як в контексті історичному так і в контексті партологічному.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аркуша О. Галицький сейм у висвітленні сучасної польської історіографії. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2001. Вип. 9 : Ювілейний збірник на пошану Ф. Стебля. С. 339–369.
2. Аркуша О. Проблема консолідації національно-політичних сил українського галицького суспільства у 90-х рр. XIX ст. / О. Аркуша // Молода нація : альманах. – К., 1996. – Вип. 3. – С. 198–212.
3. Аркуша О. Русофільство в Галичині в середині XIX – на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд / Олена Аркуша, Мар'ян Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1999. – Вип. 34. – С. 231–268.
4. Бегей І. Ідейно – теоретична спадщина та практична діяльність української лівиці в Галичині (кінець XIX- перша третина XX століття) [Текст]: автореф. дис. канд. політ. Наук.: 23.00.01 / І.І.Бегей;
5. Винник Н. М. Український суспільно–політичний рух в Галичині в кінці XIX – на початку XX ст. в українській історіографії: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06 / Винник Наталія Мирославівна. – Л., 2008. – 20 с.

6. Головченко В. Витоки і становлення української соціал-демократії (1896–1907 рр.) : дис. ... канд. іст. наук / В. Головченко ; Харківський педагогічний інститут імені Г. С. Сковороди. – Харків, 1993. – 20 с.
7. Головченко В. Нескорена Україна (з історії визвольної боротьби 1905–1907 рр.) / В. Головченко // Збірник Харківського історико-філологічного товариства. – Харків, 1995. – Т. 4. – С. 3–16.
8. Гошовська В. Процес становлення української соціал-демократії (остання третина XIX століття) : автореф. дис. ... д-ра політ, наук / В. Гошовська. – Харків, 1997. – 38 с.
9. Гошовська В.: Історичні паралелі: ризики та виклики соціал-демократії / В. Гошовська // Вісник Київського національного університету 450 імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2004. – Вип. 63–65. – С. 22–23.
10. Грицак Я. «Молоді» радикали в суспільно-політичному житті Галичини / Я. Грицак // Записки НТШ. Праці історико-філософської секції. – Львів, 1991. – Т. 222. – С. 71–110.
11. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття / Я. Грицак. – Київ : Генеза, 1996. – 360 с.
584. Грицак Я. Пророк у своїй Вітчизні: Франко та його спільнота (1856–1886) / Я. Грицак. – К. : Критика, 2006. – 632 с
12. Грицак Я. Українське національне відродження в Галичині XIX – початку XX ст.: порівняльний аналіз соціального складу патріотичних груп / Я. Грицак // *Krakowskie zeszyty ukrainoznawcze* / pod red. W. Mokrego. – Kraków, 1997. – Т. V–VI. – S. 277–285.
13. Гурак І. Українське національне відродження 1848–1914 років. Галичина / І. Гурак, А. Міщук, І. Райківський // Західно-Українська Народна

Республіка. 1918–1923 : ілюстрована історія / гол. ред. М. Кугутяк. – Львів ; Івано-Франківськ, 2008. – 524 с.

14. Дмитроца О. Культурно—освітня діяльність «Просвіти» та Українських політичних партій в селах Галичини (кінець XIX – початок XX століття) -[Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://dspace.nbuv.gov.ua/>

15. Жерноклеєв О. Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Політичні біографії / О. Жерноклеєв, І. Райківський. – К. : Основні цінності, 2004. – 283 с.

16. Жерноклеєв О. Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.) : автореф. ... дис. ... д-ра іст. наук за спец. 07.00.02 – всесвітня історія / О. Жерноклеєв. – Чернівці, 2007. – 32 с,с. 24

17. Жерноклеєв О. Український соціал-демократичний рух в Галичині в кінці XIX – на початку XX ст. (1899–1918 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук / О. Жерноклеєв. – Чернівці, 1995

18. Красівський О. Галичина у першій чверті XX ст. Проблеми польсько-українських стосунків / О. Красівський. – Львів : вид-во ЛФУАДУ, 2000. – 416 с.

19. Макарчук С. Відносини між Русько-українською радикальною партією і Соціал-демократичною партією Галичини і Сілезії у 90-х роках XIX століття / С. Макарчук // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2001. – Вип. 9 : Ювілейний збірник на пошану Ф. Стебля. – С. 437–447

20. Макарчук С. Міжнаціональні антагонізми в суспільстві Західної України в переддень вересня 1939 року / С. Макарчук // 1939 рік в історичній долі України і українців : матеріали Міжнар. наук. конфер., (Львів, 23–24 вересня 1999 р.). – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. –

С. 6–20.

21. Мандзяк В. П. Історіографія українського національного руху в Галичині XIX – початку XX ст.: Дис... канд. іст. наук: 07.00.06 / Мандзяк Віктор Петрович. – Л., 2006. – 260 с.

22. Михальський Юрій Володимирович. Ставлення польських суспільно- політичних сил до Українського питання в Галичині (1902-1914 рр) [Текст]: автореф. дис. канд. політ. наук.: 07.00.02/ Ю.В. Михальський; Львівський національний університет ім. І. Франка. – Л- 1998

23. Мудрий М. Формування новочасної національно-політичної культури українського суспільства Галичини (проблема зовнішніх моделей) / Мар'ян Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 115–147

24. Мудрий М. Австрорусинство в Галичині: спроба окреслення проблеми / М. Мудрий // Вісник Львівського університету. – Львів, 2000. – Вип. 35–36. – С. 571–604. – (Серія історична).

25. Мудрий М. Національно-політичні орієнтації в українському суспільстві Галичини австрійського періоду у висвітленні сучасної історіографії / Мар'ян Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2002. – Вип. 37, ч. 1. – С. 465–500

26. Нариси з історії українського національного руху / [за ред. В.Г. Сарбея]. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1994. – 190 с.

27. Павко А.І. Політичні партії та організації в Україні наприкінці XIX – на початку XX століть: методологія, історіографія проблеми, перспективні напрямки наукових досліджень / А. І. Павко. – К.: Т-во «Знання» України, 2001. – 112 с.

28. Патер І. Визначальна ідея СВУ (за матеріалами “Вісника Союзу визволення України”) / І. Патер // Україна: культурна спадщина, національна

свідомість, державність. – 1995. – Вип. 2. – С. 187–200.

29. Райківський І. Галицька соціал-демократія в Українській революції 1917–1920 років / Ігор Райківський // Галичина. – Івано-Франківськ, 1998. – № 2. – С. 42–55.

30. Райківський І. Західноукраїнська соціал-демократія в національній революції (1918–1920 рр.) / Ігор Райківський // Національна революція: загальноєвропейська традиція та український контекст : матеріали Міжнар. наук. конф. Івано-Франківськ, 2–3 березня 2012 р. – Івано-Франківськ : Лілея- НВ, 2012. – С. 466–478.

31. Райківський І. Я. Діяльність Української соціал-демократичної партії в ЗУНР (листопад 1918 року – липень 1919 року) / І. Я. Райківський // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 1998. – Вип. I. – С. 110–127.

32. Реєнт О.П. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). / О. П. Реєнт. – К.: Інститут історії України НАН України, 2003. – 340 с.

33. Стеблій Ф. Початки українського національного руху в Галичині / Ф. Стеблій // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 59–70.

34. Сухий О. Національна ідея в програмах та діяльності українських політичних партій Галичини (кінець XIX – початок XX ст.) / О. Сухий. – Львів : Каменярь, 1998. – 132 с.

35. Телешун С. О. Національне питання в програмах українських політичних партій в кінці XIX – на початку XX століття / С. О. Телешун. – К., 1996. – 130 с.

36. Турій О. Греко-католицька церква і революція 1848–1849 рр. у Галичині / О. Турій // Rok 1848. Wiosna Ludów w Galicji / Zbiór studiów pod red. Wł. Wica. – Kraków, 1999. – S. 72–91.

37. Україна крізь віки: В 15 т. / В. Г. Сарбей; [ред. В. А. Смолій]. – К.: Альтернативи, 1998. – Т. 9: Національне відродження України. – 1999. – 335 с.

38. Химка І. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму в Галичині (1860–1890) / І. Химка ; пер. з англ. С. Левченка. – К.: Основні цінності, 2002. – 328 с.

39. Чорновол І. Поляки й українці у політиці Австро-Угорщини в другій половині 80-х років XIX ст. («Українська інтрига» гр. Г. Кальнокі) / І. Чорновол // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 71–81.

40. Чорновол І. Проголошення польсько-української угоди на форумі Галицького сейму 1890 року та перші відгуки на неї / І. Чорновол // Україна модерна. – Львів, 2000. – Ч. 4–5 за 1999–2000 рр. – С. 148–162.

41. Чорновол І. Проголошення польсько-української угоди на форумі Галицького сейму 1890 року та перші відгуки на неї / І. Чорновол // Україна модерна. – Львів, 2000. – Ч. 4–5 за 1999–2000 рр. – С. 148–162.

42. Янишин Б. Народовці на рубежі 70–80-х рр. XIX ст.: творення нової моделі політичної культури / Б. Янишин // Український історичний журнал. – К., 2001. – № 6. – С. 86–100.

*Автор – Михайло Джогола,
здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Науковий керівник – Василь Марчук,
доктор історичних наук,
професор кафедри політичних інститутів та процесів*

POLITIA
Вісник наукових робіт молодих вчених

Головний редактор – Марчук В. В.

Відповідальний секретар – Березовська-Чміль О. Б.

© Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника, 2024

© Факультет історії, політології і міжнародних відносин, 2024

© Кафедра політичних інститутів та процесів, 2024